

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
FINANŠU KATEDRA

TIEŠIE NODOKĻI LATVIJĀ

BAKALaura DARBS

Autors: Finanšu sektora vadības programmas
Pilna laika klātienē 4.kursa students(e)
/Anna Solosteja/
Stud. apl. Nr. as06091

Darba vadītājs: /Dr.ekon., docente Aina Joppe /

RĪGA 2010

Saturs

Anotācija.....	4
Apzīmējumu saraksts.....	6
Ievads.....	7
1. Tiešo nodokļu visparīgs raksturojums.....	9
1.1 Tiešo nodokļu attīstības vēsture Latvijā.....	9
1.2 Tiešo nodokļu piemerošana.....	17
1.3. Tiešo nodokļu reglamentējošā bāze.....	29
2. Tiešo nodokļu ieņēmumu dinamika valsts budžetā.....	35
2.1. Ienākuma nodoklis.....	37
2.1.1. Uzņēmuma ienākumu nodoklis.....	37
2.1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis.....	41
2.2. Nekustamā īpašuma nodoklis.....	46
2.3. Dabas resursu nodoklis.....	49
2.4. Izložu un azartspēļu nodoklis.....	51
2.5. Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas.....	53
3. Tiešo nodokļu politika Latvijā un Eiropā.....	58
Secinājumi un priekšlikumi.....	70
Izmantotās literatūras saraksts.....	74
Pielikumi.....	75

Anotācija

Diplomdarba tēma, „Tiešie nodokļi Latvijā” lai arī ir daudz pētīta, tomēr pētījumi topuši pirms Latvija saskarās ar ekonomisko krīzi un tajos izvirzīti priekšlikumi ir zaudējuši savu aktualitāti. Šo darba tēmu autore izvēlējās, jo uzskata to par maz apskatīto speciālajā literatūrā un grib pilnveidot savas zināšanās šajā jomā.

Diplomdarba mērķis pamatojoties uz pieejamo literatūru izpētīt tiešo nodokļu būtību, to ietekmi uz ekonomiku un valsts budžetu Latvijā.

Diplomdarba galvenie sasniegtie rezultāti ir: 1. Jo augstākas ir nodokļu likme, jo lielāki kļūst nodokļu ieņēmumi, tomēr pārāk liels nodokļu likmju pieaugums samazina uzņēmējdarbības apjomu un palielina ēnu ekonomikas sektoru; 2. Vissliktāk 2009. gadā valsts budžetā ir pildījušies uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) ieņēmumi, kuri par 14,4% atpaliek no iepriekš plānotā apjoma. UIN ieņēmumos budžetā bijuši 179,7 miljoni latu. Salīdzinot ar pagājušo gadu UIN ieņēmumi samazinājušies par 61,6%. Savukārt iedzīvotāju ienākuma nodokli šogad iekasēti 666,9 miljoni latu, kas par 11% atpaliek no plānotā apjoma. Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi bijuši par 10% mazāki nekā plānots un ieņemti 743,6 miljoni latu. Akcīzes nodokļa ieņēmumi pagājušgad bijuši 467,9 miljoni latu; 3. Valdībai ir dažādi rīcības plāni nodokļu politikas uzlabošanā, tomēr nav konkrētas nodokļu likmes, katra partija piedāvā atšķirīgas nodokļu likmes un iedzīvotājiem tas rada sarežģījumus, plānojot izdevumus.

Diplomdarbs sastāv no: 3 nodaļām un 10 apakšnodaļām, kurus izpētot autore nonāk pie secinājumiem un priekšlikumiem. Darba tēma ir izvērsta uz 67 lapaspusēm. Darbā ir – 5 attēli un - 5 tabulas.

Diplomdarbā izmantotie materiāli: Latvijas Republikas likumi, Latvijas un ārzemju autoru grāmatas, interneta resursi.

Diplomdarba atslēgvardi: tiešie nodokļi, valsts budžets, ekonomika, nodokļu likme.

Abstract

The theme of the paper „Direct taxes in Latvia” has been investigated by many specialists, however previous research was carried out before the economic crisis so all recommendations have lost their value. The author has chosen this theme because it is rare even in specialist literature, also the author wants to improve own knowledge on the subject.

The aim of the diploma paper is to investigate the essence of direct taxes, their influence on economics and state budget of Latvia and is based upon published literature.

The main reached results are following: 1. The higher is the rate, the bigger will be tax incomes, however too high increase of tax rates turns down the volume of business activity and extends sector of shady economy; 2. The worst indexes from the state budget (year 2009) showed income from enterprise income tax, showing 14,4% less compared to the previously planned volume. Income from enterprise income tax was 179,7 mill. LS. Compared to previous year, the income from enterprise income tax went down by 61,6%. In turn from the inhabitants income tax budget got 666,9 mill. LS this year, 11% less than planned volume. Income from value added tax was 10% less than planned – only 743,6 mill. LS. Income from excise tax was 467,9 mill. LS last year; 3. Government has different action plans for tax policy improvement, however is does not have precise tax rate, each party offers different tax rates. This generates complications to the inhabitants who plan their expenses.

The diploma paper consists of: 3 chapters and 10 subdivisions, after the investigation the author makes conclusions and gives the recommendations. The work consists of 67 pages; it includes 5 images and 5 tables.

Materials used in diploma paper: Latvian legislation, books from Latvian and foreign authors, Internet sources.

Key words: direct taxes, state budget, economics, tax rate.

Apzīmējumu saraksts

PSR – Padomju Savienības Republika

LPSR - Latvijas Padomju Savienības Republika

PSRS – Padomju Soceālistisko Republiku Savienība

IKP –Iekšzemes kopprodukts

PVN – pievienotas vērtības nodoklis

VID – Vaslsts ieņēmumu dienests

OECD - Organization of Economic Cooperation and Development – organizācija, kurā ietilpst Eiropas savienības valstis, kā arī Amerikas Savienotas Valstis, Kanāda, Jaunzēlande, Šveice, Japāna, Austrālija un Turcija

IIN – Iedzīvotāju ienākumu nodoklis

UIN – Uzņēmuma ienākuma nodoklis

FM –Finanšu ministrija

IU – Individuālais uzņēmums

NĪN – Nekūstama īpašuma nodoklis

VSAA - Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūra

SAI – Sociālās apdrošināšanas iemaksas

ES – Eiropas Savienība

NKP – Nacionālais kopprodukts

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

CCN - kopējais sakaru tīkls

CSI - kopējā sistēmas saskarne

DDS - datu izplatīšanas sistēma

Ls – Latvijas Valsts naudas vienība Lats.

Ievads

Nodokļi ir obligāti maksājumi, ko valsts likumdošanas noteiktajā kārtībā iekasē no cilvēkiem, uzņēmumiem un organizācijām.

Pareizs ir uzskats, ka nodokļu sistēma vienmēr mainīsies un attīstīsies mainoties cilvēku interesēm un valsts iekārtai. Nodokļu pastāvēšana ir saistīta ar valsts pastāvēšanu. Bez nodokļiem nevar pastāvēt un funkcionēt ne tikai valsts politikas pamatvirzieni, - ekonomikas, tiesību, sociālā, kultūras, un citas,- bet arī pati valsts, kā komplicētā organizācija.

Latvijā, tāpat kā daudzās citās valstīs, nodokļus pazina jau pirmie teritorijas apdzīvotāji. Par vienotu nodokļu sistēmas izveidi visā Latvijas Republikā var runāt sākot ar neatkarības iegūšanu 1918. gadā, taču pirmajos neatkarības gados bija liels haoss finansu jomā. Ikvienai valdībai jāatrod līdzekļi valsts pārvaldes aparāta uzturēšanai un tā būtisko funkciju veikšanas uzlabošanai. Valdības funkciju veikšana ir galvenais nodokļu pastāvēšanas attaisnojums un arguments.

Nodokļu sistēmas galvenais uzdevums un mērķis ir, pirmkārt, savākt valsts uzturēšanai nepieciešamos līdzekļus un otrkārt, regulēt tautsaimniecības attīstību. Normālai nodokļu sistēmai jābūt politiski, ekonomiski, sociāli un humāni pamatotai, piemērotai konkrētai valstij un laika posmam, pieskaņotai konkrētam reģionam, nozarei un iedzīvotāju grupai.

Veidojot nodokļu sistēmu tiek ņemtas vērā gan ārējās, gan arī iekšējā tirgus vajadzības un tā dalībnieku intereses, kā arī valsts politikas mērķi un konkrētā ekonomiskā situācija. Nodokļi tiek izmantoti kā atsevišķu procesu veicinošs vai bremzējošs instruments.

Nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā vai pašvaldību budžetos. Lai pareizi izprastu nodokļus un to funkcijas, tie jāatšķir no jēdziena “nodeva”, jo pēdējo maksā par speciāliem pakalpojumiem.

Šobrīd masu saziņas līdzekļos daudz tiek runāts, ka nodokļu sistēmā vajadzīgas izmaiņas, nodokļu slogs iedzīvotājiem ir pārāk liels, bet daudzi nemaz neapjauš no kā īsti veidojas šis slogs un kāds tas ir ārvalstīs. Daudzi brauc uz ārzemēm strādāt, jo tur algas lielākas un jāmaksā mazāk nodokļos. Daudzi vienkārši izvairās maksāt nodokļus.

2010 gada budžetā ietvertās nodokļu izmaiņas – jaunu nodokļu ieviešana un vairāku jau esošo nodokļu likmju palielināšana – ir kompromisa variants, kurš kļūs iedzīvotājiem par nepanesamu slogu.

Pavisam nesēn Saeima pieņēma nākamā gada budžetu, kura uzmanības centrā bija vairāku nodokļu likmju celšana un jaunu ieviešana. To vidū ir progresīvs "mājokļa" nodoklis, iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes palielināšana no 23% uz 26%, akcīzes nodokļa palielināšana vīnam un raudzētiem dzērieniem, akcīzes nodokļa gāzei ieviešana, kā arī citas izmaiņas.

Diplomdarba tēmas izvēli nosaka nodokļu jautājuma aktualitāte, jo neraugoties uz to vai nodoklis tiek maksāts tieši vai netieši, mēs visi esam nodokļu maksātāji. Tiešos nodokļus maksātāji maksā no saviem ienākumiem vai īpašumiem.

Diplomdarba **mērķis** ir pamatojoties uz pieejamo literatūru izpētīt tiešo nodokļu būtību, to ietekmi uz ekonomiku un valsts budžetu Latvijā.

Lai sasniegtu izvirzītu mērķi nepieciešams veikt šādus **uzdevumus**:

1. noskaidrot un aprakstīt tiešo nodokļu būtību, attīstības vēsturi un maksātājus;
2. savākt un apkopot informāciju par Latvijas tiešajiem nodokļiem;
3. veikt tiešo nodokļu dinamikas valsts budžetā analīzi;
4. noteikt ar tiešajiem nodokļiem saistītās problēmas;
5. veikt Latvijas tiešu nodokļu salīdzinājumu ar ES valstīm;
6. izdarīt secinājumus un izteikt priekšlikumus.

Pētījuma **objekts** ir Latvijas tiešie nodokļi.

Diplomdarbs ir izstrādāts, pamatojoties uz Latvijas Republikas likumiem un citiem normatīvajiem dokumentiem, kas saistīti ar tiešajiem nodokļiem un valsts budžetu, kā arī speciālo literatūru.

1. Tiešo nodokļu visparīgais raksturojums.

1.1 Tiešo nodokļu attīstības vēsture Latvijā

Nodokļu izcelšanās vēsture ir ļoti sena. Par nodokļu maksāšanu vai nemaksāšanu cilvēki ir domājuši jau sen – valdnieki par to, kādus nodokļus uzlikt, pavalstnieki, kā no tiem izvairīties. Nav pārsteidzoši, ka šī problēma ir pastāvējusi jau pirms mūsu ēras. Jau senajā Ēģiptē ar nodokli tika aplikta cepamā eļļa un izvairīties no nodokļa maksāšanas praktiski nebija iespējams. Eksistēja speciāli cilvēki - “skaitītāji”, kuri piefiksēja katru izlietoto eļļas pili un skatījās, lai eļļa netiktu izmantota atkārtoti. Šo nodokli sauca par scribes.

Arī senajā Grieķijā tika iekasēti no iedzīvotājiem nodokļi, taču Grieķijā tie radās tikai Atēnu kara laikā, kad bija nepieciešami līdzekļi kara vajadzībām. Tas bija kara nodoklis jeb kā to sauca pašā Grieķijā eisphora, un citi tam pakārtoti nodokļi. Tomēr pat tad, kad situācija valstī uzlabojās nodoklis netika atcelts. Notika balsošana un nodokļa likmes tika pārskatītas.

Romas impērijā pirmais nodoklis bija muitas nodoklis. Ar to aplika preču importu un eksportu. Šo nodokli sauca par portoria. Cēzaru Augustu daudzi uzskata par pašu gudrāko nodokļu stratēģi Romas impērijā. Līdz Cēzara Augusta laikam pārdošanas nodoklis bija 1%. Cēzars Augusts paaugstināja pievienotās vērtības nodokli – 4% par vergu, 1% par jebkuru citu preci.

Paplašinoties tirdzniecībai ir arvien biežāk jāmeklē kompromisa varianti muitas nodokļiem, arvien biežāk cilvēku kaitīgos ieradumus valsts mēģina samazināt vai vismaz regulēt ar akcīzes nodokļa palīdzību un kur tad vēl iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Nodokļu sistēma vienmēr mainīsies. Tā nekad nepaliks sastingusi.¹

Zināms, ka feodālajā iekārtā pastāvēja nodokļu maksāšana un klaušas. Vēlākā laikā, kad izveidojās preču un naudas attiecības, nodokļi ieguva naudas formu. Piemēram, Livonijas laikā, kad bija ļoti izpostīta Latvijas teritorija, tika veikta zemes taksācija, lai noteiktu nodokļu apmēru zemniekiem. Šie vērtēšanas rezultāti tika ierakstīti „vakas” grāmatā, kurā noteica mājas nomas lielumu, zemes lielumu un labumu. Mājas tika apliktas ar 3-5 klaušām nedēļā. Zviedru – Poļu kara laikā tika ieviesta vēl viena nodeva – staciņa- karaspēka uzturēšanai. Vēlāk to ieviesa kā patstāvīgu nodokli.

¹ Лукашина О. Налоги – это большая политика // Бизнес & Балтия.-2001.- № 209.-с.6. от 25.10.2001

Pirmās nodokļa sistēmas radās Latvijas brīvvalsts pirmajos pastāvēšanas gados, taču tās izveidei bija daudz sarežģījumu. Pirmkārt, nodokļu politika atradās izstrādāšanas stadijā un nodokļu ieņēmumi nenodrošināja budžeta sabalansētību. Budžeta deficītu sedz ar papildus naudas emisiju, līdz ar to radās straujš inflācijas pieaugums.²

Otrkārt, trūka paša nepieciešamākā – sagatavoti ierēdņi, inventārs, maksātāju reģistri. Saimnieciskā darbība, kara rezultātā bija apstājusies. Šajā posmā pats galvenais uzdevums bija iegūt valstij nepieciešamos līdzekļus, lai atjaunotu saimniecību un veicinātu tās attīstību.

1918.gadā ieviesa kara peļņas nodokli, tas paredzēja spekulācijas apkarošanu. Aplika uzņēmumus, kuri guva peļņu ap spekulatīvu tirdzniecību kā uzpircēji un starpnieki. Tomēr lielu ienākumu nebija, jo pēc kara uzņēmumi lielu peļņu neguva.

Tika izstrādāti jauni un vienlaikus izmantoti arī Krievijā pastāvošie nodokļu likumi un rīkojumi – piemēram, zemesgrāmatas koncesijas nolikums, mantas pārejas nodoklis, zīmognodoklis. Jaunu likumu radīšanai pamatā izmantoja Krievijas apstākļos iestrādātās normas un pamatprincipus. Tādi bija 1920.gada 20. aprīļa ienākuma nodokļa pamatprincipi (analogi Krievijas 1916.gada 6.aprīļa nodokļa likumam) un tirdzniecības un rūpniecības nodoklis.³ Problēmas radās nosakot nodokļa likmes, apliekamo objektu, kā arī institūciju ietekme nodokļu politikas nostiprināšanā. Šīs problēmas no straujajiem procesiem saimniekošanā un ārējās tirdzniecības lomas palielināšanās ekonomikā.

Uzmanība netika akcentēta tikai uz valsts budžetu, bet veidoja likumus, kas nodrošināja arī pašvaldību budžetu intereses. Pašvaldību ienākumu avotus konkrēti pirmoreiz noteica 1921.gada 21.jūnija likumā. Ienākumu avotus veidoja nekustamā īpašuma nodoklis, ienākumu nodoklis, tirdzniecības un rūpniecības nodoklis, personiskais nodoklis jeb „galvas” nauda.

Nodokļiem valsts budžetā bija noteicošā loma, to maksājumi brīvvalsts pirmajos gados sastādīja līdz 50 procentiem. Vislielākos ieņēmumus nodrošināja muitas nodoklis (tā īpatsvars – apmēram 60 procenti). Nodokļa loma bija arī efektīva inflācijas procesa bremsēšanai un tas veiksmīgi regulēja ārējo maksājumu bilanci, samazināja importu. Lielu ienākumu daļu sastādīja arī akcīzes nodoklis (apmēram 24 procenti) ar kuru aplika alu, vīnu, spirtu, augļus, ogu sulas, tabaku un tās izstrādājumus, sērskociņus, naftas produktus, papirosu, čaulītes, papīru, tēju un citus produktus. Šādā veidā valsts centās sekmēt vietējo preču ražošanu nosakot daudzām precēm zemāku akcīzes nodokli, ja tā ražota Latvijā (piemēram, tabaka). Trešais lielākais nodoklis bija zīmognodoklis (apmēram 7,5 procenti no kopējās summas).

² Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 56 lpp

³ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 58 lpp

Tolaik valsts nodokļu politika bija akcentēta uz netiešajiem nodokļiem. Tiešie nodokļi 1924.gadā sastādīja tikai 13,1 procentu, bet netiešie – muitas, akcīzes, zīmognodoklis – 86,9 procentus. Viens no iemesliem šādas politikas īstenošanai bija tieši nodokļa sarežģītā iekasēšana un dārgā piedzīšana, kas sagādāja lielas grūtības. No 1922.gada līdz 1940.gadam ienākumu struktūra no nodokļiem būtiski mainījās.

1922.gada 1.novembrī tika izveidota Latvija Banka kā autonomas valsts uzņēmums. Nacionālās valūtas – Lata ieviešana un noteiktā nodokļu politika veicināja Latvijas tautsaimniecības attīstību un radīja izeju no krīzes situācijas saimniecībā. Jaunās nodokļu sistēmas pamatā bija centieni izmantot tolaik modernajā finansu zinātnē atzītos principus. Kā sistēmas stūrakmens darbojās progresīvais ienākuma nodoklis. Ievēda reālos nodokļus un kapitāla nodokļus, bet darba algām piešķīra atvieglojumus apliekot tikai 60 procentus no saņemtās algas.

No 22.-30.gadam Latvijā pastāvējušie nodokļi.

Laika posmā no 1922.gada līdz 1930.gadam nodokļu sistēma balstījās uz četriem tiešajiem nodokļiem: ienākuma nodokļa, tirdzniecības un rūpniecības nodokļa, pilsētu nekustamā īpašuma un lauku nekustamā īpašuma nodokļa. Pastāvēja arī vairāki netiešie nodokļi: muitas, akcīzes, zīmognodoklis, tie sastādīja apmēram 52 procentus no visiem ieņēmumiem.

Ienākumu nodokli pirmo reizi ieviesa 1920.gada 20.aprīlī. Sākumā tas tika veidots balstoties uz analoga Krievijas likuma, pietuvinot to reālajai iedzīvotāju maksātspējai. Sākot ar 1928.gadu ar nodokli neapliekamā summa tika palielināta no 1300 līdz 2000 latiem. Ar nodokli neaplika gūtos ienākumus no nodarbošanās ar lauksaimniecību, lopkopību, zvejniecību, zivkopību, putnkopību, biškopību, sakņkopību, dārzkopību un pļavkopību, pilsētu un lauku nekustamās mantas, kā arī ārvalstīs gūtie juridisko personu ienākumi.⁴

Tirdzniecības un rūpniecības nodoklim tāpat, kā ienākumu nodoklim, par pamatu tika ņemts agrākais Krievijas likums. Tas nedeva lielus ienākumus, taču tie bija stabili. Budžetā tie sastādīja apmēram 5 procentus no visiem ieņēmumiem, vēlākajos laikos pat 10 procentus. No 1924.gada 20.decembra šo nodokli maksāja kā pamat nodokli izpērkot tirdzniecības un rūpniecības zīmes (atļaujas), kapitāla nodokli, procentu peļņas nodokli. Visas tirdzniecības zīmes tika sadalītas 5 kategorijās, bet rūpniecības – 6 kategorijās atkarībā no apgrozījuma lieluma. Zīmju gada maksa svārstījās no 5 līdz 600 latiem (atbilstoši apgrozījumam).

⁴ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 62-63 lpp

Kapitāla nodokli maksāja uzņēmumi, kuriem bija jādod pārskats par savu darbību. Likme – 0.25% apmērā no pamatkapitāla vērtības. Jāmaksā arī tiem uzņēmumiem, kas nebija guvuši peļņu, vai tādu peļņu, kas nepārsniedza 3% no pamatkapitāla.

Procentuālo peļņas nodokli maksāja visi uzņēmumi. Ar to aplika tīro peļņu (to aprēķināja no ienākumiem atskaitot izdevumus). Piemēram, no peļņas atskaitīja nolietojumu mašīnām, inventāram, darba rīkiem – 10% apmērā no to vērtības, bet ēkām un būvēm 3-6% apmērā. Ar procentuālo likmi aplika uzņēmumus, kuriem jāsniedz pārskats par savu darbību – akciju sabiedrībām, komercsabiedrībām u.c.- ar likmēm, ko praksē noteica īpašas progresējošas tabulas. Uzņēmumu, kura peļņa nepārsniedza 3% no pamatkapitāla, ar šo nodokli neaplika, taču ja tā pārsniedza 20% - likme bija 11.5%. Turpretī uzņēmumiem, kuriem nebija jāiesniedz pārskats, likmes bija dažādas – sākot no 5% no peļņas, kas nepārsniedz 2000 latu, līdz 15% no peļņas, kas pārsniedz 15000 latu.⁵ Nodokli maksāja vienādās daļās valsts un pašvaldību budžetos.

Lauku nekustamā īpašuma nodoklis – ar to aplika nekustamo mantu procentuālā apmērā pēc aprēķinātās ienesīguma vērtības. Pēc 1922. gada 13. janvāra nodokli aprēķināja 1% apmērā no mantas aprēķinātās vērtības. 1928.gadā noteica, ka ar nodokli nav apliekams:

- Saimniecības ar zemes platību līdz 17 hektāriem
- Saimniecības ar platību virs 17 ha, ja tās cietušas no stihiskiem negadījumiem vai neražas. Tad nodokli samazina par 50%
- Atvieglojumus piešķir jaunsaimniekiem un karā cietušajām saimniecībām. Piemēram, jaunsaimniecības nekultivētās zemes tika atbrīvotas no nodokļiem uz sešiem gadiem.

Pilsētu nekustamā īpašuma nodoklis. To maksāja katru gadu ne vairāk par 4% no nekustamās mantas ienesīguma vērtības. Tika veikti ļoti daudz pārveidojumi, no kuriem visbūtiskākais bija nodokļu atvieglojumi valsts, pašvaldību, labdarības iestāžu nekustamajai mantai. 1926.gadā nodokļu maksājumu summa 1.5% apmērā dalījās ¼ daļa valstij un ¾ pašvaldībai.⁶

Kapitāla rentšu nodoklis. Šo nodokli ieviesa 1919.gadā tam bija divējādas likmes - 5% apmērā no obligācijām, ķīlu zīmju kuponiem, noguldījumiem, dividendēm, tekošā rēķina ienākumiem. No speciālo tekošo rēķinu rentēm – 0.396%. 1919.gadā ieviesa vienreizēju nodokli no kapitāla ienākumiem 20% apmērā.

Apgrozījuma nodokļi. Pie šīs nodokļu grupas pieder nodokļi, kuru apliekamais objekts ir preču apgrozījums. Latvijā no šīs grupas 1921.gadā ieviesa traktieru un viesnīcu apgrozījuma

⁵ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 62-63 lpp

⁶ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 64 lpp.

nodokli. Likme – 15% apmērā 1.šķiras uzņēmumiem un 10% apmērā 2.šķiras uzņēmumiem un dažāda veida izrīkojumiem. Nodoklim nebija lielas nozīmes, maksāja valsts budžetā. 1922.gadā 15% vietā nomanīja uz 10% un 2.šķiras uzņēmumiem nodokli atcēla.

Apgrozības nodoklis – kā būtiskākais minams mantojuma un dāvinājuma nodoklis. Kopš 1918.gada tika noteikta likme 2.5-24% apmērā no mantotāja radniecības pakāpes. Tomēr 85% gadījumu tika piemērota 2.5% likme, tā pienāks laulātajiem un citiem radniekiem.

Akcīzes nodoklis. 1920.gadā akcīzes nodoklis spirtam tika noteikts absolūtās vienībās: dzērienu izgatavošanai 1 rublis un 20 kapeikas, tehniskajām vajadzībām 1 rublis par grādu. Pēc tam valsts, izdevumiem pieaugot, vajadzēja palielināt ieņēmumu valsts budžetā. Tādēļ akcīzes nodokli palielināja līdz tas sasniedza 1 latu par grādu. Nodokli noteica arī raugam – sākumā tas bija 1 rublis par kilogramu, vēlāk 1.3Ls/kg. Taču liķierim nodokli noteica līdzko Akcīzes un Monopola pārvalde pārņēma zināšanas no vācu okupācijas. Sākumā savu nomaksas zīmju nebija, tāpēc izmantoja okupācijas gados noteiktās banderoles. 1919.gadā spaini liķiera aplika ar 40 rubļiem, vēlāk 100 rubļiem. Kopš 1922.gada noteica 1.6Ls par litru, bet no 1924.gada 1.68Ls/L. Akcīzes nodoklis pastāvēja vairākām precēm: vīnogu, augļu un ogu vīniem, tabakai, vaskam, medus kvasam, naftas produktiem, smēreļļām, sērskociņiem, tējai un citiem produktiem. Nosakot jaunus nodokļus tika atcelts kara peļņas nodoklis.

Muitas nodoklis. Brīvvalsts sākumā šis nodoklis bija ļoti noderīgs, lai bremsētu inflāciju, regulētu ārējo maksājumu bilanci un vairoja valsts ieņēmumus. Iesākumā galvenais bija, lai varētu pasargāt pašu ražotājus, līdz ar to tas akcentējās uz maz vajadzīgām un luksus precēm (to ierobežošanai). No kopējiem muitas ieņēmumiem 80-90% sastāda ievadmuita, galvenokārt no tādām precēm, kā labība, cukurs, tabaka, dienviņu augļi. Vienlaikus ar ievadmuitas tarifu palielināšanos, samazinājās izvedmuitas tarifi. No 1921.gada atļāva brīvi eksportēt preces uz ārvalstīm, izņemot tādas preces, kā labību, zirņus, miltus, putraimus, gaļu, tiem vajadzēja speciālas atļaujas. Šāda muitas politika veicināja pašu ražotās produkcijas ieplūšanu pasaules tirgū un iekšējās saimniecības attīstību.

Saimnieciskās depresijas laiks Latvijā saistās ar laika posmu no 1931.g.līdz 1934.g.. Šajos gados valsts budžetā bija deficīts un lielas grūtības saimniecībā. Ļoti smagā stāvoklī atradās rūpniecība, valstī pieauga bezdarbs, līdz ar to samazinājās nodokļu maksājumi. Samazinājās ienākumi no valsts mežiem un uzņēmumiem. Samazinājās peļņa no valsts kredītiestādēm un kapitāliem, tajā pašā laikā, kad nodokļu kopējais ienākums samazinājās – ienākumi no nekustamās mantas nodokļa pieauga.

1931.gadā pieņēma likuma par krīzes apkarošanas nodokļa ieviešanu. Nodokli iekasēja 50% apmērā no ienākuma nodokļa un nekustamās mantas nodokļa un pieskaitīja to jau minētajiem nodokļiem. No šī nodokļa atbrīvoja valsts un pašvaldību darbiniekus, taču tikai tāpēc, ka valsts darbiniekiem samazināja algas un pensijas 3-20% apmērā atkarībā no algas lieluma. Līdzīga situācija notika arī pašvaldībās. Ievedmuita tika paaugstināta vairākas reizes, šāda rīcība bremsēja kapitāla ieplūdi valstī un izsauca vēl daudzas nelabvēlīgas sekas.⁷

Nodokļi padomju okupācijas laikā. 1940.g. 17.jūnijā notika Latvija okupācija. Tika izveidota jauna valdība, kuru vadīja A. Kirhenšteins. Ievēlēja jaunu Saemu, kas jau 21.jūlijā pasludināja Latviju par sociālistisku padomju republiku, lauza Latvijas Satversmi. Mežu, zemi, ezerus un upes pasludināja par tautas īpašumu jeb valsts īpašumu. Sākās zemju nacionalizācija, naudas sistēmas pārveidošana – līdz ar latu apgrozībā parādījās padomju rublis, kas vēlāk pilnībā nomainīja latu.

Latvija vairs nebija brīva valsts un līdz ar to mainījās budžeta veidošanas principi. Liela ieņēmumu daļa no Latvija budžeta pārgāja Padomju Savienības valsts budžetā. Tur aizgāja muitas nodoklis no ārvalstu precēm un tikai maza daļa no nodokļu maksājumiem palika valstī. Padomju okupācijas laikā Latvijas nodokļu sistēma bija sadalīta: 1) Privātais sektors – ienākumu nodoklis un kultūras nodeva strādniekiem un kalpotājiem, amatveidīgās darbības nodoklis, valsts vienotā nodeva, 2) Sabiedriskais sektors – apgrozījuma nodoklis, bezpreču darījuma, ienākumu nodoklis, atskaitījumi no valsts uzņēmumu peļņas, kino ierīču nodoklis.⁸

Boļševiku nodokļu politikas mērķis bija iznīcināt pēc nacionalizācijas vēl atlikušo privāto iniciatīvu un piespiest iestāties kolhozos. To panāca ar augstiem nodokļiem. Padomju laikā ienākumu nodoklis tika sadalīts kā divi atsevišķi nodokļi. Viens atsaucās uz ienākumu nodokli, bet otrs – kulturāli sabiedriskās celtniecības un dzīvokļu nodokli. Šo nodokļu likmes neko daudz neatšķīrās un personām tos atvilka uzreiz, izmaksājot algu. Svarīgi arī tas, ka šie abi nodokļi bija progresējošie un likme beidza augt līdz 1000 rubļiem mēnesī. No ienākumu daļas, kas pārsniedz šo summu nodoklis bija proporcionāls.

1941.g. Latvijas PSR pieņēma Padomju Savienībā pieņemtās apgrozījuma nodokļa likmes. Ieviesa arī jaunu lauksaimniecības nodokli un obligātās nodevas.

Vācu okupācijas laika nodokļi. Pēc tam, kad krita padomju vara, jaunā okupācija atkal mainīja budžeta un nodokļu sistēmu. Iepriekšējais plāns vairs nederēja, jo nepastāvēja daudzas iestādes un jaunajai varai bija kara apstākļiem piemēroti uzdevumi.

⁷ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 68 lpp.

⁸ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 70 lpp.

Vācu okupācijas varas iestādes pārkārtoja budžeta sistēmu, liekot pamatā šādas pamatnostādnes:

1. pakāpeniski jāpārkārto pašvaldību budžeta ieņēmumi, kāpinot tiktāl, lai spētu segt izdevumus
2. ieņēmumus jāsadala attiecīgi veicamajiem uzdevumiem – zemes pašpārvaldes iestādēm pienākas nodokļi un nodevas ar plašāku raksturu, bet pašpārvaldei – kuru objekti atrodas attiecīgajā teritorijā
3. izdevumi sadalāmi attiecīgi veicamajiem pienākumiem: pašvaldībai – plašāka rakstura, piemēram, speciālu slimnīcu, ceļu uzturēšanai, gādībai par daudz bērnu ģimenēm. Taču pašvaldībai, tās iestādes, kuras kalpo pašu iedzīvotāju vajadzībām – pamatskolas, sociālā apgādība, ambulances utt.
4. pilsētu un pagastu pašām ir tiesības sastādīt budžetu
5. pēc ieņēmumu un izdevumu pārkārtošanas pašvaldību kopējie budžeta izdevumi jāsedz no kopējiem pašu ieņēmumiem.⁹

Vācu vara atmata nevajadzīgos nodokļus un izdeva jaunus. Pašvaldībās strauji uzlabojās stāvoklis. Svarīgākie pārkārtojumi nodokļu sistēmā bija: 1)smagā lauksaimniecības nodokļa vietā noteica lauku nekustamās mantas nodokli, 2)agrāk paredzētā ēku nodokļa un zemes rentes vietā – pilsētu nekustamās mantas nodokli, 3)atjauno personas nodokli, 4)atcēla ienākumu nodokli un kultūras nodevu – vietā algas nodoklis, 5)pilnībā pārstrādāts apgrozījuma nodoklis – pazemināta procentu likme, atcelts bezpreču darījuma nodoklis, 6)nosacīja kara piemaksas tabakai, 7)ievieš ienākuma nodokli fiziskām personām. Ar šiem pārkārtojumiem tika stabilizēti budžeta ieņēmumi, tie pieaug absolūtās summās, uzlabojās budžeta izpildīšana. Peļņas sadalīšanas pamatā princips, ka visa valsts uzņēmumu neto peļņa, ja tā nav nepieciešama pašam uzņēmumam, paliek valstij. Tādēļ no finanšu plānos paredzētās peļņas 10% ieskaitīja valsts budžetā. Pašvaldību budžeta ienākumi veidojās no personu nodokļa un komunālās saimniecības ieņēmumiem (tie veidojās no sabiedrisko tualešu, pirtu, kanalizācijas ieņēmumiem, kā arī no saimniecisko uzņēmumu peļņas – ielu, dzelzceļu, ūdens apgādes realizēšanas). Izstrādāja arī jaunu nodokļu un nodevu projektus, piemēram, sludinājumu nodoklis, tirgus, būvatļauju, lopkautuvju nodevas.

Personas nodoklis jāmaksā personām, kuras nemaksā ienākumu vai algas nodokli, izņemot personas jaunākas par 18 gadiem un vīrieši vecāki par 60, sievietes – 50 gadiem. Likme no 8 līdz 15 RM.

⁹ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 75 lpp.

Darba algas nodokli maksāja visas fiziskas personas, kuras saņēma darba algu, ja tās apmērs mēnesī ir 50RM un vairāk. 1942.gadā tika izsludināts rīkojums par apgrozības nodokli. Ar to aplika piegādes un citus pakalpojumus, pašpatēriņu, preču pāriešanu vairākpakāpju uzņēmumos no vienas ražošanas pakāpes otrā.

1991. – 1994.gada nodokļu sistēma. Latvijas valstī kopš 1991.gada izveidota jauna nodokļu sistēma, kas atbilst suverēnas valsts saimniekošanas principiem. Saskaņā ar LPSR Augstākās padomes deklarāciju valstī iestājās jaunas likumdošanas posms, kurā prioritāte bija nodokļu likumu izveidošana. Latvijas Republika izstājās no vienotā PSRS saimnieciskā kompleksa.

Viens no svarīgākajiem attīstības uzdevumiem bija virzīt tautsaimniecības pārkārtošanu uz tirgus ekonomikas attiecībām. Latvijas Republikas Augstākā Padome ar 1990.gada lēmumu pasludināja, ka no 1991.gada stājas spēkā jauna, vienota nodokļu sistēma un tās darbību regulē likums „Par nodokļiem un nodevām Latvijas Republikā”. Likums noteica nodokļu un nodevu veidus, objektus, kuri jāapliek, nodokļu maksātājus, atbildību par likumdošanas pārkāpšanu.

Jaunā nodokļu sistēma izvirzīja uzdevumus:

- nodrošināt valsts budžetu ar finansu resursiem nepieciešamo sociālo un ekonomisko pasākumu realizēšanai
- izveidot stabilu vietējo pašvaldību budžetu, kas nodrošinātu to vajadzības pēc finansiālajiem resursiem plānoto izdevumu segšanai
- nodrošināt labvēlīgus ekonomiskos priekšnosacījumus uzņēmējdarbības patstāvībai, īpaši sekmējot ražošanu
- radīt priekšrocības uzņēmējdarbības paplašināšanai ražošanas uzņēmumos konkurētspējīgas produkcijas izlaidē
- nodrošināt ekonomiskās sankcijas dabas resursu nesaimnieciskas izmantošanas un apkārtējās vides piesārņošanas gadījumos.

Vienlaikus noteica, ka PSRS likumdošanas akti nodokļu un nodevu jautājumos Latvijas Republikas teritorijā nedarbojas. 1991.gadā praktiski pastāvēja dubultā nodokļu iekasēšana, jo iepriekšējos pieņemtus nodokļu likumus PSRS valdība neatcēla. PSRS ministriju un resoru lielie uzņēmumi Latvijas nodokļus ignorēja vai maksāja daļēji.

1995. – 1997.gada fiskālā reforma. Reformas nepieciešamību pastiprināja daudzās nodokļu atlaides, kuras savu ekonomisko nozīmi bija zaudējušas, kā arī Latvijas iestāšanās starptautiskajās organizācijās atklāja nodokļu sistēmas nepilnības. Integrācija Eiropā izvirzīja jaunu uzdevumu – tuvināt nodokļu atbilstību Eiropas Savienības valstīs lietotajai likumdošanai.

Pāreja periodu papildināja ekonomiskās situācijas nestabilitāte, smagas finansiālās grūtības, nodokļu ieņēmumu nepietiekamība. Fiskālās sistēmas reformai izvirzīja šādus mērķus:

- nodrošināt budžeta ieņēmumus sākotnēji 31-33%, bet vēlāk 35-38% apmērā no IKP
- stimulēt uzkrājumu veidošanos
- veicināt Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā
- samazināt nodokļu negatīvo ietekmi uz uzņēmējdarbību
- nodrošināt nodokļu likumu atbilstību Latvijas Republikas likumdošanai
- novērst legālas iespējas izvairīties no nodokļu maksāšanas
- sabalansēt valsts un pašvaldību ieņēmumus ar izdevumiem¹⁰

veikti fiskālie pasākumi nodrošināja valsts ieņēmumu palielināšanos, kā arī finansiālās situācijas stabilizēšanos. Līdz 1994.gadam nodokļu īpatsvars IKP pieauga par 7% punktiem, taču pats IKP samazinājās par 15%.

Valsts fiskālās politikas stabilizācija turpinājās arī 1996.gadā. To nodrošināja nodokļu sistēmas tālāka sakārtošana, jo 1995.gadā stājās spēkā PVN nodoklis, uzņēmumu ienākumu nodoklis, likums par nodokļiem un nodevām. 1996.gadā kopbudžeta finansiālais deficīts bija 34.5 milj. latu apmērā (1.3% no IKP), savukārt fiskālais deficīts sasniedz 46.4 milj. Latu (1.7% no IKP). Valsts regulējošās darbības rezultātā kopbudžeta fiskālais deficīts atradās Mastrohtas līguma noteiktajās pieļaujamās robežās.¹¹

1.2 Tiešo nodokļu piemerošana.

Nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā vai pašvaldību budžetos, kas nav maksājums par preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu un nav soda naudas, pamatparāda palielinājuma naudas un nokavējuma naudas maksājums, kā arī nav maksājums par valsts kapitāla vai tā daļas izmantošanu.¹²

Pasaules pieredze rāda, ka nodokļu regulēšana kopā ar kredītu un naudas regulēšanu ir tirgus ekonomikas vadīšanas visefektīvākā forma. Nodokļi - tā ir valsts ieņēmumu pamatforma pasaules attīstītajās valstīs.

Nodokļu sistēma nodrošina finansu resursu koncentrāciju valsts tiešā rīcībā tai svarīgu ekonomisku un sociālu uzdevumu risināšanai. Ar nodokļiem, nodokļu atvieglojumiem un subsīdijām, kas ir nodokļu sistēmas neatņemamā sastāvdaļa, valsts virza

¹⁰ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 86 lpp

¹¹ Zvejnieks A. Nodokļi un nodevas – RTU Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 88 lpp.

¹² Kodoliņa – Miglāne I. Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā – Biznesa augstskola Turība, SIA Turība, Rīga 2005, 14 lpp

vienotas prasības tautsaimniecības vadīšanas efektivitātes nodrošināšanai, kas stimulē izvirzīto mērķu sasniegšanu un uzņēmumu ienākuma racionālu izmantošanu.

Kopā ar tiešu fiskālu funkciju - valsts ieņēmumu nodrošināšanu - nodokļu mehānisms ietver sevī daudzas iespējas ekonomiski ietekmēt sabiedrisko ražošanu, to dinamiku un struktūru, zinātniski tehniskā progresa attīstību. Tautsaimniecības attīstība kā gala rezultāts - indikators parāda nodokļu sistēmas pozitīvo vai negatīvo ietekmi. Straujie tautsaimniecības attīstības tempi atsevišķās valstīs parāda, ka nodokļu sistēma sekmē attīstību, bet stagnācija parāda nodokļu sistēmas negatīvo tendenci. Līdz ar to nodokļi var tikt izlūkoti kā ekonomisks un sociāls instruments, ko izmanto, lai segtu sabiedrības vajadzības, kā arī nodrošina noteiktu iedzīvotāju ienākuma un mantas sadales funkciju atbilstoši uzstādītiem sociālpolitiskiem mērķiem.

Nodokļa funkcija - tā būtības rīcības izradīšanas, tā īpašību izpausmes veids. Funkcija rada, kā realizējas dotas ekonomiskās kategorijas, proti, ieņēmumu sadales instrumenta, sabiedriskais uzdevums. No šejienes rodas nodokļu sadales pamatfunkcija, kas izpauž to būtību kā sadales attiecību īpašu centralizēto (fiskālo) instrumentu. Apskatot nodokļu funkcijas, tās var iedalīt trīs pamatfunkcijās:

- **Fiskālā funkcija.** Tā nozīmē, ka nodokļiem jānodrošina valsts un vietējo pašvaldību budžetus ar finansu resursiem, tajā pašā laikā sekmējot dažādu veidu uzņēmējdarbības attīstību. Ar fiskālās funkcijas palīdzību realizējas nodokļu galvenais sabiedriskais uzdevums – valsts finansu resursu formēšana, kas akumulējas budžetsistēmā vai ārbudžetu fondos un kas ir nepieciešami valsts pašu funkciju īstenošanai. Valsts budžeta ieņēmumu veidošana uz stabila centralizēta nodokļu iekasēšanas pamata pārvērš pašu valsts lielākajā ekonomiskajā subjektā.
- **Ekonomiskā jeb regulējošā funkcija.** Tās mērķis ir ar likumdošanas palīdzību regulēt pastāvošo ekonomiku, veicināt kādas konkrētas nozares attīstīšanu vai bremsēšanu. Pildot šo nodokļu funkciju, nepieciešams atrast tādas tiesiskas normas un ekonomiskās sviras, kas varētu saskaņot maksātāju intereses, no vienas puses, un valsts intereses, no otras puses. Nodokļu sistēmas, kurās nodokļiem tiek piešķirta ekonomiskā funkcija, parasti ir sarežģītas sistēmas, tāpēc veidojas arī komplicēta nodokļu likumdošana. Atkarībā no veida nodokļi veic tiem piešķirto, likumdošanā noteikto, ekonomisko funkciju. Likumā šis ekonomiskais mērķis netiek tieši izteikts, likumdošana ir šīs nodokļu politikas legāla realizācija. Nodokļu sistēmai un ekonomiskai iekārtai ir jābūt

saskanīgām, lai tautsaimniecībā esošie resursi (darbaspēks, lietišķais kapitāls, zeme u.c.) tiktu izmantoti optimāli, un lai būtu iespējams aktivizēt ekonomisko darbību.

- Vēl viena nodokļu kā ekonomiskās kategorijas funkcija ir kontroles funkcija. Tā nozīmē, ka parādās iespēja salīdzināt faktisku nodokļu ieņēmumu apjomu dažādos budžeta līmeņos ar valsts apstiprinātiem radītājiem. Pateicoties šai funkcijas tiek vērtēta finansu mehānisma efektivitāte, tiek nodrošināta kontrole par finansu resursu kustību, tiek konstatēta nepieciešamība izmaiņu ieviešanā nodokļu sistēmā un nodokļu politikā. Nodokļu-finansu attiecību kontroles funkcija parādās tikai sadales funkcijas rīcības apstākļos. Kontroles funkcijas īstenošana, tās pilnīgums un dziļums zināmā mērā ir atkarīgi no nodokļu disciplīnas. Pēdējā nozīmē, ka nodokļu maksātāji (fiziskās un juridiskās personas) savlaicīgi un pilnā apjomā maksā likumdošanas noteiktos nodokļus.¹³

Nodokļu funkcijas ir savstarpēji saistītas. Nodokļu ieņēmumu pieaugums budžetā, t.i. to fiskālās funkcijas īstenošana, rada materiālu iespēju valsts ekonomiskās lomas realizēšanai, t.i. nodokļu ekonomiskai funkcijai. Tajā pašā laikā tas, ka bija sasniegts ražošanas attīstība un ieņēmumu pieaugums ekonomiskās regulēšanas rezultātā, ļauj valstij saņemt vairāk līdzekļu budžetā. Tas nozīmē, ka nodokļu ekonomiskā funkcija veicina fiskālās funkcijas īstenošanu, nostiprina to savukārt, sadales funkcijas efektīva izmantošana rada labvēlīgu sociālekonomisku atmosfēru citu nodokļu funkciju realizēšanai.

Nodokļu principi (no latīņu valodas principium – pamats, pirmsākums) – tās ir vadošas pamatidejas, tēzes. Attiecībā uz nodokļu aplikšanu par principiem jāuzskata bāzes idejas un tēzes, kas eksistē nodokļu jomā. Bet, ņemot vērā nodokļu satura komplekso raksturu kā arī neviennozīmīgu dabu, jāatzīmē, ka katrai nodokļu svīrai atbilst sava principu sistēma. Tā var izdalīt trīs tādas sistēmas:

- nodokļu aplikšanas ekonomiskie principi;
- nodokļu aplikšanas juridiskie principi (nodokļu tiesību principi);
- nodokļu sistēmas organizēšanas principi.

Bez tam katras no augšminēto sistēmas ietvaros ir nepieciešams izdalīt kā visparīgus nodokļu aplikšanas principus, tā arī atsevišķus nodokļu principus, kas atbilst tikai dažiem nodokļu aplikšanas pantiem un nodalījumiem, piemēram, atbildības par nodokļu likumdošanas

¹³ Zvejnieks A. Īpašums un nodokļi: Rīga, 2006.-75 lpp.

pārkāpumu piemērošanas principi; ienākuma nodokļa aprēķināšanas un samaksas principi; nodokļu iekasēšanas no valsts nerezidentiem principi u.t.t.

Pirmo reizi nodokļu ekonomiskus principus noformulēja savā darbā „Pētījums par tautu bagātības dabu un cēloņiem” Adams Smits 1776.gadā. Viņš izdalīja piecus nodokļu principus, ko vēlāk nosauca par „Nodokļu maksātāja tiesību deklarāciju”¹⁴

A.Smita piedāvātie principi saglabāja savu aktualitāti līdz pat šodienai. Protams, ka vairāk nekā 200 gadu laika posmā šai principu sistēmai ir noteiktās izmaiņas. Un mūsdienās reāli nodokļu sistēmai izvirzīti vairāki nosacījumi, no kuriem būtiskākie ir šādi:

1. *Ekonomiskā efektivitāte.* Nodokļu sistēma nedrīkst izjaukt efektīvu resursu sadalīšanu valsts ekonomikā. Attīstītas sabiedrības apstākļos tirgus aktivitātes ir pašorganizējošs process. Tomēr iespējams, ka nepārdomātas rīcības rezultātā var izveidoties situācija, kad kapitāls atstāj valsti. Tas, protams, ir negatīvs rādītājs valsts tautsaimniecībā. Valdības uzdevums ir sekot šādām tendencēm un savlaicīgi izvērtēt radušos situāciju. Nodokļu sistēma var šo procesu ietekmēt gan pozitīvi, gan arī negatīvi. Kapitāla aizplūšana no valsts rada līdzekļu trūkumu, kas savukārt bremsē ekonomikas uzplaukumu. Šādā situācijā nepieciešams izvērtēt nodokļu sistēmas deformējošo efektu uz kapitāla tirgu, kā arī noteikt ekonomiskā kaitējuma pakāpi, kas radusies nodokļu politikas realizēšanas rezultātā. Turpmākā rīcība virzāma uz alternatīvu priekšlikumu izstrādāšanu mainot esošos nodokļu nosacījumus par labu tautsaimniecības interesēm, stimulējot kapitāla (noguldījumu) veidošanos, kuru varētu izmantot par iekšzemes investīciju avotu ekonomikas ilgtermiņa attīstībai.

2. *Vienkāršā administrēšana.* Nodokļu sistēmai ir jābūt viegli un lēti pārvaldāmai. Veidojot nodokļu sistēmu nepieciešams izvērtēt to administrēšanas kārtību un mehānismu, kura pamatprincipam jābūt, - mazāk izmaksu nodokļu iekasēšanai (Patlaban Latvijā viena lata iekasēšanai VID iztērē divus santīmus).

Nodokļu administrēšana cieši saistīta ar nodokļu sistēmas pamatnostādņiem, tas ir, kādus nodokļu veidus noteicis likumdevējs. Pārstrādājot esošo nodokļu likumdošanu Eiropā prioritāte dota netiešajiem nodokļiem (pievienotās vērtības nodoklis, muitas nodoklis, akcīzes nodoklis), samazinot tiešo nodokļu īpatsvaru, it sevišķi uzņēmumu ienākuma (peļņas) nodokļa no uzņēmējdarbības. Šādas tendences iemesls arī ir – netiešus nodokļus vienkāršāk un lētāk iekasēt un administrēt.

¹⁴ Jurušs M. Nodokļu sistēmas teorētiskie pilnveidošanas aspekti.-R.:RTU,1999, 26.lpp.

Nodokļu administrēšanas uzdevums ir novērst apstākļus, kas veicina izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, nepieciešamības gadījumā reformējot nodokļu administrēšanas sistēmu.

3. *Elastīgums*. Nodokļu sistēmai ir jābūt elastīgai, tai ātri jāreaģē uz ekonomisko apstākļu izmaiņām. Viens no aktuālākajiem valstiskas nozīmes uzdevumiem ir nodrošināt Latvijas integrāciju Eiropas ekonomiskajā sistēmā. Notiekošā nodokļu sistēmas reforma paredz mainīt tās struktūru, palielinot nodokļu ieņēmumus no patēriņa un tos samazinot no ienākumiem. Kopumā paredzams Latvijas nodokļu struktūru pakāpeniski tuvināt OECD valstu nodokļu struktūrai. (Organization of Economic Cooperation and Development – organizācija, kurā ietilpst Eiropas savienības valstis, kā arī ASV, Kanāda, Jaunzēlande, Šveice, Japāna, Austrālija un Turcija).

Pašreizējā situācijā Latvijā individuālajiem nodokļiem ir ievērojami mazāka loma nekā ekonomiski attīstītajās valstīs. Savukārt nodokļi, kas saistīti ar uzņēmējdarbību, mūsu valstī ir augstāki.

Nodokļu sistēmas elastīgums izpaužas maksājumu atvieglojumos, diferencētajās nodokļu likmēs, valsts atsevišķu reģionu ekonomiskās attīstības sekmēšanā un citos nosacījumos, kurus paredz likumdevējs, pieņemot attiecīgo nodokļu likumu. Nodokļu sistēmai jābūt elastīgai un jāpielāgojas ekonomikas attīstības tendencēm. Tajā pašā laikā nodokļu sistēmai un valsts politikai šajā jomā ir jābūt stabilai un diezgan stingrai, pretējā gadījumā uzņēmēji nevarēs prognozēt pieņemamo lēmumu sekas. Tas radīs šķēršļus uzņēmējdarbības attīstībai.

4. *Objektivitāte*. Nodokļu sistēmai jābūt objektīvai, tas ir korektai attiecībā pret dažādiem nodokļu maksātājiem. Tai jābūt godīgai un vienlīdz jāaptver visi nodokļu maksātāji.

Pastāv horizontālās un vertikālās vienlīdzības principi. Horizontālā sistēma aptver vienlīdzīgus nodokļu maksātājus ar vienlīdzīgiem nodokļiem. Turpretī vertikālā sistēma aptver savā starpā dažādus nodokļa maksātājus, un nodokļi kurus tie maksā ir diferencēti

5. *Politiskā atbildība*. Politiku uzdevums ir veidot elastīgu, godīgu, efektīvu un vienkāršu nodokļu sistēmu. Tai jābūt izveidotai tā, lai nodokļu maksātāji varētu apzināties, kādi nodokļi un par ko tie viņiem jāmaksā. Kas maksā nodokļus: cilvēki vai uzņēmējdarbība? Nodokļu politikai precīzi jāatspoguļo nodokļu maksātāju vēlmes un to priekšrocības uzņēmējdarbībā.

Nodokļus iedala divās grupās – tiešajos un netiešajos nodokļos. Tiešie nodokļi ir nodokļu veids, kur apliekamais objekts pieder vai ir attiecināms uz pašu nodokļu maksātāju.¹⁵

Tiešie nodokļi – ir tie nodokļu veidi, kur apliekamais objekts (visbiežāk ienākumi vai īpašums) pieder vai ir attiecināms uz pašu nodokļu maksātāju. Tiešie nodokļi ir tie nodokļu veidi,

¹⁵ Kodoliņa – Miglāne I. Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā – Biznesa augstskola Turība, SIA Turība, Rīga 2005, 21 lpp

kur apliekamais objekts (visbiežāk ienākumi vai īpašums) pieder vai ir attiecināms uz pašu nodokļu maksātāju. Tiešie nodokļi ir valsts sociālās apdrošināšanas maksājumi, nekustamā īpašuma nodoklis, uzņēmuma ienākuma nodoklis, iedzīvotāju ienākuma nodoklis, dabas resursu nodoklis, azartspēļu un izložu nodeva un nodoklis, vieglo automobiļu un motociklu nodoklis.

Pie tiešiem nodokļiem Latvijā pieder:

- Uzņēmumu ienākumu nodoklis
- Iedzīvotāju ienākuma nodoklis
- Sociālās Apdrošināšanas Obligātās Iemaksas
- Nekustamā īpašuma nodoklis
- Dabas resursu nodoklis
- Izložu un azartspēļu nodoklis

Nodokļu sistēma bāzējas uz attiecīgajiem valsts likumdošanas aktiem, kura panti nosaka konkrētas nodokļu aprēķināšanas un iekasēšanas metodes, t.i. nosaka nodokļu elementus, pie kuriem var attiecināt sekojošus:

- 1) nodokļa subjekts jeb maksātājs;
- 2) nodokļa objekts;
- 3) nodokļa likme;
- 4) nodokļu samaksas termiņš;
- 5) nodokļu samaksas kārtība;
- 6) nodokļu maksājumu privilēģijas.

Nodokļa subjekts – Nodokļu maksātāji ir Latvijas Republikas vai ārvalstu fiziskās vai juridiskās personas un uz līguma vai norunas pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kas veic ar nodokli apliekamas darbības vai kam tiek garantēts ienākums nākotnē. Konkrētā nodokļa objekts un maksātāju loks tiek noteikts katra konkrētā nodokļa likumā.¹⁶

Atbilstīgi likumam „Par nodokļiem un nodevām ” nodokļu maksātājus klasificē:

- 1) iekšzemes nodokļu maksātājos jeb rezidentos;
- 2) ārvalstu nodokļu maksātājos jeb nerezidentos.

Nodokļu likumos fiziskā persona tiek uzskatīta par rezidentu, ja:

- šīs personas pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā vai
- šī persona uzturas Latvijas Republikā 183 dienas vai ilgāk jebkurā 12 mēnešu periodā,

kas sākas vai beidzas taksācijas gadā, vai

¹⁶ Alberts Zvejnieks. Nodokļi un nodevas: mācību grāmata, Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 109. – 110. lpp

- šī persona ir Latvijas pilsonis, ko ārzemēs nodarbina Latvijas Republikas valdība.

Attiecībā uz personām, kuru atrašanās mūsu valstī robežojas ar 183 dienām likumā noteikts:

1. fiziskā persona, kas nav atzīta par rezidentu pirmstaksācijas gadā, tiks uzskatīta par rezidentu taksācijas gadā ar datumu, kad tā pirmo reizi ieradās Latvijā.;

2. fiziskā persona, kas netiks atzīta par rezidentu pēctaksācijas gadā, netiks atzīta par rezidentu arī taksācijas gadā pēc datuma, kad tā atstāja Latviju, ja laika posmā pēc šā datuma šai personai ir ciešākas attiecības ar ārvalsti nekā ar Latviju (šai personai ārvalstīs pieder īpašums vai dzīvo ģimene vai tā veic ārvalstīs sociālās apdrošināšanas maksājumus).

Nodokļu likumos nodokļu maksātājs, kurš nav fiziska persona, ir uzskatāms par rezidentu, ja tas izveidots un reģistrēts vai tas bija jāizveido un jāreģistrē saskaņā ar mūsu valsts likumiem.

Nodokļu maksātāji, kuri neatbilst prasībām par rezidents statusu uzskatāmi par nerezidentiem.

Nerezidenti maksā nodokļus saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem, par Latvijas Republikā, tās teritoriālajos ūdeņos un gaisa telpā gūto ienākumu, kā arī citus nodokļus, atbilstoši konkrētajiem nodokļu likumiem.

Nerezidenta pastāvīgā pārstāvniecība Latvijā, ja tā ir izveidota un reģistrēta, vai tā bija jāizveido un jāreģistrē saskaņā ar mūsu valsts likumiem, visu nodokļu likumu piemērošanai tiek uzskatīta par atsevišķu iekšzemes n nodokļu maksātāju.¹⁷

Par nerezidenta pastāvīgo pārstāvniecību tiek uzskatīta tāda pārstāvniecība, kas pilda kādu no šādiem nosacījumiem:

1)izmanto noteiktu vietu, kurā uzņēmums (uzņēmēj sabiedrība) pilnīgi vai daļēji veic uzņēmējdarbību, vai

2)izmanto būvlaukumus, celtniecības, montāžas vai komplektēšanas objektus vai veic ar tiem saistīto pārraudzības vai konsultatīvo darbu, vai

3)izmanto dabas resursu pētīšanai vai iegūšanai paredzēto aprīkojumu vai iekārtas, arī urbšanas platformas vai speciālos kuģus, vai veic ar tie saistīto pārraudzības un konsultatīvo darbību, vai

4)sniedz pakalpojumus, arī konsultatīvos, vadības un tehniskos pakalpojumus, izmantojot ārvalstu uzņēmuma darbiniekus vai piesaistīto personālu, vai

¹⁷ Alberts Zvejnieks. Nodokļi un nodevas: mācību grāmata, Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 109. – 110. lpp

5) izmanto fiziskās, juridiskās vai citas personas darbību ārvalstu uzņēmuma labā, ja minētajai personai ir piešķirtas un tā izmanto pilnvaras noslēgt līgumus ārvalstu uzņēmumu vārdā.

Nerezidenta pastāvīgā pārstāvniecība Latvijā maksā nodokļus saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem par Latvijas Republikā, tās teritoriālajos ūdeņos un gaisa telpā gūto ienākumu, par ārvalstīs gūto ienākumu, kas attiecināms uz šo pārstāvniecību, kā arī citus nodokļus, atbilstoši konkrētajiem nodokļu likumiem.¹⁸

Tiešo nodokļu apliekamais ienākums var būt:

- 1) ienākumi;
- 2) īpašums;
- 3) izdevumi jeb patēriņš (PVN, akcīze)¹⁹

Nodokļu maksātāju vispārīgie pienākumi ir šādi:

1. aprēķināt vispārīgo nodokļu summas;
2. noteiktajā termiņā un pilnā apmērā nomaksāt nodokļus un nodevas;
3. iesniegt nodokļu administrācijai konkrēto nodokļu likumos paredzētās deklarācijas, pārskatus vai nodokļu aprēķinus rakstveidā vai elektroniskā veidā.
4. nodokļu aprēķinu pareizības pierādīšanai uzglabāt saimnieciskās darbības ienākumus un izdevumus apliecinošus dokumentus vismaz 5 gadus;
5. Ziņot par visiem saviem ienākumiem, pamatot nodokļu, nodevu un citu obligāto budžeta maksājumu summu atbilstību normatīvajiem aktiem, uzrādot vai iesniedzot nodokļu administrācijas ierēdņiem viņu pieprasītos dokumentus;
6. atļaut nodokļu administrācijas ierēdņiem likumā noteiktajā kārtībā apskatīt uzņēmējdarbībai izmantojamās telpas;
7. ieturēt konkrētos nodokļu likumos paredzētās maksājamo nodokļu summas
8. nodokļu aprēķināšanas un uzskaites vajadzībām lietot stingrās uzskaites pavadzīmes rēķinus;
9. reģistrēt nodokļus un citus maksājumus ar elektroniskajām ierīcēm un iekārtām;
10. ja nodokļu maksātājs kārtu grāmatvedības reģistrus ar elektroniskajām skaitļošanas mašīnām (datoriem), pēc nodokļu administrācijas pieprasījuma iesniegt elektroniskā veidā nodokļu revīzijas (audita) veikšanai sagatavotu attaisnojuma dokumentu un grāmatvedības reģistra datus;

¹⁸ Alberts Zvejnieks. Nodokļi un nodevas: mācību grāmata, Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 109. – 110. lpp

¹⁹ Ieva Kodoliņa – Migāle. Nodokļi Latvijā pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. Biznesa augstskola Turība, Rīga 2005 21. – 25. Lpp

11. iesniegt nodokļu administrācijai pieprasītos dokumentus, kuri izmantojami nodokļa bāzes noteikšanai.

Nodokļu maksātāju tiesības:

- 1) izmantot likumos paredzētos nodokļu un nodevu atvieglojumus un atlaides
- 2) nodokļu administrācijā bez maksas iepazīties ar normatīvajiem dokumentiem, kas reglamentē nodokļu un nodevu aprēķināšanas un maksāšanas kārtību;
- 3) iepazīties ar nodokļu un nodevu aprēķinu pārbaudes aktiem un pārskatiem, kas attiecas uz konkrēto nodokļu maksātāju;
- 4) pārsūdzēt nodokļu administrācijas lēmumus;
- 5) iesniegt nodokļu administrācijā pieteikumu par nodevu samaksas pārskatīšanu, deklarācijas labojumu vai nodokļu (ar nodokli apliekamā objekta) aprēķina precizējumu trīs gadu laikā pēc noteiktā maksāšanas termiņa, ja šajā laikā par konkrētajiem nodokļiem un attiecīgajiem taksācijas periodiem nav uzsākta vai veikta nodokļu revīzija (audits);
- 6) saņemt pārmaksāto nodokļu summas;
- 7) saņemt nodokļu administrācijas nepareizi piedzīto maksājumu summas;
- 8) saņemt savu ienākumu gūšanas vietas rakstveida izziņu, par to, kādus nodokļus darba devējs ir nomaksājis;
- 9) pieprasīt pārmaksātās nodokļa summas atmaksāšanu trīs gadu laikā pēc konkrētā nodokļa likumā noteiktā maksāšanas termiņa.²⁰

Valsts uzdevums ir nodrošināt labāku dzīves līmeni, mieru, pamatizglītību, sociālo un personas drošību. Šim nolūkam valstij ir nepieciešami līdzekļi, kas rodas, kad iedzīvotāji apzinīgi un godīgi maksā nodokļus un valsts institūcijas taisnīgi tos administrē vai iekasē.

Nodokļa objekts (bāze) - ir kāda saimnieciska pazīme, pēc kuras var spriest par subjekta maksātspēju – skat. 1.1 tabulu.

1.1 tabula

Nodokļu objekti un tiem piemērojamie nodokļi²¹

<i>Nodokļu objekti</i>	<i>Nodokļi</i>
1. Uzņēmuma peļņa	Uzņēmuma ienākuma nodoklis
2. Iedzīvotāju ienākumi	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis
3. Izmaksas darba algai un tai pielīdzinātās summas	Sociālās apdrošināšanas maksājumi
4. Īpašums	Nekustamā īpašuma nodoklis

²⁰ Ieva Kodoliņa – Migāle. Nodokļi Latvijā . Biznesa augstskola Turība, Rīga 2007, 12.lpp.

²¹ Kavale L. Nodokļu politika - Rīga, Valsts Administrācijas Skola, 1998.- 24 lpp.

Nekustamā īpašuma nodoklis – nodokļa objekts no 2007.gada 1.janvāra ir tikai zeme un ēkas. Latvijas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas, kuru īpašumā vai tiesiskā valdījumā ir nekustamais īpašums Latvijā. Uz līguma vai citādas vienošanās pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kuru īpašumā vai tiesiskā valdījumā ir nekustamais īpašums Latvijā.

Dabas resursu nodoklis – ar nodokli apliek:

- jebkurus saimnieciskās darbības rezultātā iegūtos dabas resursus;
- vides piesārņojumu - atkritumus, izmešus un piesārņojošās vielas;
- videi kaitīgas preces un produktus;
- importēto un iekšzemē ražoto preču vai produktu iepakojumu.

Nodokļa maksātāji ir visas juridiskās un fiziskās personas vai to apvienības, kas saskaņā ar attiecīgu atļauju (ja spēkā esošie normatīvie akti paredz nepieciešamību saņemt šādu atļauju) veic kādu no šādām darbībām:

- Latvijas Republikas teritorijā (vai kontinentālajā šelfā) iegūst ar nodokli apliekamus dabas resursus;
- Latvijas Republikas teritorijā (vai kontinentālajā šelfā) ievada vidē ar nodokli apliekamu piesārņojumu;
- ievēd (importē) videi kaitīgas preces vai produktus, preces vai produktus iepakojumā brīvam apgrozījumam Latvijas Republikas muitas teritorijā;
- Latvijā Republikā realizē iekšzemē ražotas videi kaitīgas preces vai produktus, preces vai produktus iepakojumā.

Valsts Sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas – darba ņēmēja algotā darba ienākums, no kura tiek ieturēts iedzīvotāju ienākuma nodoklis, un pašnodarbinātas personas darba ienākums.

Iedzīvotāju ienākumu nodoklis – nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no:

- 1) algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- 2) fiksētā ienākuma nodokļa par ieņēmumiem no saimnieciskās darbības;
- 3) nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem.

Uzņēmumu ienākumu nodoklis – ar nodokli apliekamais objekts ir uzņēmumu gada pārskata peļņas vai zaudējumu aprēķinā uzrādītais peļņas vai zaudējumu apjoms, kas ir koriģēts atbilstoši likumam "Par uzņēmumu ienākuma nodokli". Nodokļa maksātāji ir:

- Iekšzemes uzņēmumi, kas veic uzņēmējdarbību, sabiedriskās un reliģiskās organizācijas un no valsts budžeta vai pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskās darbības (turpmāk - rezidenti);
- Ārvalstu uzņēmumi, uzņēmējsabiedrības, fiziskās personas un citas personas (turpmāk - nerezidenti);
- Nerezidentu pastāvīgās pārstāvniecības (turpmāk - pastāvīgās pārstāvniecības).
- Individuālie komersanti ir iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāji.

Loteriju un azarta spēļu nodoklis – izložu un azartspēļu nodokli maksā uzņēmumi (uzņēmējsabiedrības), kas likumā noteiktajā kārtībā saņēmuši speciālu atļauju (licenci) izložu un azartspēļu organizēšanai un uzturēšanai.²²

Nodokļu likmes var būt:

- 1) proporcionālās jeb nemainīgās- tas nozīmē, ka ir viena likme neatkarīgi no nodokļa bāzes lieluma (IIN, UIN, u.tml.)
- 2) progresīvās likmes- tas nozīmē, ka likme pieaug, palielinoties ar nodokli apliekamajai bāzei (īpašuma nodoklis)
- 3) regresīvās likmes-tas nozīmē, ka, palielinoties apliekamajai bāzei, likme samazinās.

Jāatzīmē, ka nodokļu aplikšanas sistēmu pamatā praktiski visās rietumu valstīs ir progresējoša rakstura skala, t.i. nodokļu likme palielinās ar ienākuma pieaugumu. Tas ļauj pārdalīt līdzekļus maznodrošināto un turīgo iedzīvotāju starpā, mazināt sociālo spriedzi un nodrošināt garantēto līdzekļu iekasēšanu no iespējamākajiem avotiem.²³

Sastopamas arī *regresīvās* nodokļu likmes, kuras samazinās palielinoties ienākumiem. Latvijas Valsts nodokļu likumos šādas nodokļu likmes nepastāv. Tās galvenokārt ir valstīs, kuras likumdošanas kārtībā paredz lielo monopolu ekonomisko aizsardzību.

Vienmēr aktuāls bijis jautājums par nodokļu likmju lielumu noteikšanu izstrādājot nodokļu likumprojektus. Vai ir iespējama optimāla nodokļa likme?

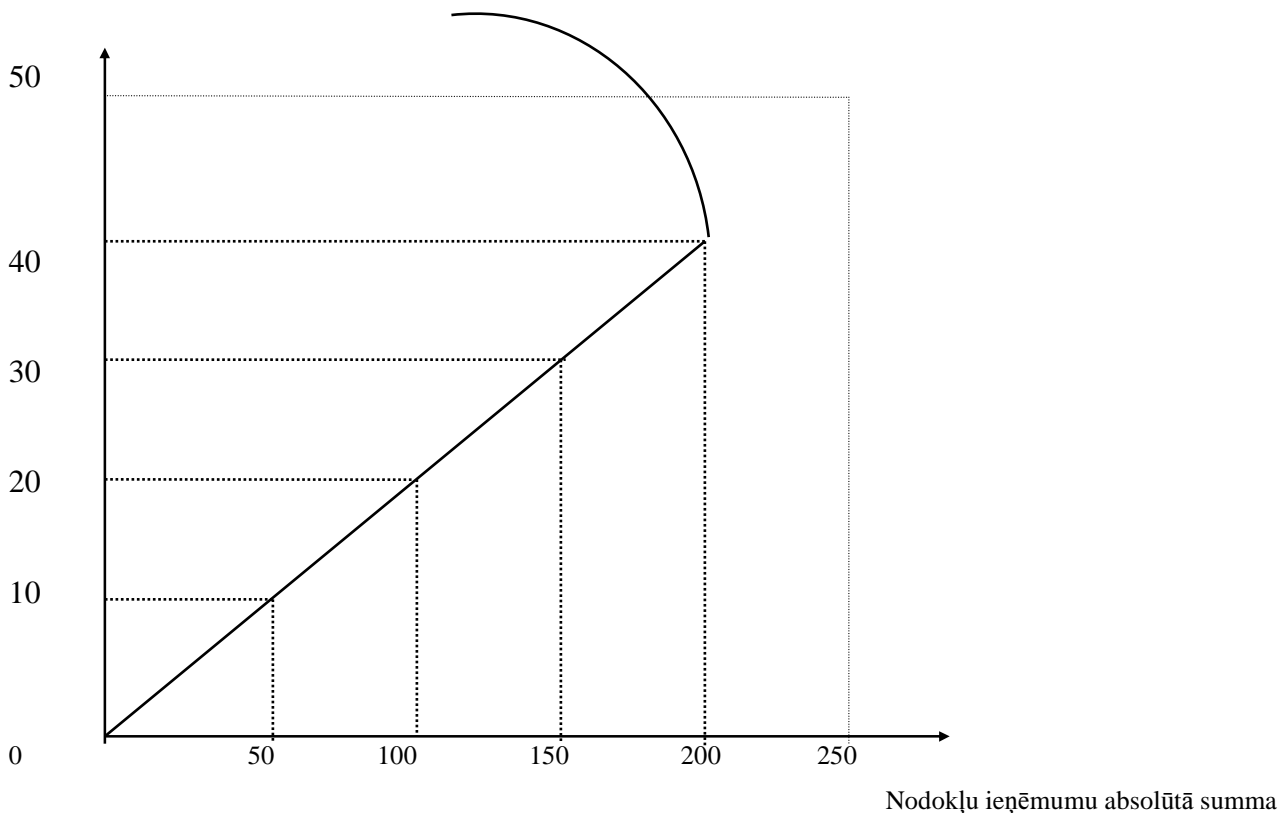
Augstas nodokļa likmes nesekmē ekonomikas attīstību. Sasniedzot zināmu robežu, tās veido negatīvu efektu, t.i. samazina nodokļa ieņēmumus. Šo sakarību raksturo tā saucamā A.Lafēra likne

²² Finanšu Ministrija, nodokļi - <http://www.fm.gov.lv/?lat/nodokli> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

²³ Sproģis A. un citi. Nodokļu sistēma Latvijas Republikā un Eiropas Savienības valstīs // L.R. ekonomiskie, kultūras un sociālie aspekti integrācijai Eiropas Savienībā.-1997.-95.lpp

(1.1. att.).

Nodokļu likme, %

1.1. attēls. Lafēra līkne²⁴

Amerikāņu ekonomista Lafēra parādīta līkne raksturo sakarību starp uzņēmumu nodokļu slogu un valsts ieņēmumiem. Vispārinot dažādu valsts statistikas datus, var secināt, ka nodokļu likmju pazemināšana var stimulēt ražošanas pieaugumu, un līdz ar to paplašināt nodokļu aplikšanas bāzi. Citiem vārdiem runājot, jo mazākas būs nodokļu likmes, jo vairāk valsts saņems ieņēmumu, tā kā lieli nodokļi nomāc ražošanu, atņem no uzņēmumiem apgrozāmos līdzekļus un investīcijas.

Pasaules pieredze nodokļu aplikšanā rada, ka iekasējot no nodokļu maksātājiem līdz 30-40 % ienākuma – ir tā robeža, no kuras sākas ietaupījumu un līdz ar to investīciju apjoma

²⁴ Jurušs M. Nodokļu sistēmas teorētiskie pilnveidošanas aspekti. -R.:RTU,1999, 87. lpp.

ekonomikā samazināšanas process. Bet ja nodokļu likmes un to skaits sasniedz tādu līmeni, ka nodokļu maksātājiem atņem vairāk pār 40-50 % viņa ienākumu, tad tas pilnīgi likvidē stimulus uzņēmējdarbības iniciatīvai un ražošanas paplašināšanai.²⁵

Citiem vārdiem runājot, efektīvai nodokļu sistēmai jānodrošina saprātīgas valsts vajadzības, atņemot nodokļu maksātājam ne vairāk kā 30 % viņa ienākuma. Protams, arī šim noteikumam ir izņēmumi, bet tie tikai apstiprina tā pareizību. Piemēram, Zviedrijas nodokļu sistēma organizēta tā, ka nodokļu maksātājs maksā valsts budžetā 50 un pat vairāk procentu no sava ienākuma, un tas nenomāc viņa stimulus ražošanas attīstībai. Un tas nav nekāds paradokss, tāpēc ka Zviedrijā valsts ar nodokļu palīdzību sekmīgi risina daudzus ekonomiskā un sociāla rakstura uzdevumus, kuri parējās valstīs jārisina pašam nodokļu maksātājam, izmantojot tos ienākumus, kuri viņam palika pēc visu vajadzīgo nodokļu samaksas. Tā ka, interešu līdzsvars šajā gadījumā tomēr saglabājas.

Izstrādājot jaunus nodokļu likumprojektus nepieciešams prognozēt optimālās nodokļa likmes atbilstošas tautsaimniecības nozares procesiem, nodokļu maksātāju maksātspējai un uzņēmējdarbības sekmēšanas interesēm. Nodokļu likmes nedrīkst ierobežot nodokļu maksātāju centienus palielināt ienākumus.

1.3. Tiešo nodokļu reglamentējošā bāze

Nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā vai pašvaldību budžetos, kas nav maksājums par preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu un nav soda naudas, pamatparāda palielinājuma naudas un nokavējuma naudas maksājums, kā arī nav maksājums par valsts kapitāla vai tā daļas izmantošanu.²⁶

Patlaban spēkā esošo nodokļu un nodevu sistēma pamatā balstās uz 1995. gadā notikušās nodokļu reformas pieņemtajiem likumiem. Šī reforma tika īstenota, lai sasniegtu divus galvenos mērķus:

- nodrošinātu stabilus ieņēmumus budžetā un varētu finansēt svarīgākos sociālos un ekonomiskos pasākumus un ierobežotu fiskālo deficītu – budžeta deficītu.
- Veicinātu ekonomikas izaugsmi, jo tika sekmēta konkurence, atsevišķiem sektoriem tika noņemtas nepamatoti augstās nodokļu likmes, noņēma arī nepamatotos atvieglojumus un privilēģijas.

²⁵ Витола И., Спрогис А. Международные конвенции и налогообложение нерезидентов // Латвияс Экономистс – 2001 – 7-8 стр. 37

²⁶ Kodoliņa – Miglāne I. Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā – Biznesa augstskola Turība, SIA Turība, Rīga 2005, 14 lpp

Lai veicinātu ekonomisko attīstību, nodokļu reformas galarezultātā lielāks uzsvars tika likts nevis uz ienākumu aplikšanu ar nodokļiem, bet gan uz patēriņa aplikšanu ar nodokļiem. Kā nodokļu sistēmas pilnveides neatņemama sastāvdaļa jāmin nodokļu saskaņošana ar Eiropas Savienības prasībām, piemēram, tas bija arī pamats jaunā akcīzes nodokļa sistēmas ieviešanai sākot ar 1998.gadu.

Latvijas nodokļu un nodevu sistēmu patlaban veido 11 nodokļi un 73 valsts nodevas. Šo sistēmu reglamentē vispārīgais jeb „jumta” likums „Par nodokļiem un nodevām”, tas nosaka vispārējos nodokļu un nodevu sistēmas piemērošanas principus, attiecības starp nodokļu maksātāju un nodokļu administrāciju, kā arī:

1. nodokļu un nodevu veidus;
2. nodokļu un nodevu noteikšanas kārtību;
3. nodokļu un nodevu maksātāju tiesības, pienākumus un atbildību;
4. nodokļu maksātāju reģistrācijas kārtību;
5. nodokļu un nodevas administrācijas tiesības, pienākumus un atbildību;
6. nodokļu un nodevu iekasēšanu un piedziņu;
7. atbildību par nodokļu likumu pārkāpšanu;
8. nodokļu un nodevu jautājumos pieņemto lēmumu apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas kārtību.

1.2. tabula
Nodokļi, to reglamentējošie likumi un administrējošās institūcijas²⁷

Nodoklis	Likums	Administrācija
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	“Par uzņēmumu ienākuma nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	“Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests, pašvaldības
Nekustamā īpašuma nodoklis	“Par nekustamā īpašuma nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests, pašvaldības
Pievienotās vērtības nodoklis	“Par pievienotās vērtības nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests
Akcīzes nodoklis	“Par akcīzes nodokli naftas produktiem” “Par akcīzes nodokli alkoholiskajiem dzērieniem” “Par akcīzes nodokli tabakas izstrādājumiem” “Par akcīzes nodokli alum” “Par akcīzes nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests

²⁷ FMpamn_270503_NNpolitMK; Pamatnostādnes nodokļu un nodevu sistēmas attīstībā

Nodoklis	Likums	Administrācija
Muitas nodoklis	“Par muitas nodokli (tarifiem)”	Valsts ieņēmumu dienests
Izložu un azartspēļu nodoklis	“Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests
Dabas resursu nodoklis	“Par dabas resursu nodokli”	Valsts ieņēmumu dienests, Vides ministrija un pašvaldības
Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas	“Par valsts sociālo apdrošināšanu”	Valsts ieņēmumu dienests

Tāpat likums "Par nodokļiem un nodevām" reglamentē nodokļu un nodevu administrēšanas procedūru un maksāšanas kārtību, nosakot nodokļu un nodevu uzlikšanas kopējos principus:

- nodokļu aprēķināšanas un budžetā ieskaitīšanas kārtību;
- nodokļu pārkāpumu veidus un to izskatīšanas procedūras;
- nokavējuma naudas;
- pamatparāda palielinājuma naudas un soda naudas aprēķināšanas kārtību;
- nodokļu parādu piedziņas sistēmu;
- nodokļu administrācijas pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas kārtību;
- atbildību par nodokļu bāzes samazināšanu;
- par deklarācijas neiesniegšanu un citiem pārkāpumiem;
- konkrēto nodokļu maksājumu pagarināšanu;
- nodokļu parādu kapitalizāciju un dzēšanu.

Nodokļu sistēmai jābūt pēc iespējas viegli un lēti pārvaldāmai, kā arī elastīgai, tai strauji jāreaģē uz ekonomisko apstākļu izmaiņām - lai vienlaikus ar tautsaimniecības attīstības uzlabošanos palielinātos arī nodokļu ieņēmumi.

Par nodokļu sistēmas svarīgu sastāvdaļu uzskatāmas starptautiskās konvencijas par nodokļu dubultās aplikšanas novēršanu, kas regulē nodokļu uzlikšanu citu valstu rezidentu Latvijā gūtajiem ienākumiem, kā arī Latvijas rezidentu ārvalstīs gūtajiem ienākumiem.

Nodokļu politikas mērķi vidējā un ilgtermiņā ir:

- Nodrošināt stabilus un prognozējamus ienākumus, lai sekmētu sabalansēta budžeta izveidi
- Iekasēt nodokļus visefektīvākajā veidā un novērst izvairīšanos no maksāšanas

- Saglabāt fiskālo klimatu, kas veicina brīvu un godīgu konkurenci, vispārējo ekonomikas konkurētspēju, iekšzemes un ārvalstu investīciju pieaugumu, kā arī stimulē efektīvu resursu izveidošanu
- Nodrošināt nodokļu sistēmas atbilstību starptautiskām saistībām, tai skaitā, Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem, vienlaikus ievērojot nacionālās intereses

Attiecībā uz pēdējo mērķi jāatzīmē, ka neskatoties uz Eiropas Savienības stingrajām prasībām nodokļu harmonizēšanā, Latvija ir panākusi pastāvīgas atkāpes atsevišķu direktīvu normu piemērošanā, kā arī samērā ilgu pārejas periodu noteiktu prasību ieviešanai.

Latvijā eksistē tikai valsts nodokļi, atšķirībā no lielajām federālajām valstīm, kur nodokļus ir tiesības uzlikt arī pašvaldību līmenī. Nodokļu ieņēmumi Latvijā tiek sadalīti starp valsts un pašvaldību speciālajiem budžetiem, lai tiktu nodrošināta gan valsts funkciju izpilde, gan pašvaldībām deleģēto funkciju izpilde, gan arī nodrošināts prognozējams finansējums atsevišķu konkrētu mērķu sasniegšanai, novirzot līdzekļus speciālos budžetos.²⁸

Latvijas Republikas nodokļu un nodevu sistēmu veido:

1. valsts nodokļi, ar kuriem apliekamos objektus un likmi nosaka Saeima;
2. valsts nodevas, kuras tiek uzliktas saskaņā ar likumu "Par nodokļiem un nodevām", citiem likumiem un Ministru kabineta noteikumiem;
3. pašvaldību nodevas, kuras tiek uzliktas saskaņā ar likumu "Par nodokļiem un nodevām" un pašvaldības domes (padomes) izdotiem saistošiem noteikumiem.

Nodokļi ir obligāti naudas maksājumi, ko valsts budžetā regulāri iemaksā jebkura persona, kas gūst ienākumus.

Mērķi: nodrošināt stabilus budžeta ieņēmumus, lai finansētu prioritārus sociālos un ekonomiskos pasākumus un ierobežotu fiskālo deficītu. Veicināt valsts ekonomisko izaugsmi, sekmējot godīgu konkurenci.²⁹

Latvijā ir noteikti 11 nodokļi, kurus uzliek saskaņā ar konkrētā nodokļa likumu:

1. iedzīvotāju ienākuma nodoklis;
2. uzņēmuma ienākuma nodoklis;
3. nekustamā īpašuma nodoklis;
4. pievienotās vērtības nodoklis;
5. akcīzes nodoklis;
6. muitas nodoklis;

²⁸ www.fm.gov.lv

²⁹ Ieva Kodoliņa – Migāle. Nodokļi Latvijā . Biznesa augstskola Turība, Rīga 2007, 9.lpp.

7. dabas resursu nodoklis;
8. izložu un azartspēļu nodoklis;
9. valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;
10. vieglo automobiļu un motociklu nodoklis;
11. elektroenerģijas nodoklis.

Valsts nodokļi tiek iemaksāti valsts budžetā vai arī pēc noteikta to sadalījuma - valsts budžetā un pašvaldību budžetos atbilstoši konkrētā nodokļa likumam.

Pašvaldību nodevas iemaksājamas attiecīgo pašvaldību budžetos.

Nodokļu atvieglojumi ir noteikti katrā atsevišķā nodokļu likumā, kur ir svarīgi precīzi definēt, kādi nodokļu atvieglojumi un par ko tie paredzēti, tomēr kā liecina citu valstu pieredze, atsevišķiem uzņēmējdarbības veidiem vai nozarēm nodokļu atvieglojumi nav labākais veids kā veicināt uzņēmējdarbības attīstību.³⁰

Valsts uzdevums ir nodrošināt labāku dzīves līmeni, mieru, pamatizglītību, sociālo un personas drošību. Šim nolūkam valstij ir nepieciešami līdzekļi, kas rodas, kad iedzīvotāji apzinīgi un godīgi maksā nodokļus un valsts institūcijas taisnīgi tos administrē vai iekasē. Nodokļu administrācija ir valsts iestāde, kas pārrauga nodokļu likumdošanas izpildi. Tas ir *Valsts ieņēmumu dienests* un tā izveidotas institūcijas, pašvaldības domes (padomes) ieceltas amatpersonas vai izveidotas iestādes.

Valsts ieņēmumu dienestā (VID) ir komplicēta struktūra ar dažādiem darba uzdevumiem un to veikšanas specifiku. VID administrē Latvijas Republikas pamatbudžeta ieņēmumus – pievienotās vērtības, uzņēmumu ienākuma, akcīzes, muitas, sociālo un citus nodokļus un nodevas, kā arī pašvaldību budžetā iekasējamo iedzīvotāju ienākuma, zemes, īpašuma un dabas resursu nodokli. Ar savu darbu VID nodrošina sabalansētā valsts pamatbudžeta plānotos ieņēmumus.

Valsts ieņēmumu dienestam ir šādi galvenie uzdevumi:

- nodrošināt valsts nodokļu, nodevu un citu valsts noteikto obligāto maksājumu administrēšanu Latvijas Republikas teritorijā un uz muitas robežas;
- realizēt valsts muitas politiku un nodrošināt muitas posteņu kontroli un aizsardzību;
- kontrolēt Korupcijas novēršanas likuma izpildi, kā arī citos likumos valsts amatpersonām noteikto ierobežojumu ievērošanu;

³⁰ Ieva Kodoliņa – Migāle. Nodokļi Latvijā . Biznesa augstskola Turība, Rīga 2007, 10.lpp.

- novērst un atklāt noziegumus valsts nodokļu, nodevu un citu valsts noteikto obligāto maksājumu jomā;
- nodrošināt savu darbinieku apmācību, kā arī konsultēt nodokļu maksātājus nodokļu normatīvo aktu piemērošanas jautājumos;
- veikt nodokļu maksātāju uzskaiti un reģistrāciju, kā arī kontrolēt reģistrācijas dokumentu atbilstību likuma prasībām un faktiskajam stāvoklim;
- veikt operatīvo, izziņas darbu ar datoriem.

Nodokļu administrācijai ir šādi nodokļu administrācijas pasākumi:

- nodrošināt likumu ievērošanu gan no maksātāju puses, gan no nodokļu administrācijas puses;
- kontrolēt nodokļu (nodevu) aprēķināšanas un maksāšanas pareizību;
- kontrolēt nodokļu (nodevu) maksājumu parādus;
- piemērot sankcijas nodokļu (nodevu) likumu pārkāpējiem;
- izskatīt un izlemt jautājumus par nodokļu (nodevu) nomaksas termiņu pagarināšanu;
- kontrolēt nodokļu (nodevu) atlaides piemērošanas pareizību;
- rakstveidā darīt zināmu nodokļu (nodevu) maksātājam deklarētā un pārrēķinātā maksājuma starpību;
- nodrošināt nodokļu (nodevu) iekasēšanas publiskumu;
- publicēt ziņas par nodokļu un nodevu likmju, soda naudas un nokavējuma naudas noteikšanas kārtības grozīšanu.

Lai panāktu pilnīgāku nodokļu un citu obligāto maksājumu iekasēšanu valsts budžetā, ir nepieciešams izglītēt un informēt nodokļu maksātājus, kā arī laikus nodrošināt nodokļu maksātājus ar informāciju par grozījumiem likumdošanā. Svarīgs VID uzdevums ir radīt nodokļu maksātājiem izpratni par nodokļu un nodevas nomaksas nepieciešamību valsts pastāvēšanai un attīstībai, kā arī veidot pienākuma izjūtu noteikto nodokļu un nodevu godīgai nomaksāšanai noteiktos termiņos. Savukārt VID ir jāgarantē ikvienam sabiedrības pārstāvim taisnīga nodokļu un nodevu iekasēšana, kā arī augstais apkalpošanas kultūras līmenis.

VID nepieciešams būtiski pilnveidot un vienkāršot nodokļu administrēšanas metodes un muitas procedūras, lai paaugstinātu darba efektivitāti un veicinātu nodokļu maksātāju un muitas klientu labprātīgu pakļaušanos likumdošanai.

2. Tiešo nodokļu ieņēmumu dinamika valsts budžetā

Nodokļi ietekmē tādus procesus kā investēšanu, sadali un valsts izvēli sociālo un ekonomisko jautājumu risināšanā. Nodokļu nemaksāšana negatīvi atspoguļojas ekonomikā, sociālajā sfērā un budžetā, tāpēc valdībai, veidojot nodokļu politiku, jārikojas piesardzīgi, lai neradītu spriedzi sabiedrībā, ekonomikā un attieksmē pret nodokļu politiku. No ekonomiskā viedokļa, nodokļi ir ekonomisko resursu sadales, nacionālā ienākuma pārdales un makroekonomiskās stabilizācijas līdzeklis, kas atspoguļo reāli eksistējošās ekonomiskās un finanšu attiecības.

Vissliktāk pagājušgad valsts budžetā ir pildījušies uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) ieņēmumi, kuri par 14,4% atpaliek no iepriekš plānotā apjoma, liecina Finanšu ministrijas apkopotā informācija par budžeta izpildi 2009. gadā.

UIN ieņēmumos budžetā bijuši 179,7 miljoni latu. Salīdzinot ar pagājušo gadu UIN ieņēmumi samazinājušies par 61,6%.

Savukārt iedzīvotāju ienākuma nodoklī šogad iekasēti 666,9 miljoni latu, kas par 11% atpaliek no plānotā apjoma. Salīdzinot ar pagājušo gadu, nodokļa ieņēmumi samazinājušies par 28,7%

Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi šogad bijuši par 10% mazāki nekā plānots un ieņemti 743,6 miljoni latu. Salīdzinot ar pārno gadu, nodokļa ieņēmumi sarukuši par 29,2%.

Akcīzes nodokļa ieņēmumi pagājušgad bijuši 467,9 miljoni latu, kas par 10,8% atpaliek no plāna. Salīdzinot ar attiecīgu periodu pērn, ieņēmumi ir sarukuši par 6,1%.

2009. gadā konsolidētajā valsts budžetā izveidojies deficīts 558,1 miliona latu apmērā, liecina Valsts kases publicētie oficiālie budžeta izpildes rādītāji.

Budžeta ieņēmumi bijuši 4,377 miljardi latu, bet izdevumi - 4,965 miljardi latu.

Līdz 2009 gada beigām valsts pamatbudžeta un speciālā budžeta izdevumi ir pārsnieguši ieņēmumus, tomēr publiskotie oficiālie dati ir nedaudz mazāki nekā iepriekš paziņotie provizorisks deficīta rādītāji.

Likumā par valsts budžetu 2009.gadam plānotais valsts budžeta deficīta apmērs ir 665 miljoni latu.

Valsts pamatbudžetā 2009. gadā bijis 374,22 miljonu latu deficīts, bet speciālajā budžetā - 183,8 miljonu latu deficīts. Konsolidētajā pašvaldību budžetā izveidojies deficīts 47 miljonu latu apmērā.

Kā ziņots, 2009. gadā valsts kopbudžeta deficīts bija tuvu 10% no iekšzemes kopprodukta (IKP), rēķinot pēc metodoloģijas, kura saskaņota ar starptautiskajiem aizdevējiem un tiek ņemta vērā saistību izpildē.

Savukārt, rēķinot tikai pēc naudas plūsmas principa, ko izmanto Latvijas institūcijas, budžeta deficīts būs ap 8% no IKP.

Rēķinot tikai pēc naudas plūsmas principa, 2009 gadā valsts budžeta deficīts bija 4,5% no IKP, tomēr šos rādītājus ietekmēja iepriekš valdības pieņemtie lēmumi - uz apropriācijas palielinājuma rēķina piešķirt 25 miljonus latu slimnīcām, 84 miljonus latu Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansējumam, 49 miljonus latu zemnieku subsīdijām, kā arī 21 miljonu latu no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem.

Šis finansējums tieši atsauksies uz deficīta rādītājiem gada pēdējā mēnesī, palielinot gada deficītu par apmēram diviem procentpunktiem.

Līdz ar to gada valsts budžeta deficīts bija 7% no IKP, rēķinot pēc naudas plūsmas, kam jāpieskaita vēl 1% deficīts, kas bija izveidojies pašvaldību budžetā. Tādējādi valsts kopbudžeta deficīts būs ap 8% no IKP.

Latvijas vienošanās ar aizdevējiem paredz, ka budžeta deficīts tiek rēķināts pēc Eiropas Komisijas metodoloģijas ESA 95, kas Latvijā ierastos aprēķinus palielina vēl par apmēram diviem procentpunktiem, jo aprēķini aptver plašākus rādītājus.

No tā izriet, ka valsts kopbudžeta deficīts būs tuvu 10% no IKP, ko paredzot arī noslēgtās saistības ar aizdevējiem.

FM gan uzsver, ka Latvijai ir izdevīgs pēc iespējas mazāks budžeta deficīts, kas nozīmētu, ka nākamgad būtu jāveic jau mazāki budžeta deficīta samazinājumi.³¹

Katru gadu gan valsts ekonomiskās attīstības rezultātā, gan VID darba aktivitāšu rezultātā iekasēto nodokļu apjoms ievērojami palielinās. Vislielākais nodoklis ir sociālās apdrošināšanas nodoklis, kam seko iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Nodokļu ieņēmumu pieaugums pa nodokļu veidiem aplūkojams tabulā.

³¹ Uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinājušies par 61% - <http://zinas.nra.lv/ekonomika/12236-uznemumu-ienakuma-nodokla-ienemumi-samazinajusies-par-61.htm>

2.1. tabula
Valsts budžeta nodokļu ieņēmumi (milj.Ls)³²

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Iedzīvotāju ienākumu nodoklis	435.5	509.2	649.6	887.8	1 022.5	978.2
Uzņēmuma ienākuma nodoklis	127.8	180.7	253.8	399.8	503.1	219.8
Sociālās apdrošināšanas iemaksas	66.4	780.6	1000.2	1 377.4	1 667.5	1741.6
Izložu un azartspēļu nodoklis	7.7	9.9	15.9	16.9	17.5	14.7
Dabas resursu nodoklis	8.2	10.3	11.0	10.4	9.4	10.1

2.1. Ienākuma nodoklis

Latvijā ir divi ienākuma nodokļi – uzņēmumu ienākuma nodoklis un iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Pamatprincips, uz ko tiek balstīta ienākuma nodokļu sistēma, ir taisnīguma princips, kas izriet no ienākuma uzlikšanas, pamatojoties uz nodokļa maksātāja maksātspēju. Taisnīguma principa īstenošana izpaužas gan kā vertikālā, gan horizontālā principa ievērošana. Īstenojot vertikālo taisnīguma principu, maksātājiem ar dažādu maksātspēju tiek uzlikts atšķirīgs nodokļu slogs – jo lielāki ienākumi, jo lielāka procentu likme. Attiecīgi horizontālā taisnīguma principam nodokļu maksātājiem tiek uzlikts vienāds nodokļu slogs – visiem vienāda nodokļu likme. Lielākā daļā pasaules valstu nodokļa piemērošanā tiek ievērots vertikālā taisnīguma princips. Latvijas iedzīvotāju nodoklis ir veidots, ievērojot horizontālā taisnīguma principu.

2.1.1. Uzņēmuma ienākumu nodoklis

Uzņēmumu ienākumu nodokli maksā iekšzemes uzņēmumi, no valsts budžeta finansētas institūcijas, kā arī no pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskas darbības, ārvalstu komercsabiedrības, fiziskas personas un citi nerezidenti. Nodoklis nav jāmaksā fiziskām personām, individuālajiem uzņēmumiem, kuriem atbilstoši likumam nav jāiesniedz gada pārskats (arī zvejnieku un zemnieku saimniecības), budžeta finansētas iestādes, kuru ienākumi nonāk valsts budžetā, privātie pensiju fondi, biedrības, nodibinājumi, reliģiskas organizācijas, finanšu un kapitāla tirgus komisija. Personālsabiedrību biedri maksā attiecīgi iedzīvotāju vai uzņēmumu ienākumu nodokli par tam pienākošos apliekamā ienākuma daļu, lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības biedrs – par tam sadalīto pārpalikuma

³² VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

daļu, savukārt dzīvokļu, automašīnu, laivu garāžu īpašnieku vai dārzkopības sabiedrību biedri – par tam sadalīto peļņas daļu.

Nodokļa likme vairākkārt ir mainījies – nodokļa likuma spēkā stāšanās gadā (1995.g) tas bija 25%, bet no 2002. gada tas tiek pakāpeniski samazināts. Tādējādi nodokļa likme 2002. gadā bija 22%, 2003. gadā 19%, bet no 2004. gada tā ir 15%.³³

Ar nodokli apliekamais objekts ir uzņēmumu gada pārskata peļņas vai zaudējumu aprēķinā uzrādītais peļņas vai zaudējumu apjoms, kas ir koriģēts atbilstoši likumam "Par uzņēmumu ienākuma nodokli".

Nodokļu maksātāji:

1) iekšzemes uzņēmumi, kas veic uzņēmējdarbību, sabiedriskās un reliģiskās organizācijas un no valsts budžeta vai pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskās darbības (rezidenti).

2) ārvalstu uzņēmumi, uzņēmēj sabiedrības, fiziskās personas un citas personas (nerezidenti);

3) nerezidentu pastāvīgās pārstāvniecības.³⁴

Uzņēmumu ienākuma nodokli nemaksā:

1. bezpeļņas organizācijas

2. privātie pensiju fondi,

3. valsts uzņēmumi, no valsts budžeta finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti valsts budžetā, kā arī no pašvaldību budžeta finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības paredzēti pašvaldību budžetos.

4. Līgumsabiedrības uzņēmumu ienākuma nodokli nemaksā patstāvīgi, bet katrs līgumsabiedrības dalībnieks maksā attiecīgi iedzīvotāju ienākuma nodokli vai uzņēmumu ienākuma nodokli par tam pienākošos līgumsabiedrības peļņas daļu.

5. Fiziskas personas un IU, kuriem nav jāiesniedz gada pārskats.

6. Finanšu un kapitāla tirgus komisija

Ar nodokli apliekamais ienākums tiek koriģēts saskaņā ar likumu „Par uzņēmuma ienākuma nodokli”, kurā noteikts nodokļa maksātāja peļņas un zaudējumu aprēķinā uzrādītais peļņas vai zaudējumu apjoms pirms uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanas, tiek palielināts vai samazināts par to izdevumu vai izdevumu daļas summu, kuri nav tieši saistīti ar maksātāja

³³ VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

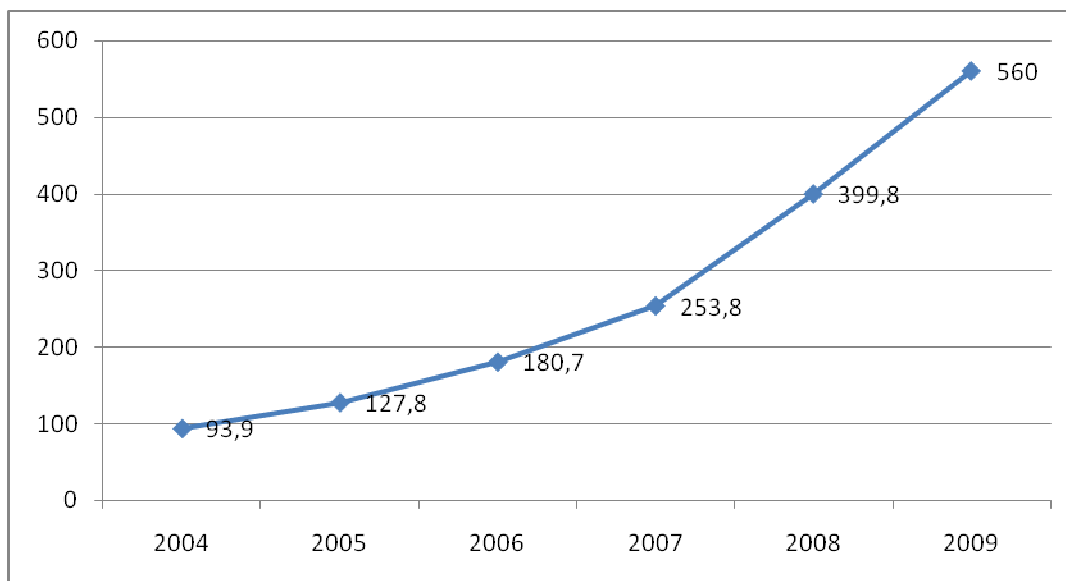
³⁴ VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

saimniecisko darbību, un par to zaudējumu summu, kurus radījusi maksātājam piederošo sociālās infrastruktūras objektu uzturēšana.

Attiecībā uz rezidentiem ar nodokli apliekamais objekts ir taksācijas periodā Latvijā un ārvalstīs gūtais apliekamais ienākums. Nodoklis ir 15 procenti no šā apliekamā ienākuma.

Nodokļu maksātāja apliekamo ienākumu palielina arī par soda naudām, līgumsodiem, neatlīdzinātajām iztrūkumu vai izlaupījumu summām kapitālsabiedrībās, kuru pamatkapitālā valsts vai pašvaldību daļa ir lielāka par 50%, summu par kādu taksācijas periodā tiek palielināti uzkrājumi šaubīgajiem debitoriem un parādu summām, kas tieši iekļautas zaudējumos, par 40% reprezentācijas izdevumiem izlietotās summas, taksācijas perioda zaudējumiem no vērtspapīru pārdošanas, izdevumiem, kas saistīti ar šī automobiļa uzturēšanu.

Attiecībā uz nerezidentiem ar nodokli apliekamais objekts ir Latvijā gūtie ieņēmumi no saimnieciskās darbības vai ar to saistītām darbībām. Nodoklis tiek ieturēts no tādiem maksājumiem, kurus rezidenti un pastāvīgās pārstāvniecības izmaksā nerezidentiem, ja no šiem maksājumiem nav ieturēts iedzīvotāju ienākuma nodoklis³⁵

2.1. att. UIN ieņēmumi valsts kopbudžetā (tūkst. latu) 2004.-2009.g.g.

Uzņēmuma ienākuma nodokļa dinamika ir diezgan mainīga. Analizējot 2.1. attēla datus, varam atzīmēt, kā 2004. gadā ienākuma nodokļa ieņēmumi sastādīja 93,9 tūkst. latu, 2005. gadā – 127,8 tūkst. latu. 2008. gadā uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi bija 399,8 tūkst. latu. Salīdzinājumā ar 2007. gada atbilstošo periodu uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi ir palielinājušies par 146 tūkst. latu jeb 57,5 procentiem. 2009. gadā

³⁵ VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi bija 560,0 tūkst. latu, kas ir par 160,2 tūkst. latu jeb 40,1 % vairāk nekā 2008. gadā.

No 2010. gada tiek samazināta reprezentācijas izdevumu norma, kura drīkst atskaitīt no apliekamā ienākuma līdz 40%

Uzņēmumiem saskaņā ar likumu „Par uzņēmumu ienākumu nodokli” tiek piemērotas nodokļu atlaides. Nodokļu atlaide par ārvalstīs gūto ieņēmumu ir vienāda ar ārvalstīs samaksātā nodokļa summu. Nodokļu maksātājiem, kas veic lauksaimniecisko darbību, ir noteikta atlaide taksācijas gadā 10 latu apmērā par katru lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru. Ziedotājiem nodokli samazina par 85 procentiem no summām, kas ziedotas budžeta iestādēm, reliģiskajām organizācijām un Latvijas Republikā reģistrētā biedrībām un nodibinājumiem.

No 2010 gada uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanas vajadzībām 1,5 reizes palielināt izdevumos neiekļaujamo izmaksu daļu, kas nav saistīta ar saimniecisko darbību un zaudējumiem, kurus radījusi sociālās infrastruktūras objektu uzturēšana

No 2010. gada ir paplašinātas iespējas nodokļu maksātājam pašiem noteikt samazinātus avansa maksājumus, ja ir samazinājies peļņas apmērs. Paredzēts arī, ja starpība starp rezumējoša kārtībā aprēķināto nodokli un paša nodokļa maksātāja noteiktiem samazinātajiem avansa maksājumiem nepārsniegs 20 % no taksācijas gadā rezumējoša kārtībā aprēķinātā nodokļa, tad piemaksājamo nodokļa summu neuzskatīs par nokavēto nodokļa maksājumu un tai nepiemēros nokavējuma procentus.

Pēc autores pētījumiem Latvijas valsts esošas ekonomiskās situācijas apstākļos, var secināt, kā 2009. gadā un 2010. gadā UIN maksātājiem bija ļoti grūti pildīt savas saistības. 2008. gadā sākuma labvelīgie apstākļi iedeva iespēju daudziem maksātājiem gūt peļņu no savas darbības un aprēķinātie avansa maksājumi 2009. gadām jau kļuva par nepanesāmu slogu. Kā izēju no šīs situācijas Valsts ieņēmumu dienests bija spiest pielietot noteiktu sistēmu UIN atviegloto maksājumi noteikšanai. Maksātājiem bija iespēja, pieradot kā peļņā no darbības ir samazinājusies (iesniedzot VIDā iesniegumu, kur ir salīdzināti 2008. g. un 2009.g. noteikta perioda Netto apgrozījums) saņemt procentālo koeficientu, pēc kura viņi paši varētu rēķināt sev piemērotus UIN avansa maksājumus. Daudziem uzņēmumiem tas kļuva par iespēju laicīgi maksāt ndokokļi un netikt par Valsts paradnieku.

Apskatīsim situāciju, kad 2008. gadā: uzņēmu „A” peļņa bija 91898 lati, aprēķinātais UIN – 13784 lati un avansa maksājumi 2009. gadām – 1477 lati. Uzņēmuma peļņā 2009.gadā strauji samazinājas un nebija iespējas veik tik lielus maksājumus. VID noteica koefecientu 0,08% no mēnēša neto apgrozījuma, kas iedēva iespēju uzņēmumam pildīt savas saistības.

2.1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir nodoklis, ar ko apliek fiziskas personas gūtos ienākumus, kas sastāv no algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina darba devējs, patentmaksā (pašvaldības noteikts avansa maksājums par saimnieciskās darbības veikšanu), ienākumi no saimnieciskās darbības, ja tie nav uzņēmumu ienākumu nodokļa avots. Nodokli maksā personas, kas atbilstoši likumam ir iekšzemes nodokļu maksātāji un taksācijas gadā guvuši ienākumus Latvijas teritorijā vai ārvalstīs vai ārvalstu nodokļu maksātāji, vai individuālo uzņēmumu, zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kuri nav aplikti ar uzņēmumu ienākumu nodokli.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus un tas sastāv no:

- algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- fiksētā ienākuma nodokļa par ieņēmumiem no saimnieciskās darbības;
- nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības.

Nodoklis tiek aprēķināts un iemaksāts budžetā divējādā kārtībā: avansā, arī algas nodokļa veidā, un rezumējošā kārtībā, sastādot gada ienākumu deklarāciju, arī fiksētā ienākuma nodokļa veidā.³⁶

Pamata nodokļa likme ir 26% (no 2010. gada), 10% nerezidentiem izmaksātājām dividendēm. Nodokļa likme, ko maksā no saimnieciskās darbības ienākuma, ir 15%.

Nodokļa maksātāji:

1. fiziskās personas, kas atbilstoši likumam "Par nodokļiem un nodevām" ir iekšzemes nodokļu maksātāji jeb rezidenti, un taksācijas periodā - kalendārajā gadā ir guvušas ienākumus Latvijas Republikā un/vai ārvalstīs
2. fiziskās personas, kas atbilstoši likumam "Par nodokļiem un nodevām" ir ārvalstu nodokļu maksātāji jeb nerezidenti, un taksācijas periodā - kalendārajā gadā ir guvušas ienākumus Latvijas Republikā
3. fiziskās personas - individuālo uzņēmumu, arī zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kas taksācijas periodā - kalendārajā gadā ir guvuši ienākumus, kuri nav aplikti ar uzņēmumu ienākuma nodokli³⁷

³⁶ VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

³⁷ Finanšu Ministrija, nodokļi - <http://www.fm.gov.lv/?lat/nodokli> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

Ienākumi, par kuriem jāmaksā algas nodoklis:

1. darba alga;
2. prēmijas;
3. vienreizēja un sistemātiska atlīdzība;
4. citi ienākumi, ko darbinieks saņem uz pašreizējo vai iepriekšējo darba attiecību pamata, kā arī atlīdzība par valsts dienesta pienākumu izpildi un ienākumi no darba līguma izpildes.

Ienākumi no saimnieciskās darbības - ienākumi no individuālā darba, uzņēmuma līguma, ieņēmumi no IU, ienākumi no nekustamā īpašuma iznomāšanas izīrēšanas, ienākumi no intelektuālā īpašuma un tiesībām uz to.

Fiziskās personas ienākums no saimnieciskās darbības tiek aprēķināts kā ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpība.

Nodokļa likme, kas jāmaksā no gada apliekamā ienākuma, ir 23 procenti. Algas nodokļa maksātājam nodokļa likme 23 procentu apmērā jāmaksā no mēneša apliekamā ienākuma.

Nodokļa summas tiek ieskaitītas maksātāja dzīvesvietas pašvaldības budžetā un valsts pamatbudžetā. Nerezidenta nodokļu maksātāja nodokļa summa no Latvijā gūtā ienākuma tiek ieskaitīta valsts pamatbudžetā kā arī pašvaldības budžetā pēc darba devēja atrašanās vietas un, kurā atrodas atsavinātais nekustamais īpašums.

Nodokļa maksātāja pienākums vadoties pēc likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” ir sastādīt un iesniegt Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajai iestādei pēc savas dzīvesvietas deklarāciju likumā noteiktajos termiņos un kārtībā iemaksāt budžetā nodokli. Nodokļu maksātājam ir tiesības pieprasīt Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālajai iestādei atmaksāt pārmaksāto vai kļūdaini samaksāto nodokļa summu

Darba devēja pienākums ir aprēķināt, ieturēt un iemaksāt budžetā algas nodokli no darbiniekam izmaksātajām summām, norādot maksātāja dzīvesvietu, kā arī informēt darbinieku un Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālo iestādi par taksācijas gadā darbiniekam izmaksātajām summām un no tām budžetā iemaksāto algas nodokli.

*Nodokļa objekts*³⁸

Fiziska persona - rezidents:

- ienākumi, kas gūti uz darba attiecību pamata;
- ienākumi no individuālā darba, uzņēmuma līguma, komercaģenta un māklera darbības;

³⁸ Finanšu Ministrija, nodokļi - <http://www.fm.gov.lv/?lat/nodokli> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

- ienākumi no individuālā uzņēmuma, arī no zemnieku vai zvejnieku saimniecības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa objekts un ienākumi no individuālā komersanta darbības;
- ienākumi no nekustamā īpašuma (ēku, ēku daļu, dzīvokļu, zemes) iznomāšanas vai izīrēšanas;
- ienākumi no lietas (zemes, telpas) nodošanas tālāk apakšnomniekam vai apakšīrniekam;
- ienākumi no kustamās mantas iznomāšanas;
- ienākumi no intelektuālā īpašuma un tiesībām uz to, kā arī no tiesībām izmantot tiesības uz intelektuālo īpašumu;
- no uzņēmēj sabiedrībām, uzņēmumiem (iestādēm, organizācijām) saņemtie dāvinājumi;
- pensijas neatkarīgi no to izmaksas avota;
- citi ienākumi.

Fiziska persona - nerezidents:

- ienākums no algota darba;
- ienākums no profesionālās darbības;
- ienākums no mākslinieku, sportistu vai treneru profesionālās darbības Latvijas Republikā;
- ienākums no pienākumu pildīšanas Latvijas Republikā reģistrētas uzņēmēj sabiedrības padomē vai valdē;
- ienākums no Latvijas Republikā reģistrētas personālsabiedrības;
- ienākums no Latvijas Republikā esoša nekustamā īpašuma izmantošanas un atsavināšanas;
- ienākums no kustamā īpašuma izmantošanas Latvijas Republikā;
- personiskās palīgsaimniecības, piemājas saimniecības, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecības ienākums no lauksaimnieciskās ražošanas;
- ienākums no augoša meža pārdošanas un kokmateriālu pārdošanas;
- dividendes saskaņā ar likumā "Par uzņēmumu ienākuma nodokli" noteikto likmi;
- procentu ienākums, izņemot likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9.panta pirmajā daļā noteiktos procentu ienākumus;
- samaksa par intelektuālo īpašumu;
- pensijas, kas izmaksātas saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem;
- citi ienākumi.

Maksātāja tiesības uz attaisnoto izdevumu un atvieglojumu izslēgšanu no apliekamā ienākuma pierādāmas uzrādot attiecīgus dokumentus. Ņemot vērā maksātāja iesniegtos dokumentus, maksātāja dzīvesvietas Valsts ieņēmumu dienesta teritoriālā iestāde vai pašvaldība,

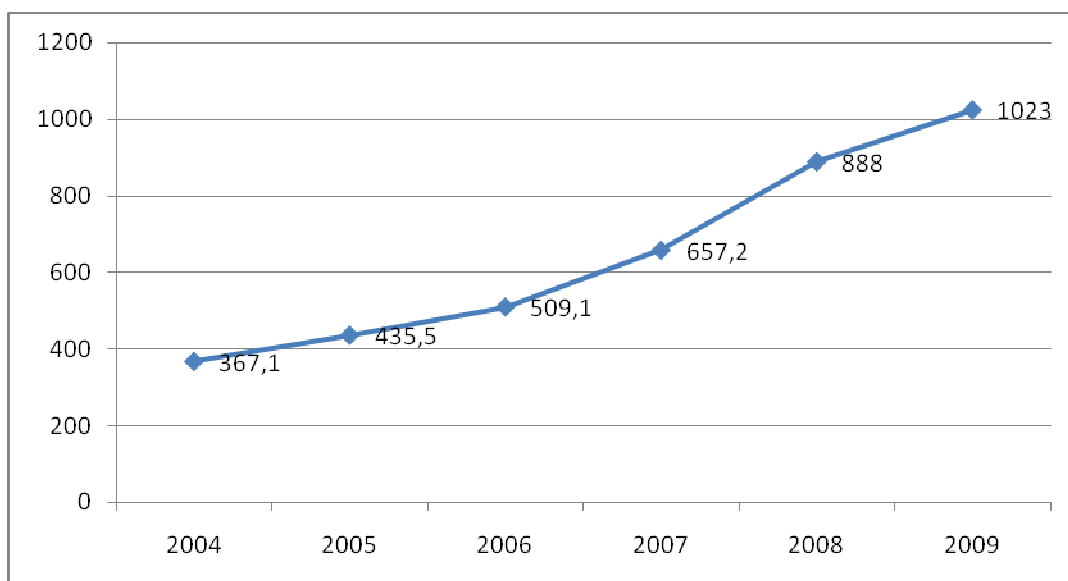
kura ir grāmatiņas izsniedzēja, vai darba devējs, ieraksta grāmatiņā nodokļa atvieglojumu posteņus.

Maksātāja gada neapliekamais minimums.

Maksātāja gada apliekamajā ienākumā netiek ietverta summa vienas personas gada neapliekamā minimuma apmērā. Mēneša neapliekamā minimuma apmēru taksācijas gadam nosaka Ministru kabinets. Ar 2007. gada 1. janvāri iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāja mēneša neapliekamais minimums ir 50 latu mēnesī.

Atvieglojumi maksātājam.

Par bērnu, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, par nestrādājošu laulāto, vecākiem un vecvecākiem, ja šai personai nav piešķirta pensija, invalīdiem vai politiski represētajām personām, kuras atzītas par tādām saskaņā ar likumu.³⁹

2.2. att. IIN ieņēmumi valsts kopbudžetā (tūkst. latu) 2004.-2009.g.

Pēdējos gadus iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu pieauguma temps ir bijis augsts. 2.2. attēla dati rāda, kā 2006. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi pieauga par 16,9%, savukārt 2007. gadā – par 29,1 procentu. 2008. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi bija 888 tūkst. latu, kas ir par 230,8 tūkst. latu jeb 35,1% vairāk nekā 2007. gadā. Kopumā 2009. gadā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi bijai 1 023 tūkst. latu, kas ir par 136 tūkst. latu jeb 13,3 % vairāk nekā 2008. gadā. Kaut gan IIN ieņēmumu iekasēšanā tiek atzīmēta pastāvīga pieauguma tendence, tomēr to daļa nodokļu ieņēmumos sāka samazināties kopš 2006. gada. 2005. gadā IIN īpatsvars bija 21,5% no visiem nodokļu ieņēmumiem, bet 2008. gadā tie samazinājās par 1,9% un sastādīja 19,6%.

³⁹ VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

Jāatzīmē, ka visievērojamākais pieaugums bija 2008. gadā, kad iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi valsts budžetā pieauga par 35,1 %. Latvijā IIN ieņēmumu iekasēšana tiek atzīmēta pastāvīga pieauguma tendence, tomēr šo ieņēmumu pieaugums būtu vēl ievērojamāks, ja šos tempus nesamazinātu nodokļu atmaksas iespējas. Ir zināms, ka fiziskām personām ir iespēja atgūt daļu no iemaksātās IIN summas, iesniedzot deklarāciju valsts ieņēmumu dienestā.

Aplūkojot minēto augstāk, jāsecina, ka IIN ieņēmumi kopš 2004. gada līdz 2009. gadam palielinājās par 638,9 tūkst. latu jeb par 174 %.

No 2010. gada tiek ievēstas sekojošas izmaiņas⁴⁰:

1. Paplašināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa bāzi, iekļaujot visus kapitāla ienākumus, piemērojot nodokļa likmi 10% dividendēm un procentu ienākumam, bet kapitāla pieaugumam 15% (visi kapitāla ienākumi, t.sk. dividendes tiek apliktas ar 2010.gadu).

2. Ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikāt gūto labumu no darba devējam (uzņēmumam) piederoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas personīgajām vajadzībām.

3. Samazināt darba devēja ar IIN neapliekamo dāvanu apmēru no minimālās mēnešalgas apmēra (Ls 180) līdz Ls 0.

4. Paaugstināt nodokļa likmi pašnodarbinātajiem (saimnieciskās darbības veicējiem), piemērot vispārējo iedzīvotāju ienākuma nodokli.

5. Aplikāt ar nodokli dāvinājumus, kas pārsniedz 1000 latus gadā, ja tie saņemti no personām, ar kurām dāvinājuma saņēmēju nesaista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei (Civillikuma izpratnē). Ja dāvinātāju ar maksātāju saista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei (Civillikuma izpratnē) un visi radniecībā lejupejošie, tad dāvinājums nav aplikams ar nodokli.

6. Aplikāt ar nodokli ienākumu no augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, 10% likmi piemērot tikai meža īpašniekiem (starpniekiem piemērot saimnieciskās darbības normas).

7. Samazināt neapliekamo summu no 4000 latiem līdz 2000 latiem gadā par ienākumiem no lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas.

8. Mainīt nodokļa stimulus uzkrājumiem (privātajos pensiju fondos, apdrošināšanas sabiedrībās un investīciju fondos).

9. Iekļaut aplikamā ienākuma aprēķinā summas, kas izmaksātas kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai ES atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai.

⁴⁰ Ministru Kabinets, nodokļu izmaiņas 2010. gadā - http://www.mk.gov.lv/index.php/file/files/aktuali/info_presei/2009/nodoklu_izmainas_no010110_101209.doc.

10. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa attaisnotos izdevumus par izglītības pakalpojumiem un ārstnieciskajiem pakalpojumiem pārskatīšana attiecībā uz 2010.gadā saņemtajiem pakalpojumiem, samazinot izdevumu normu no 300 latiem gadā līdz 150 latiem (ietekme 2011.gadā).

11. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa (algas nodokļa) piemērošana ienākumam no iznomāta personāla.

12. Paredzēta kārtība, ka noteiktās jomās varēs maksāt patentmaksu.

Apskatīsim situāciju, kā mainās IIN maksājumi, atkarībā no tā vai maksātājs strāda ar algas nodokļu grāmatiņu un viņam ir atvieglojumi, un ja maksātājam tie nepienakās.

1. Minimāla darba alga 2010. gada 180, 00 Ls – 9% (sociāla nodokļa maksājums) *26 % = 42,59 Ls – tādu summu jāsamaksā Valstij strādājot bez atvieglojumiem.
2. Minimāla darba alga 2010. gada 180, 00 Ls – 9% (sociāla nodokļa maksājums) – 35 Ls (neapliekamais mīnimums), strādājot ar algas nodokļa grāmatiņu) *26 % = 33,49 Ls – jāsamaksā Valstij no saņemtas darba algas
3. Minimāla darba alga 2010. gada 180, 00 Ls – 9% (sociāla nodokļa maksājums) – 35 Ls (neapliekamais mīnimums) – 63 Ls (atvieglojumi par apgadājamām personām) – 17, 11 Ls.

Tātad sanāk, kā jo vairāk maksātājam atvieglojumu jo mazāku IIN Valstij ir jāsamaksā. Atšķirība starp maksājumiem ir diezgan liela, skatoties uz to ka minimāla darba alga ir 180 Ls, jo ka zināms Latvijas valsts ekonomiskās situācijas dēļ, daudzi darba devēji ir samazinājuši darba algas līdz minimumam. Pirmajā gadījumā no pelnītiem 180 Ls uz rokām būs saņemti 121, 21 Ls un ja tas ir pamat ienākums, maksātājam būs ļoti grūti izdzīvot, samaksājot visas savas saistības. Labākais variants ir strādāt ar algas nodokļu grāmatiņu un vismaz 2 tajā ierakstītiem apgadājamām personām. Šajā situācijā sanāk, kā Valstij būs jāsamaksā tikai 0,73 Ls IIN.

2.2. Nekustamā īpašuma nodoklis

Likuma „par nekustamā īpašuma nodokli” mērķis ir nodrošināt maksimāli vienkāršu un taisnīgu nekustamā īpašuma aplikšanu ar nodokli, ievērojot neitralitātes principu – zemu nodokļa likmi un plašu nodokļa maksātāju loku, minimālus nodokļa atvieglojumus. Līdztekus nodrošināt stabilus un prognozējamus pašvaldību budžeta ieņēmumus. Nodoklis ir vienīgais, ko pilnībā ieskaita pašvaldības budžetā, tāpēc tā ir tiesīga piešķirt atsevišķām maksātāju grupām atvieglojumus, tas dod iespēju sniegt palīdzību maznodrošinātajiem iedzīvotājiem un atbalstīt uzņēmējdarbību.

Nodokļa maksātāji - Latvijas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas un uz līguma vai citādas vienošanās pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kuru īpašumā vai tiesiskā valdījumā ir nekustamais īpašums Latvijā.

Ar nekustamā īpašuma nodokli apliek ķermeniskas lietas, kuras atrodas Latvijas Republikas teritorijā un kuras nevar pārvietot no vienas vietas uz otru, tās ārēji nebojājot - zemi un ēkas.

Nodokļu likme no 2010.gada 1.janvāri — 1,5 procents no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības. Nekustamā īpašuma nodokli aprēķina pašvaldība no pēdējās noteiktās kadastrālās vērtības. Nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību nosaka Valsts zemes dienests. No 2010. gadā ir notikušas sekojošas izmaiņas⁴¹:

1. Minimālo nodokļa maksājums ir 5 lati par katru nodokļa objektu (zemi, ēku).
2. Ar paaugstinātu likmi 3% apmērā apliek neapstrādātas lauksaimniecības zemes.
3. Nekustamā īpašuma nodokļa bāze ir paplašināšata, dzīvojamām ēkām par kadastrālo vērtību līdz 40 tūkst.latu, piemērojot likmi 0,1%, par kadastrālo vērtību 40001-75000 latu - 0,2%, par kadastrālo vērtību virs 75 tūkst.latu - 0,3%.
4. Apliekt ar NĪN inženiertehniskās būves.

Nodokļa maksātāji:

Nekustamā īpašuma nodokli maksā Latvijas vai ārvalstu fiziskās un juridiskās personas un uz līguma vai citādas vienošanās pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kuru īpašumā vai tiesiskā valdījumā ir nekustamais īpašums.

Par nekustamā īpašuma īpašnieku uzskatāmas personas, kas īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu ir nostiprinājušas zemesgrāmatā.

Ar nekustamā īpašuma nodokli neapliek:

Pašvaldības nekustamo īpašumu, kuru lieto pašvaldības dome, ārvalstij piederošo nekustamo īpašumu, kurš tiek izmantots tās diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību vajadzībām, reliģisko organizāciju nekustamo īpašumu, kuru neizmanto saimnieciskajā darbībā., nekustamo īpašumu, kas atzīts par valsts aizsargājamo kultūras pieminekli, ēkas, kuras izmanto akreditēti muzeji, akreditētas bibliotēkas, un zemi īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, satiksmes ceļi un zemes joslas gar tiem.

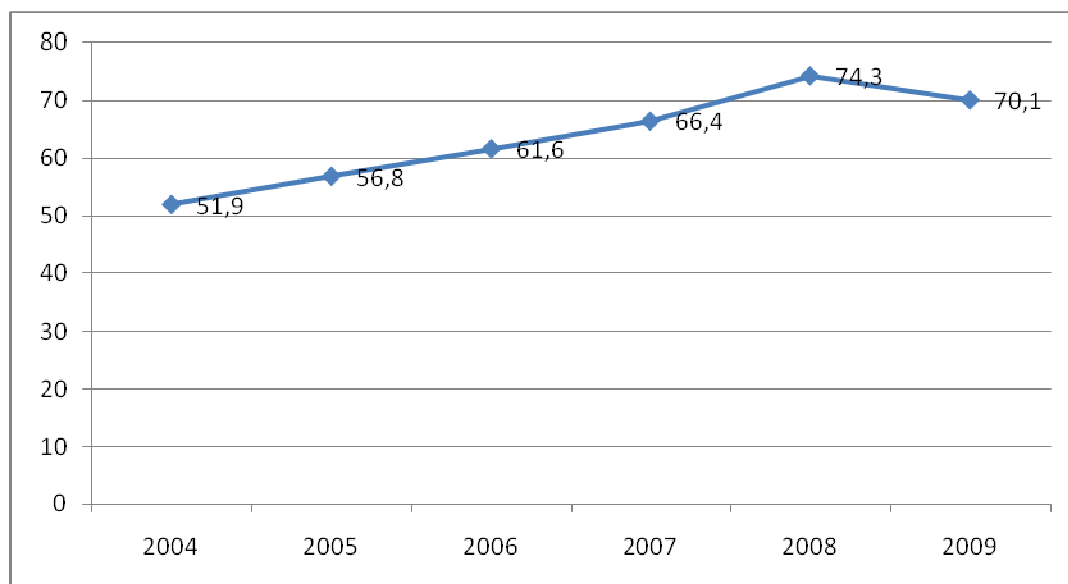
Nodokļu atlaides tiek piemērotas politiski represētajām personām par zemi un individuālo dzīvojamo māju apbūvē ietilpstošajām ēkām, kas ir šo personu īpašumā un nekustamā īpašuma

⁴¹ Ministru Kabinets, nodokļu izmaiņas 2010. gadā - http://www.mk.gov.lv/index.php/file/files/aktuali/info_presei/2009/nodoklu_izmainas_no010110_101209.doc.

nodokļa summa ir samazināma par 50 procentiem, ja nekustamais īpašums netiek izmantots saimnieciskajā darbībā.

Pašvaldības var izdot saistošus noteikumus, kuros paredzēti atvieglojumi atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām: nodokļu atvieglojumus 25, 50, 70 vai 90% apmērā no nekustamā īpašuma nodokļa summas Pašvaldības par nekustamā īpašuma nodokļa apmēru kārtējam taksācijas (kalendārajam) gadam paziņo maksātājam līdz tā paša gada 15.februārim. Nodoklis tiek iemaksāts tā pagasta, novada vai pilsētas pašvaldības budžetā, kuras administratīvajā teritorijā atrodas nekustamais īpašums. Nekustamā īpašuma nodokļa maksātājs ir atbildīgs par nodokļa pilnīgu nomaksāšanu noteiktajā laikā. Noteiktajā laikā nenomaksāto nodokli, soda naudu un nokavējuma naudu saskaņā ar pašvaldības lēmumu piedzen bezstrīda kārtībā atbilstoši likumam "Par nodokļiem un nodevām".

Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumu attīstības tendencēs nav vērojama liela makroekonomisko rādītāju ietekme. Nekustamā īpašuma nodokli veido nekustamā īpašuma nodoklis par zemi un ēkām, kā arī kopējos nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumos tiek ieskaitīti parāda maksājumi.

2.3.att. NĪN ieņēmumi valsts kopbudžetā (tūkst. latu)

Nodoklis nav jāmaksā par zemi uz kuras saimnieciskā darbība aizliegta, par zemi, kuru aizņem jaunaudzes un apmežojumi jaunaudžu vecumā par individuālajām dzīvojamām mājām un daudzdzīvokļu mājās, ja tās neizmanto komercdarbībai.

Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi 2008. gadā bija 42,7 tūkst. Latu, kas ir par 2,9 tūkst. latu jeb 7,2% vairāk nekā 2007. gada atbilstošajā periodā.

Kopumā 2009. gadā nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi bija 70,1 tūkst. latu apmērā, kas salīdzinājumā ar 2008. gadu ir par 4,3% mazāk.

Pieņemsim situācija, kā autorei pieder dzīvoklis, kura kadastrālā vērtību ir 40153 lati, sanāk ka man jāsamaksa nodoklis 803,06 latu apmērā. Bet mans ienākums mēnesi ir 200 lati pirms nodokļu samaksas. Tatad sanāk ka ļoti daudzām Nekūstama īpašuma nodoklis ir kļuvis par neparnēsamo slogu. Cilvēkiem nav iespējas to maksāt. Pēc autores domām cilvēkiem, kuriem pieder maz īpašuma un kuri no tā nesaņēm nekāda ienākuma, vispar nebūtu jāmaksā nodoklis, bet tiem kuriem pieder daudz īpašuma un kuri no tā izīrēšanas vai izmantošanas saņēm ienākumu, būtu labi piemērot Nekūstama īpašuma nodokļi, bet mazākā apmērā, vismaz ekonomiskās krīzes apstākļos.

2.3. Dabas resursu nodoklis

Dabas resursu nodokļa aprēķināšanu un samaksāšanu uzrauga divas valsts institūcijas- Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija un Valsts ieņēmumu dienests.

Nodokļa mērķis ir ierobežot dabas resursu nesaimniecisku izmantošanu un dabas piesārņošanu, samazināt vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju, veicināt jaunas un pilnveidotas tehnoloģijas ieviešanu, kas samazina vides piesārņojumu, atbalstīt ilgspējīgas attīstības stratēģiju tautsaimniecībā, kā arī veidot vides aizsardzības pasākumu finansiālo nodrošinājumu.⁴²

Ar nodokli apliekamie objekti norādīti likumā, bet pēc bīstamības veidiem, grupām un klasēm-MK noteikumos Nr.210 .

Ministru kabinets saskaņā ar nodokļa likmju iedalījumu nosaka dabas resursu, piesārņojošu vielu, atkritumu un radioaktīvo vielu klasifikāciju un atbilstību nodokļa likmju grupām, kā arī videi kaitīgu preču klasifikāciju, tehniskos raksturojumus un atbilstību nodokļa likmju grupām.

Ministru kabinets nosaka arī preču un izstrādājumu iepakojumu ko neapliek ar nodokli.

Nodokļu maksātāji:

Nodokļa maksātāji ir visas juridiskās un fiziskās personas vai to apvienības, kas saskaņā ar attiecīgu atļauju Latvijas Republikas teritorijā (vai kontinentālajā šelfā) iegūst ar nodokli apliekamus dabas resursus, ievada vidē ar nodokli apliekamu piesārņojumu;

⁴² Kodoliņa – Miglāne I. Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā – Biznesa augstskola Turība, SIA Turība, Rīga 2005, 84 lpp

ieved (importē) videi kaitīgas preces vai produktus, preces vai produktus iepakojumā brīvam apgrozījumam Latvijas Republikas muitas teritorijā, realizē iekšzemē ražotas videi kaitīgas preces vai produktus, preces vai produktus iepakojumus.

Ar nodokli apliek:

- jebkurus saimnieciskās darbības rezultātā iegūtos dabas resursus;
- vides piesārņojumu - atkritumus, izmešus un piesārņojošās vielas;
- videi kaitīgas preces un produktus;
- importēto un iekšzemē ražoto preču vai produktu iepakojumu.

Nodokļu likmes:

Nodokli aprēķina pēc pamatlikmēm un papildlikmēm. Likmes ir atkarīgas no konkrētas darbības, konkrētās preces, iepakojuma, dabas resursu veida. Par dabas resursa lietošanu virs limitos noteiktajiem apjomiem nodokļa aprēķiniem vienlaikus piemēro pamatlikmes, kā arī papildlikmes.

Maksātājs iesniedz līdz nākamā mēneša 20.datumam, pēc ceturkšņa, ieņēmumu dienestā pārskatu par aprēķināto dabas resursu nodokli par iepriekšējo ceturksni, attiecīgi aprēķinātajam arī iemaksā budžetā. Nodokļa summa tiek sadalīta 40% valsts budžetam, 60% attiecīgās pašvaldības budžetā (par dabas resursu ieguvu). Nodokli par radioaktīvām vielām 100% apmērā ieskaita pašvaldības budžetā. Valsts pamatbudžetā ieskaita nodokli par videi kaitīgām precēm, iepakojumu, akmeņoglēm, koksu, lignītu, vienreiz lietojamiem traukiem, transportlīdzekļiem, emitēto gāzu apjomu, prettiesisku dabas resursu ieguvu. Ja resursu ieguve tiek slēpta iekasē soda naudu divkārtā apmērā no nodokļa summas.

Nodokļu atvieglojumi:

Nodokli nemaksā personas, kas lieto dabas resursus sava nekustamā īpašuma robežās, ja lietošana nav saistīta ar šo resursu realizāciju pārstrādātā vai nepārstrādātā veidā, kā arī, ja šī lietošana nerada nelabvēlīgas vides pārmaiņas ārpus nekustamā īpašuma robežām.

Nodokli par videi kaitīgām precēm nodokļa maksātājs nemaksā, ja tas nodrošina vides aizsardzības normatīvajos aktos noteikto videi kaitīgu preču atkritumu reģenerācijas normu izpildi, kā arī ir izveidojis un piemēro videi kaitīgu preču atkritumu apsaimniekošanas sistēmu vai ir noslēdzis ar videi kaitīgu preču atkritumu apsaimniekotāju līgumu par piedalīšanos nolietotu videi kaitīgu preču apsaimniekošanu.⁴³

⁴³ Vides Ministrija, dabas resursu nodoklis - http://www.vidm.gov.lv/lat/darbibas_veidi/dabas_resursi/ Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

Gādību par tiem, kas saudzīgi izturas pret vidi, apliecina arī nodokļa atmaksāšana par videi kaitīgu preču un produktu patēriņu. Uz šo summu atmaksāšanu var pretendēt:

- 1) personas, kas šīs preces nodod utilizācijai vai atkārtotai izmantošanai;
- 2) uzņēmumi, kas atbilstoši Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas noteiktajām prasībām utilizē vai pārstrādā šīs preces. Atmaksājamās summas svārstās no 10 līdz 90 procentiem.⁴⁴

2.4. Izložu un azartspēļu nodoklis

Izložu un azartspēļu nodoklis ir specifisks patēriņa nodoklis, kas ieviests ar mērķi ierobežot azartspēļu attīstību valstī un gūt papildu ieņēmumus budžetā. Tā kā izložu un azartspēļu organizētāji, ievērojot šīs uzņēmējdarbības specifisko raksturu, nemaksā pievienotās vērtības nodokli, izložu un azartspēļu nodoklis zināmā mērā aizstāj citos uzņēmējdarbības veidos maksāto pievienotās vērtības nodokli.⁴⁵

Azartspēļu biznesa uzņēmumu darbību Latvijas Republikā regulē likums „Par izlozēm un azartspēlēm”, bet aplikšanu ar nodokļiem – likums „Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”.

Likums nosaka arī katras azartspēles organizēšana kārtību, spēļu iestāžu darbības vispārējos darbības noteikumus, kā arī dažāda veida ierobežojumus.⁴⁶

Nodokļa maksātāji:

Izložu un azartspēļu nodokli maksā uzņēmumi un uzņēmējdarbības, kas likumā noteiktā kārtībā ir saņēmušas speciālu atļauju licenci izložu un azartspēļu organizēšanai un uzturēšanai. Lai saņemtu speciālo atļauju azartspēļu organizēšanai un uzturēšanai, ir jāmaksā valsts nodeva.

Nodokli maksā kapitālsabiedrības, kas saņēmušas speciālu atļauju izložu un azartspēļu organizēšanai un uzturēšanai. Apliekamais objekts ir azartspēļu organizētājs, norises vieta, spēļu iekārtas. Ienākumus no izložu un azartspēļu nodevas ieskaita valsts budžetā, bet nodokli sadala 75% valstij un 25% pašvaldībai. Ja tiek slēpts ar nodokli apliekamais budžets vai sniegta nepatiesas ziņas, tad tiek piedzīta nodokļa summa un soda nauda 100% apmērā. Atkārtotā gadījumā soda nauda 250% apmērā.⁴⁷

⁴⁴ Olga Lukašina. Nodokļi Latvijā :analīze un praktiski ieteikumi, Rīga, Merkūrijs, 2002, 62-63. lpp

⁴⁵ Kodoliņa – Miglāne I. Latvijas nodokļi pēc iestāšanās Eiropas Savienībā – Biznesa augstskola Turība, SIA Turība, Rīga 2005, 80 lpp

⁴⁶ Olga Lukašina. Nodokļu sistēma un tās nianses. Rīga, Merkūrijs, 1999, 37-39 lpp.

⁴⁷ VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

Nodokļa objekts:

Ar azartspēļu nodokli apliekamais objekts ir azartspēļu organizators- uzņēmums, azartspēļu norises vieta un spēļu iekārtas, ieņēmumi no biļešu realizācijas No karas iekārtotās vai uzstādītās azartspēļu norises vietas tiek iekasēts nodoklis pēc likumā „Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli” noteikumiem.

Nodokļu likmes:

Nodokļu likmes atkarīgas no:

- spēļu iekārtas
- no vietas, kur notiek azartspēle,
- izlozes veida.

Nodokļa likme azartspēlēm nav atkarīga no kazino vai cita spēļu biznesa ieņēmuma ienākuma summas. Nodoklis budžetā jāiemaksā katru ceturksni, kā viena ceturtdaļa no gadam noteiktā summas.⁴⁸

No katras iekārtotās vai uzstādītās azartspēļu tiešās norises vietas iekasējams nodoklis pa gadu par katru spēļu galdu: rulete- 9600 latu, kāršu un kauliņu spēles- 9600 latu, bingo (līdz 100 vietām) 12000 latu, bingo (līdz 200 vietām)- 18000 latu, bingo (līdz 300 vietām)- 24000 latu, bet virs 300 vietām 36000 latu, videospēles, mehāniskie automāti -1680 Ls, ārpus spēļu zālēm- 2280 latu. Veiksmes spēlēm pa tālruni – 10% no organizēšanas ieņēmumiem. Totalizatoram – 30000 latu un 10% no ieņēmumiem. Izložu nodokli aprēķina no ieņēmumiem no biļešu realizācijas 8% apmērā no izlozes un 10% apmērā no momentloterijas. Nodokli aprēķina arī par mēnesi, kurā iekārta uzstādīta vai demontēta. Papildus nodoklim, jāmaksā arī valsts nodeva par licences izsniegšanu, pagarināšanu, pārreģistrāciju. Nodokli maskā par iepriekšējo mēnesi līdz nākamā mēneša 15. datumam. Ceturkšņa beigās organizācijai jāiesniedz Valsts ieņēmumu dienestam nodokļa pārskats.

Nodokļa atvieglojumi:

No valsts nodevas par speciālās atļaujas(licences) izsniegšanu ir atbrīvotas un ar izložu nodokli netiek apliktas sabiedriskās organizācijas un to apvienības, un reliģiskās organizācijas, ja tās organizē likumā noteiktās vietēja mēroga vienreizēja rakstura izlozes.

Ar azartspēļu nodokli netiek apliktas azartspēles, kas tiek organizētas transportlīdzekļos, kuri veic starptautiskus reisus, ja spēļu zāli var izmantot tikai reģistrēti pasažieri.⁴⁹

⁴⁸ Olga Lukašina. Nodokļi Latvijā :analīze un praktiski ieteikumi, Rīga, Merkūrijs, 2002, 63. lpp

⁴⁹ Finanšu Ministrija - <http://www.fm.gov.lv/page.php?id=30> Resurss apskatīts 2010.g. 3. maijā

Turpmāk attīstot likumdošanu šajā jomā, uzdevums būtu ierobežot azartspēļu biznesa izplatību, vienlaikus nodrošinot esošos vai lielākus ieņēmumus budžetā. Spēkā esošo likumu un citu normatīvo aktu trūkums ir tas, ka notiek pakāpenisks spēļu vietu un iekārtu skaita pieaugums, bet neadekvāti mazs nodokļa ieņēmuma pieaugums budžetā, jo uz vienu esošo licenci var atvērt neierobežotu skaitu spēļu zāles un kazino. Turpmāk būtu nepieciešams mainīt licencēšanas kārtību, piesaistot licences maksu iekārtu skaitam, kā arī noteikt valsts nodevu par katra kazino un spēļu zāles atvēršanu.

2.5. Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas

Valsts sociālā apdrošināšana ir viena no sociālās drošības jomām, kas sociālo apdrošināšanas iemaksu veicējam daļēji kompensē līdzšinējos ienākumus, ja viņš tos zaudējis aiziedams pensijā, zaudējis darbu, iegūdam invaliditāti, zaudēdam apgādnieku, saslimdam vai dodamies pirmsdzemdību, pēcdzemdību atvaļinājumā, kā arī ciezdams nelaiemes gadījumā vai iegūdam arodslimību.

Sociālās apdrošināšanas departamenta darbība ir cieši saistīta ar Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūru, kas ir Labklājības Ministrijas pārraudzībā esoša aģentūra un kas veic sociālās apdrošināšanas budžeta administrēšanu un piešķir sociālās apdrošināšanas pensijas, pabalstus, atlīdzības, un nodrošina to izmaksāšanu.

Sociālās apdrošināšanas veidi:

- valsts pensiju apdrošināšana
- sociālā apdrošināšana bezdarba gadījumā
- sociālā apdrošināšana pret nelaiemes gadījumiem
- invaliditātes apdrošināšana
- maternitātes un slimības apdrošināšana

Sociālās apdrošināšanas reforma tika uzsākta 1995.gadā. Līdz 1991.gadam strādājošo sociālo apdrošināšanu veica uzņēmumi, bez jebkādiem atvilkumiem no algas, izmaksas sociālajai apdrošināšanai bija ietvertas produkcijas pašizmaksā. Tādējādi katra strādājošā ieguldījums sociālajā apdrošināšanā nebija saistīts ar sociālās apdrošināšanas pakalpojumu apmēru un strādājošais nebija ieinteresēts savā sociālā nodrošinājuma veidošanā. 1991.gadā tika ieviests Sociālais nodoklis. Sociālās apdrošināšanas budžetu veidoja darba ņēmēju un darba devēju, pašnodarbināto personu maksājumi, valsts budžeta līdzekļi un citi ieņēmumi. 1996. gadā ieviesa sociālā nodokļa maksājumu personificēto uzskaiti, katrai sociālai apdrošinātai personai tika atvērts

apdrošināšanas konts, kurā tika ieregistrēti sociālā nodokļa maksājumi. 1998.gadā stājās spēkā likums „par valsts sociālo apdrošināšanu”, kas izmainīja sociālo finansēšanu. Vairs nepastāvēja termins sociālais nodoklis, bet gan sociālās apdrošināšanas iemaksas, tādā veidā uzsverot sociālās apdrošināšanas principus. Iemaksas tika noteiktas kā obligāts maksājums sociālās apdrošināšanas budžetā. 1994.gadā izveidotais Valsts sociālās apdrošināšanas fonds tika 1998.gadā pārveidots par Valsts akciju sabiedrību – Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūra (VSAA). Šīs iestādes galvenais mērķis ir uzlabot klientu apkalpošanas servisu un panākt, lai ikviens klients varētu saņemt pakalpojumus ātri un vienkārši.

Sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek veiktas un pakalpojumi tiek finansēti no šādiem speciālajiem budžetiem:

- valsts pensiju speciālā budžeta
- nodarbinātības speciālā budžeta
- darba negadījumu speciālā budžeta
- invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta

Valsts pensiju speciālais budžets - budžeta līdzekļus veido obligātās un brīvprātīgās iemaksas pensiju apdrošināšanai, izņemot valsts fondētajā pensiju shēmā veiktās iemaksas, dividendes no valsts pensiju speciālajam budžetam nodotajām kapitāla daļām un ieņēmumiem no to pārdošanas. No valsts pensiju speciālā budžeta var finansēt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus tikai saskaņā ar likumu „Par valsts pensijām”, izņemot invaliditātes pensiju, un segt šā budžeta rīkotāja izdevumus, kas saistīti ar budžeta administrēšanu.

Nodarbinātības speciālais budžets – to veido obligātās iemaksas apdrošināšanai pret bezdarbu un citi ieņēmumi. No tā var finansēt tikai pakalpojumus saskaņā ar likumu.

Darba negadījumu speciālais budžets – to veido obligātās iemaksas darba negadījumu apdrošināšanai. Tāpat kā iepriekšējo budžetu līdzekļi tiek izmantoti likumā noteiktajiem mērķiem. Analogi ir arī ar invaliditātes, maternitātes un slimību speciālajam budžetam.

Katrs cilvēks var saskarties ar sociālā riska situācijām, kas var radīt gan materiālus, gan fiziskus un morālus zaudējumus. Šādi riski ir, piemēram, bezdarbs, nelaimes gadījumi darbā vai arodslimība, invaliditāte un citi.

Cilvēkiem, kas veic sociālās iemaksas, daļēju ienākumu aizvietošanu, zaudējot darba ienākumus noteiktās situācijās, piemēram, saslimstot vai aizejot pensijā, garantē valsts sociālās apdrošināšanas sistēma.

Tas nozīmē, ka sociāli apdrošinātiem cilvēkiem, kuri veic sociālās apdrošināšanas iemaksas no saviem darba ienākumiem, ir tiesības saņemt attiecīgus sociālās apdrošināšanas

pakalpojumus – pensijas, pabalstus un atlīdzības. Tos cilvēkiem izmaksā atkarībā no viņu veiktajām sociālajām iemaksām – jo lielāki bijuši ienākumi, no kuriem veiktas iemaksas, jo attiecīgi lielāks arī pabalsta, pensijas vai atlīdzības apmērs.⁵⁰

Obligātās sociālās apdrošināšanas maksājumi ieviesti kopš 1998. gada agrāk spēkā esošā sociālā nodokļa vietā. Šī nodokļa maksājumu aprēķināšanas un ieturēšanas kārtību regulē likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”

Visas obligātā iemaksas tiek pārskaitītas darbinieka personiskajā kontā. No maksājumu summas veidojas viņa pensijas fonds, kā arī citi valsts sociālās apdrošināšanas fondi kā bezdarbnieku pabalstu, darbnespējas un maternitātes fondi, fondi nelaiemes gadījumiem darbā un profesionālajām slimībām, kā arī invaliditātes pabalstiem. Obligātās sociālās apdrošināšanas maksājumus ietur no visiem cilvēka darba ienākumiem, no kuriem 9% ieskaita no darba algas, bet 24,09% budžetā iemaksā pats darba devējs.⁵¹ Obligāto iemaksu likme, ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, ir 33,09%, no kuriem 24,09% maksā darba devējs un 9% — darba ņēmējs,

Obligāto iemaksu likme 28,30% personām, kurām ir tiesības uz vecuma pensiju, no kuriem 20,60% maksā darba devējs un 7,70% — darba ņēmējs.

Pārējās likmes saskaņā ar likumu „Par valsts sociālo apdrošināšanu”.

Sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaiemes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, kā arī papildu izdevumiem sakarā bērna kopšanu un ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi. Sociālā apdrošināšana ir valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa.⁵²

Sociālās apdrošināšanas pamatprincips paredz solidaritāti starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem.

Sociālās apdrošināšanas veidi:

- valsts pensiju apdrošināšana;
- sociālā apdrošināšana bezdarba gadījumam;
- sociālā apdrošināšana pret nelaiemes gadījumiem darbā un arodslimībām;
- invaliditātes apdrošināšana;

⁵⁰ Finanšu Ministrija, nodokļi - <http://www.fm.gov.lv/?lat/nodokli> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

⁵¹ Olga Lukašina. Nodokļu sistēma un tās nianses. Rīga, Merkūrijs, 1999, 68 lpp.

⁵² VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

- maternitātes un slimības apdrošināšana.

Nodokļu objekts:

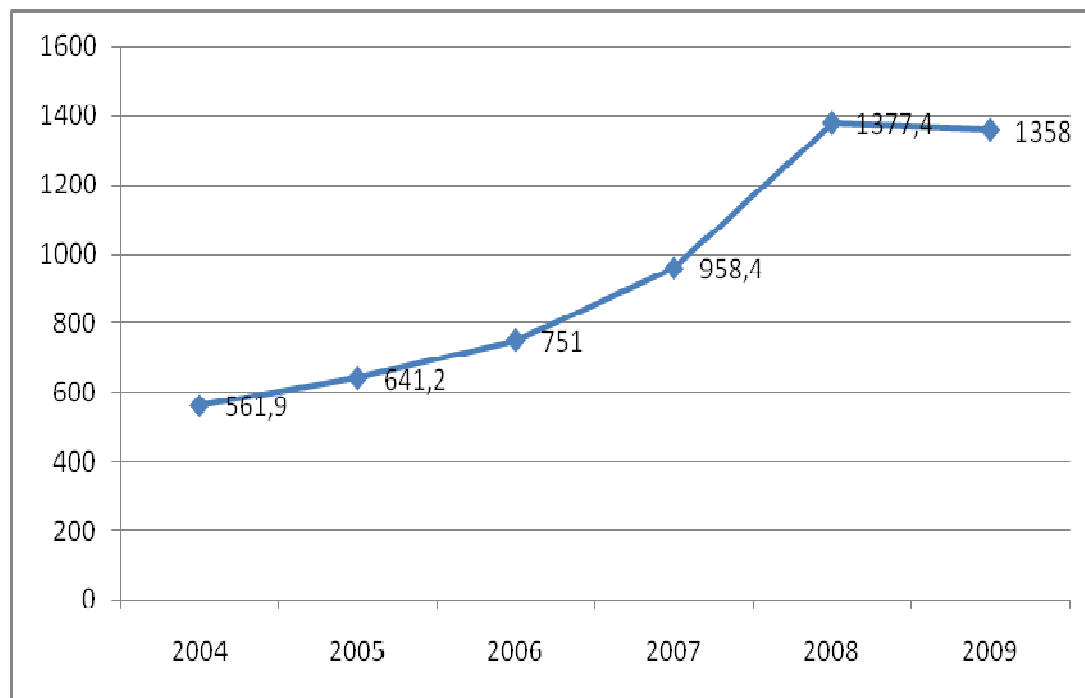
Personām, kuras ir darba attiecībās, nodokļa objekts ir visi algotā darba gūtie ieņēmumi, no kuriem jāietur iedzīvotāju ienākuma nodoklis, neatskaitot neapliekamo minimumu, nodokļa atvieglojumus un izdevumus, par kuriem nodokļa maksātājam ir tiesības samazināt apliekamo ienākumu.

Pašnodarbinātās personas, pašas izraugās summu no kuras izdarīt iemaksas. Valdība ir noteikusi minimālo apmēru.

Nodokļu maksātāji:

- 1) Visi 15 gadu vecumu sasnieguši darba ņēmēji;
- 2) Pašnodarbinātās personas – persona, kas veic individuālo darbu, kulta kalpotājs persona, kas saņem autoratlīdzību, zvērināts advokāts, zvērināts notārs, zvērināts revidents, prakses ārsts.

Sociālo apdrošināšanas iemaksu ieņēmumu kustību, tāpat kā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumus, ietekmē tautsaimniecībā nodarbināto skaits, kā arī vidēja darba samaksa, sociāli apdrošināto personu skaits un šo faktoru izmaiņas. SAI ir vislielākais īpatsvars Latvijas kopbudžetā nodokļu ieņēmumu zinā. Tās veido gandrīz trešo daļu no visiem konsolidēta budžeta ieņēmumiem.

2.4. att. SAI ieņēmumi valsts kopbudžetā (tūkst. latu)

SAI ir ieņēmumu ziņā lielākais nodoklis, kas 2008. gadā veidoja 30,4% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

Analizējot 2.4. attēla datus, varam secināt, kā sociālās apdrošināšanas iemaksas ieņēmumiem piemīt pieauguma tendence. Tā 2003. gadā SAI ieņēmumi bija 561,9 tūkst. latu, 2005. gadā – 641,2 tūkst. latu jeb par 14,1% vairāk nekā 2004. gadā. 2008. gadā sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumi bija 1 377,4 tūkst. latu, kas salīdzinājumā ar 2007. gadu ir par 419 tūkst. latu jeb 43,7% vairāk. Sociālās apdrošināšanas iemaksu pieaugumu noteica strādājošo mēneša vidējās bruto darba samaksas un nodarbināto skaita pieaugums.

2009. gadā sociālās apdrošināšanas iemaksu ieņēmumi bija 1 358 tūkst. latu apmērā, kas ir par 19,4 tūkst. latu jeb 1,4% mazāk nekā 2008. gadā. Kopumā, no 2004. gada līdz 2009. gadam, sociālās apdrošināšanas iemaksas ieņēmumi palielinājās par 141,6%.

Darba devējiem, kuru ienākums Valsts ekonomiskās situācijas dēļ palika mazāks, ir diezgan grūti maksāt Sociālo nodokli un tie cenšas izvairīties no tā samaksas, samazinot darbinieku atalgojumi. Kā mainīsies darba devēja un darba ņemēja izmaksas, ja Sociālo nodokļi būs jāmaksā aptuveni vienādās likmēs – 17 % darba ņemējam un 17,09 % darba devējam?!

Pieņemsim ka darbinieks saņēms minimālo darba algu 180 latu, no tiem darba ņemējam ir tagad jāsamaksā 16,20 latu, jeb 9%. Ja palielināt likmi līdz 17 %, darba ņemēja maksājums palielināsies līdz 30,60 latiem, kas ir uz 8% vairāk. Šajā situācijā darba ņemējam būtu neizdevīgi strādāt ar tik mazu atalgojumu, jo samaksājot visus nodokļus, uz rokām būs saņēmta pavisam mazā summa. Un darba devējam tās būtu izdevīgi: pie atalgojuma 180 latu, par darbinieku ir jāsamaksā 43,36 latu, un ja likme samazināsies līdz 17,09 %, maksājums sastādīs 30,76 latu.

3. Tiešo nodokļu politika Latvijā un Eiropā

Eiropas nodokļu politikas uzdevumi atšķiras no katras dalībvalsts nodokļu politikas uzdevumiem. Visstingrāk ES tiek regulēti netiešie nodokļi – PVN, akcīzes nodoklis un muitas maksājumi. ES tiesību akti nosaka minimālo robežu PVN vispārējai likmei – 15 %, maksimālie nodokļa likmes griesti nav noteikti. Tajā pašā laikā var tikt piemērota viena vai divas samazinātās nodokļa likmes, bet tās nevar būt zemākas par 5%. Savukārt tiešo nodokļu politika ir atstāta kandidātvalstu un dalībvalstu ziņā.

ES nodokļu politikas galvenie uzdevumi ir:

- panākt, lai dalībvalstu dažādās nodokļu likmes un netiešo nodokļu sistēmas neizkropļotu konkurenci vienotajā ES tirgū un respektētu četras Eiropas Kopienas līgumos paredzētās pamatbrīvības, proti, brīvu personu, preču, pakalpojumu un kapitāla kustību;
- samazināt izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un novērst dubulto aplikšanu ar nodokļiem;
- kavēt nodokļu sacensību, kad uzņēmumi, meklējot izdevīgāko nodokļu režīmu, migrē no vienas dalībvalsts uz citu.

Latvijā un ES kopumā notiek darbs, lai likvidētu šķēršļus visa veida ekonomiskām aktivitātēm iekšējā tirgū, cīnītos pret nodokļu nemaksāšanu un mazinātu administratīvos šķēršļus uzņēmumiem.

Eiropas Savienības valstu pieredzes nodokļu administrēšanas jomā apguve un praktiska pielietošana veicina mūsdienīgas un progresīvas nodokļu administrēšanas sistēmas attīstību Latvijā. Tā rezultātā:

- uzlabosies nodokļu administrēšanas efektivitāte;
- tiks pilnveidota nodokļu maksātāju apkalpošanas un atbalsta sistēma;
- paaugstināsies nodokļu iekasēšanas kontroles efektivitāte;
- samazināsies korupcijas iespējas;
- samazināsies iespējas izvairīties no nodokļu nomaksas;
- tiks pievērsta pastiprināta uzmanība konkurences izkropļošanas novēršanai;
- tiks uzlabota nodokļu saistību izpilde (nodokļu iekasēšana), tādējādi ievērojami papildinot valsts budžeta ieņēmumus.

Diemžēl pastāv arī zaudējumi:

- integrējoties ES, Latvijā tiks paaugstināts akcīzes nodoklis naftas produktiem un alkoholam un līdz pat 2011. gadam turpinās paaugstināsies akcīzes nodoklis cigaretēm, tā, ka paaugstināsies šo produktu cena vietējā tirgū;

- Latvijai iestājoties ES, fiziskajām personām vairs nebūs iespējas iegādāties preces par zemāku cenu beznodokļu (*Tax free*) veikalos, izbraucot uz citu ES dalībvalsti;
- piemērojot Latvijas likumdošanu ES prasībām, PVN likme atsevišķām precēm tiks paaugstināta no 0 līdz 5%, un tas nozīmē arī šo preču cenu kāpumu;
- Latvija zaudēs svarīgu ekonomikas attīstības sviru - netiešos nodokļus.

Eiropas Savienība šobrīd ir spilgtākais starptautiskās ekonomiskās integrācijas piemērs. Šī integrācija ir daļa no mūsdienu starptautisko ekonomisko attiecību sistēmas.

Visciešāk ar ekonomikas funkcionēšanu ir saistīta brīva tirgus ekonomikas principa ievērošana. ES ekonomika arī veidojas un funkcionē kā brīva tirgus sistēma – ekonomiskā sistēma, kurā resursu sadales un ražošanas lēmumi tiek pieņemti, balstoties uz cenām, kas veidojas brīvprātīgās maiņas rezultātā starp ražotājiem, patērētājiem un ražošanas faktoru īpašniekiem.

Mūsdienu ES ekonomikas regulēšana notiek ne tikai vienas valsts, bet visas Savienības līmenī. Atšķirībā no monetārās politikas pilnīgi vienota ES fiskālā politika netiek veidota. Katra ES valsts īsteno nacionālo fiskālo politiku, bet tas nenozīmē, ka fiskālajā jomā nenotiek integrācijas procesi. Monetārās Savienības un Eiro zonas ietvaros fiskālajai stabilitātei tiek piešķirta liela nozīme un divi konverģences kritēriji ir tieši saistīti ar fiskālajiem rādītājiem. Viens no šādiem kritērijiem ir saistīts ar nodokļiem, proti, tas ir nodokļu sistēmu saskaņošana un harmonizācija.

Pēdējā gadsimta ceturksnī ir notikušas nebijušas diskusijas un nodokļu reformas pasaules valstīs. Šīs nodokļu izmaiņas vēl nav pilnā apjomā izprastas gan sabiedrības, gan nodokļu maksātāju, gan nodokļu administrācijas. Neskatoties uz to, ka ir paveikts nopietns darbs nodokļu sistēmu unifikācijā un daudzie grozījumi tika veikti vienpusīgi, nodokļu sistēmas pat ES dalībvalstīs būtiski atšķiras.

Kustības brīvības principa ieviešana Eiropas Kopienā 1993. gada 1. janvārī paredzēja, ka finansu nolūkos tirdzniecību Kopienas ietvaros vairs neuzskatīs par eksportu un importu. Tikai pamatojoties uz šo nosacījumu, varēja pilnībā atcelt kārtību par iekšējo robežu šķērsošanu un kontroli. Var teikt, ka ar šo tika izpildīti divi punkti no tā saucamās „Baltās grāmatas”, kura tika publicēta 1985. gadā. Īpaša uzmanība tajā tika veltīta iekšējam tirgum un līdzekļiem, vajadzīgiem lai radītu vienotu tirgu, kas tagad jau aptver ap 370 mln cilvēku. «Baltajā grāmatā» tika noteikti pasākumi, kuri bija jāveic trijos posmos:

1. posmā – fizisko barjeru novēršana (piemēram, kontrol- un muitas posteņi robežās);

2.posmā - tehnisko barjeru novēršana (tās ir , piemēram, dalībvalstu noteiktās prasības importprecēm patērētāju veselības aizsardzības, drošības ziņā)

3. posmā - nodokļu barjeru novēršana .

Kas attiecas uz trešo punktu, tad jāatzīmē, ka katra ES valsts rīkojas ar savu nacionālo budžetu un nodokļu sistēmu kā suverēnas valsts varas finansiālo pamatu, un arī nodokļu jomā pastāv integrācijas un kopīgās pieejas īstenošanas nepieciešamība.

Bet savu uzdevumu finansēšanai Savienības rīcībā ir pašas līdzekļi. Saskaņā ar ES Edinburgas Padomes lēmumu pašas līdzekļu augstākā robeža gadā ir noteikta kā NKP procenta likme. 1999.gadā tā sastādīja 2.27% . Savienības pašas līdzekļi veidojas no:

- muitas nodokļiem par lauksaimniecības produktiem , kā arī nodevām par cukuru un glikozi;
- muitas nodokļiem uz precēm , ieviestajām no trešajām valstīm;
- katras dalībvalsts atskaitījumu daļas no iekasēta PVN;
- papildus „ceturto ieņēmumu” Kopiena ievāc no dalībvalstīm uz NKP pamata.

ES koordinēšanas un pārraudzības darbība ir vērsta galvenokārt uz dalībvalstu budžeta politikām. Atšķirībā no naudas politikas tā netiek nodota Kopienas kompetencē. Tomēr dalībvalstu budžetu politika tiek pakļauta pakāpeniskām stingrākam saskaņošanas procesam. Nostiprinot līgumā svarīgus kopējos stabilitātes politikas principus ir jānodrošina, lai šī politika nebalstās vienīgi uz monetārās politikas. Kopš 1994.gada no spēkā esošiem principiem īpaši jāuzsver šādus:

- valsts budžetu monetāras finansēšanas aizliegums (LEK 104 ., 104.a panti);
- katras dalībvalsts atbildība par saviem valsts parādiem (LEK 104.b pants);
- kā arī dalībvalsts izvairīšanās no pārmērīga budžeta deficīta (LEK 104.c pants).

Pārkāpumu gadījumos iespējamas arī finansu sankcijas.

Vienota tirgus attīstībai ir nepieciešami vienādi uzņēmējdarbības apstākļi, lai nodrošinātu efektīvu konkurenci kopējā tirgū . Bet, kā bija atzīmēts ES Komisijas dokumentos vēl kopš 60-to gadu beigām, tas nav iespējams, ja Kopienas valstīs saglabājas ievērojamas atšķirības nodokļu likmēs un iekasēšanā (it īpaši tas attiecas uz netiešajiem nodokļiem , kas ietekmē brīvu tirdzniecību un sadarbošanos starp dalībvalstīm). Tāpēc arī ir vajadzīga nodokļu likumdošanas saskaņošana. Tās apspriešana pēdējos gados kļuvusi par vienu no smagākajiem jautājumiem, jo nodokļu sistēmas valstīs ir ļoti dažādas, pie tam valstis arī cenšas saglabāt šīs atšķirības, pretojoties nacionālās suverenitātes ierobežošanai.

Un, tādējādi, ES komisijas mērķis - nacionālās likumdošanas harmonizēšana PVN, akcīzes nodokļa un tirdzniecības nodokļa jomā, t.i., samazināt atšķirības starp dalībvalstīs esošajām un likumdošanā noteiktajām netiešo nodokļu likmēm. ES komisija ir izstrādājusi arī dažādas rekomendācijas nodokļu likumdošanas harmonizēšanai uzņēmumu aplikšanas gadījumos, kā arī direktīvas, kas attiecas uz likumdošanu dalībvalstīs, kurās aktīvi piesaista ārvalstu investīcijas. Bet kā jau tikko minēts, nodokļu likumdošanas harmonizēšanu traucē lieli praktiski un politiski kavēkli.

Jāpatur prātā, kas arī ir ļoti būtiski, ka ES nodokļu politika nav saistīta ar kopēju nodokļu aplikšanu, bet gan gluži pretēji - ES mērķis ir izveidot kopēju telpu bez iekšējām robežām, kurā varētu brīvi pārvietoties cilvēki, preces, pakalpojumi un kapitāls. Šāda bezrobežu telpa padarītu dzīvi ES neapšaubāmi vienkāršāku gan fiziskām, gan juridiskām personām. Šī mērķa realizācijai ES ir izvirzījusi vairākus politiskus uzdevumus, no kuriem viens ir likumdošanas izstrāde, kuras būtība ir nodokļu barjeru likvidācija starp tās dalībvalstīm. Tajā pašā laikā nodokļu barjeru likvidēšana palīdzēs veidot dalībvalstīm daudz vieglāk saprotamu nodokļu sistēmu un samazinās fizisko un juridisko personu, kā arī valsts administratīvos sarežģījumus attiecībā uz nodokļu kontroli un to administrēšanu.

Pašlaik nodokļu likumdošanas tuvināšana notiek arī starp ES asociētajām Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, kuras ir izteikušas vēlēšanos iestāties ES. Šādam mērķim ES Padome apstiprināja ES komisijas izstrādātās Baltās grāmatas daļu (White Paper) - materiālu Asociēto Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu sagatavošanai integrācijai Eiropas Savienības iekšējā tirgū. Divas sadaļas no šīs Baltās grāmatas ir veltītas nodokļu jautājumiem - tiešiem un netiešiem nodokļiem.

No politiskā viedokļa nodokļu tuvināšanas uzdevums ir ārkārtīgi sarežģīts, jo visas izmaiņas nodokļu likumdošanā var radīt tiešu pozitīvu vai negatīvu efektu nacionālā budžeta finansu pieaugumā. Papildus grūtības it īpaši netiešo nodokļu unifikācijas procesā rodas aiz nevienlīdzīgās to nozīmes dažādu ES valsts budžetu formēšanā. Tā, Grieķijā netiešie nodokļi sastāda 70% no nodokļu ieņēmumiem, bet Beļģijā – 40%.

Jau pirms ES izveides 1992. gadā dalībvalstis sāka pārveidot savas nodokļu sistēmas un noregulēt nodokļu līmeņus (likmes). Kā vienu no piemēriem varētu minēt Vāciju, kas ņēma vērā Eiropas ekonomiskās kopienas uzdevumus tuvinot akcīzes nodokļa likmes; Francija samazināja PVN likmi, tuvinot to Eiropas ekonomiskās kopienas vispārējam līmenim.

Nodokļu harmonizēšana ir visai atbalstāma tāda kopēja tirgus veidošanā kā ES, jo tā samazina konkurences un tās politikas izkropļojumus. No ekonomiski politiskā viedokļa ir pretrunas starp harmonizāciju un konkurenci.

Valdības iejaukšanās, izdarot grozījumus nodokļu likumdošanā sociālās labklājības, ekonomiskās politikas realizēšanas optimizēšanai, patēriņa nodokļu gadījumā tiek iecirsts ķīlis starp ražošanas un patēriņa cenām, kā arī ienākuma nodokļu gadījumā - starp algas maksātāju un tās saņēmēju. Iejaucoties valdībai tirgus ekonomikā ar nodokļu palīdzību, vairs nav labklājības optimizācijas vienlīdzība starp galējiem (robežu) labumiem un galējām izmaksām. Izmaiņas, ko ievieš nodokļi, ir daļēji spēcīgas, kad atsevišķa prece vai pakalpojums tiek aplikts ar dažādām nodokļa likmēm un pamatojoties uz dažādiem principiem, kā bieži vien notiek starptautiskajā tirdzniecībā. Var rezumēt, ka dažādu nodokļu sistēmu pastāvēšanas apstākļos ES ekonomiskās intereses pasaulē, integrācijas procesi, vienotais tirgus, nepieciešamība veidot vienādus konkurences apstākļus nodokļu jomā izvirza vairākas prasības, kuras kļūst arvien aktuālākas:

- nacionālo nodokļu politikas virzienu koordinācija, saskaņotu nodokļu struktūru izveidošana;
- nodokļu likmju līmeņu tuvināšana;
- nodokļu bāzes noteikšanas paņēmieni tuvināšana;
- nodokļu atvieglojumu tuvināšana;
- nodokļu robežu atcelšana, lai radītu vienādus konkurences apstākļus;
- galveno nodokļu veidu iekasēšanas kārtības unificēšana ES valstīs.

Mērķi ir nopietni un sarežģīti, un to īstenošana prasa gan laiku, gan valstu labu gribu. Saskaņošanas procesam jānorit pakāpeniski, tāpēc ir noteikti prioritārie nodokļu saskaņošanas virzieni.

Tiešie nodokļi. Praktiski visos ES, pat OECD valstīs vairāk nekā 80% nodokļu ieņēmumu sastāda tikai trīs nodokļi: iedzīvotāju ienākuma nodoklis, sociālās apdrošināšanas iemaksas un patēriņa nodoklis. Kaut gan jāatzīmē, ka šīs sistēmas iekšienē – dažādās valstīs - nodokļu veidu īpatsvars budžetos ir atšķirīgs. Un tomēr, var secināt, ka tiešiem nodokļiem ir liela loma.

Pēdējo desmit gadu laikā notika nopietnas izmaiņas ES valstu (piemēram, Dānijas, Zviedrijas, Lielbritānijas), iedzīvotāju un korporāciju nodokļu aplikšanā. Ienākuma nodokļa samazināšanas Lielbritānijā skubināja arī citas valstis analogiskiem soļiem, t.k. pretējā gadījumā viņiem nāktos sastapties ar kapitāla aizplūdumu.

1990.-jos gados praktiski visas OECD dalībvalstis veica ienākuma nodokļu reformu, iedodot priekšrocību nodokļu sistēmas neitralitātei. ES valsts nodokļu sistēmas reformu pamatvirzieni bija:

- nodokļu aplikšanas bāzes paplašināšana kā iedzīvotājiem, tā arī korporācijām,
- nodokļu likmju samazināšana,
- nodokļu atvieglojumu skaita samazināšana līdz pat atteikšanas no tiem.

Bet praksē tās izmaiņas izpaužas ar to, ka piemēram, iedzīvotāju ienākuma nodoklim tika pilnveidota nodokļa aprēķināšanas metodoloģija (tika atcelti vairāki atvieglojumi un unificētas likmes), uzņēmējiem tika saglabāti daži preferenciāli nodokļu atvieglojumi (piemēram, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem) u.c.

No iedzīvotāju ienākuma nodokļa un uzņēmumu ienākuma nodokļa likmes salīdzinājuma pa ES un pasaules valstīm salīdzinājumā ar Latviju kopumā izriet, ka kaut kāda vienota standarta korporāciju peļņas nodokļu aplikšanai ES nav. Par to liecina tādi fakti, kā

- 1) Savienībā nav vienotas ar nodokli aplikamā objekta definīcijas;
- 2) dažādu dalībvalstu uzņēmumu ienākuma nodokļu likmju starpība ir ļoti liela: šis nodoklis sasniedza 53% Itālijā, bet Somijā tas ir 28%;
- 3) ne visās valstīs ir vienotas nodokļa likmes (darbojas progresīvas sistēmas, atkarībā no peļņas sadales kartības);
- 4) dividendžu aplikšanai ar ienākuma nodokli ir dažādas pieejas.

Bet kā jau bija iepriekš minēts, kopīga tendence visām valstīm ir nodokļa likmju samazināšanas (Kā piemēru var minēt Vāciju, kur no 2001.gada uzņēmumu ienākuma nodokļa likme ir 25% bijušās 45% vietā), . Kaut gan arī šeit ir ievērojams izkaisums. Tas arī attiecināms uz iedzīvotāju ienākuma nodokli. Pēdējais ir viens no svarīgākajiem nodokļiem Rietumvalstīs. Iekasējot iedzīvotāju ienākumu nodokli, visās ES valstīs tiek lietota progresīvo likmju sistēma, bet ar ļoti diferencētu progresijas raksturojumu, dažādām pamata un maksimālajām nodokļu likmēm, rezidentu un nerezidentu dalījumu, dažādu pieeju ārvalstīs gūto ienākumu aplikšanā ar nodokļiem.⁵³

Vēl viena tendence ir sociālās apdrošināšanas maksājumu pieaugums. Pēdējos gados vīdēji OECD valstīs šā nodokļa likmes un līdz ar to ieņēmumi budžetos praktiski pielīdzinājās ienākumu nodokļa ieņēmumu apjomam. Neapšaubām, šī tendence atspoguļo tādas globālas izmaiņas pasaulē kā, iedzīvotāju novecošanu, slimību kā arī bezdarba līmeņa pieaugumu. Šāda problēma ir ļoti

⁵³ Veidenfelds V. Eiropa no A līdz Z - R.: Alberts XII, 2000.-411 lpp.

aktuāla arī Latvijai, kur, pēc CSP datiem, pašlaik veco ļaužu īpatsvars sastāda vairāk nekā 21% no iedzīvotāju skaita. Tāpēc arī ir ļoti svarīgi pievērst īpašu uzmanību sociālo maksājumu grupai.

Tuvākajos gados var sagaidīt nodokļu pamatveidu izmaiņas šādā virzienā:

- nodokļu īpatsvara izmaiņas, proti virzienā uz patēriņa nodokļa (it īpaši PVN) īpatsvara palielināšanu;
- turpmākā nodokļu aplikšanas bāzes paplašināšana iedzīvotājiem un korporācijām, kā arī to likmju samazināšana.
- iedzīvotāju ienākuma nodokļa un sociālās apdrošināšanas iemaksu likmju tuvināšana.
- izmaiņas personisko un korporācijas nodokļu samērā, kas var izmainīt sadalītās un nesadalītās peļņas samēru nodokļu summās.⁵⁴

Nodokļu salīdzinājums ES un Latvijā.

Latvija var lepoties ar zemiem nodokļiem, tomēr vecās Eiropas Savienības dalībvalstis ir uztraukušās, jo uzņēmēji var pārnākt uz Latviju un citām jaunajām dalībvalstīm, kur nodokļi ir mazi. Turklāt Latvijā viss nodokļu slogs gulstas uz darbaspēku nekā citās valstīs.

3.1.tabula

Nodokļu likmju apjoms Latvijā un citās Eiropas Savienības valstīs

Valsts	Uzņēmuma ienākuma nodoklis	Sociālās apdrošināšanas iemaksas		
		Darba ņēmēja likme	Darba devēja likme	Kopā
Latvija	15,0	9	24,09	33,09
Īrija	12,5	-	-	-
Lietuva	15,0	3	31,00	34,00
Igaunija	35,0	-	33,00	33,00
Polija	24,0	15	20,00	45,00
Čehija	31,0	12	35,00	47,00
Beļģija	39,0	14	33,00	47,00
Francija	33,3	13	41,00	54,00
Vācija	25,0	20	20,00	40,00
Luksemburga	22,0	14	14,00	38,00
Lielbritānija	30,0	8	10,00	18,00
Portugāle	30,0	12	23,00	35,00
Itālija	35,0	10	33,00	43,00

⁵⁴Dunska M. Eiropas savienības ekonomikas pamati - Rīga: Rasa ABC, 2001

Nodokļu likmju apjoms Latvijā un citās Eiropas Savienības valstīs

Valsts	Kopējās izmaksas par vienu strādājošo gadā (eiro)	Darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas gadā (eiro)	Bruto alga gadā (eiro)	Darba ņēmēja ienākuma nodoklis gadā (eiro)	Darba devēja sociālās apdrošināšanas iemaksas gadā (eiro)	Vidējā alga pēc nodokļiem gadā (eiro)
Latvija	11 133	2633	8500	2023	255	6222
Īrija	36 852	3577	33 275	1135	1732	30 408
Lietuva	5124	738	4386	860	395	3131
Igaunija	9264	2315	6949	1204	181	5564
Polija	35 130	6003	29 127	1370	7521	20 236
Čehija	11 457	2970	8487	285	1061	7141
Beļģija	48 486	11 944	36 542	5780	5082	25 680
Francija	47 381	15 090	32 291	151	6970	25 270
Vācija	50 417	8784	41 633	4971	8784	27 878
Luksemburga	47 507	4877	42 630	181	4985	37 464
Lielbritānija	37 844	3449	34 395	2964	5546	25 885
Portugāle	18 017	3458	14 559	542	1601	12 416
Itālija	45 256	26 449	18 807	3045	1728	14 034

No tabulam var secināt, kā:

- Latvijā nodokļu likmes ir izdevīgākas lielākiem uzņēmumiem.
- Lai arī Latvijā ir mazs nodokļu slogs, tas tomēr gulstas uz darbaspēku, kas atņem lielu daļu faktiskā ienākuma, jo Latvijā ir salīdzinoši augstas likmes, salīdzinājumā ar atsevišķām valstīm.
- Valdībai ir dažādi rīcības plāni nodokļu politikas uzlabošanā, tomēr nav konkrētas nodokļu likmes, katra partija piedāvā atšķirīgas nodokļu likmes un iedzīvotājiem tas rada sarežģījumus, plānojot izdevumus.
- Jauni grozījumi nodokļu likumos stājas spēkā ātri un uzņēmumiem trūkst līdzekļu, lai pielāgotos izmaiņām.
- Jaunu nodokļu uzlikšana darbaspēkam tikai pamazinās iedzīvotāju labklājību, veicinās nodokļu apiešanu, izvairīšanos un krāpšanu.

Ar tiešajiem nodokļiem saistītās problēmas un risinājumi.

Latvijas nodokļu sistēma ir jauna un diemžēl arī nesakārtota. Tā ir arī atšķirīga arī no citu valstu nodokļu sistēmām. Lielākā daļā pasaules valstu ienākuma nodokļa piemērošanā tiek

ievērots vertikālā taisnīguma princips, kas nozīmē, ka fiziskās personas ar lielākiem ienākumiem maksā lielāku nodokli pēc tā saucamās progresīvās likmju skalas. Latvijas iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir veidots, ievērojot horizontālā taisnīguma principu, kas nozīmē, ka ienākums tiek aplikts ar nodokli proporcionāli, piemērojot visiem nodokļa maksātājiem vienotu likmi. Uz horizontālā taisnīguma principa ir balstīta arī uzņēmumu ienākuma nodokļa uzlikšana, piemērojot visiem nodokļa maksātājiem vienotu likmi. Arī dažādie nodokļu atvieglojumi nodokļu sistēmu sarežģī un sadārdzina tās administrēšanu. Vieni izņēmumi un nodokļu atvieglojumi palīdz garantēt taisnīgāku nodokļu sistēmu, citi rada atkāpes no taisnīguma principa ievērošanas. Tādējādi vispārējie nodokļu uzlikšanas principi ir savstarpēji konkurējoši un to īstenošana vienlaicīgi un vienādā apmērā nav iespējama, pat pastāvot ideālai nodokļu sistēmai.

Likumā “ Par nodokļiem un nodevām” ir jānovērš problēmas:

- Neefektīva un nestimulējoša sodu sistēma par nodokļu likumu pārkāpumiem;
- Jāatceļ nodokļi, kas tiek aplikti līdzekļiem, kas tiek paredzēti izglītībai, zinātnei, investīcijām. Tagad izglītības izdevumi netiek aplikti tikai fiziskām personām līdz zināmai summai.
- Valsts nodevu skaita straujš pieaugums, negatīvi ietekmējot uzņēmējdarbības vidi.

To var novērst, izstrādājot jaunu sodu sistēmu par nodokļu likumu pārkāpumiem, sagatavojot grozījumus likumā “Par nodokļiem un nodevām” un izvērtēt katra konkrētā jaunā ieviešamā nodokļa maksājuma finansiālo lietderību un tā ietekmi gan uz valsts un pašvaldību budžetiem, gan arī uz uzņēmējdarbības vidi.

Iespējams, ka Rīgā tiks ieviests sastrēguma nodoklis, ko piemēro, iebraucot pilsētas centrā. Tas, iespējams, popularizētu sabiedrisko transportu, divriteņu izmantošanu, mazinātu piesārņojumu. Bet tas ir politisks jautājums: iedzīvotāji nebalsos par politiķiem, kas aizlieds bez maksas iebraukt pilsētas centrā.

Lai sekmētu demogrāfiskās situācijas uzlabošanu, iespējams, tiks ieviests bezbērnu nodoklis. Valdība ir paredzējusi, ka katram pilsonim dzīves laikā ir jāveic uzkrājumi pensijai, jārada un jāaudzina bērni. Cilvēkiem, kas nevēlas bērnus, būtu jāmaksā pietiekoši liels nodoklis, lai varētu samaksāt pabalstu tiem, kas audzina valsts pilsoņu nākamo paaudzi (pensijas maksātājus) arī viņa vietā. Protams, nodokli nevar attiecināt uz tiem, kam nav bērnu. Bet nodoklis nonāk pretrunā ar sociālo nodokli, jo tas jau nodrošina tagadējās pensijas un pabalstus.

Pilnībā izskaust nodokļu nemaksāšanu nav izdevies nevienai pasaules valstij. Mērķis ir ierobežot nodokļu nemaksāšanu un noķert tos, kuri nemaksā.

Gadu no gada gan valsts ekonomiskās attīstības rezultātā, gan VID darba aktivitāšu rezultātā iekasēto nodokļu apjoms ievērojami palielinās.

Vislielākā pieauguma tendence ir saglabājusies uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumos, valsts sociālās apdrošināšanas obligātajās iemaksās un iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumos.

Šī nodokļos nomaksātā nauda nodrošina pensiju vecākiem vai vecvecākiem, izglītību bērniem vai mazbērniem, medicīnisko aprūpi, dažādus pabalstus, piemēram, sociālās garantijas, „māmiņu algas” un vēl daudzas, daudzas citas lietas.

Gadu no gada tiek sakārtota vide, kurā dzīvajam, - sakopti parki, uzcelti vairāki jauni rotaļu laukumi un bērnudārzi mūsu jaunajai paaudzei, saremontēti ceļi, iegādātas jaunas un modernas medicīniskās iekārtas. Tāpat katra Latvijas pilsēta cenšas godam nosvinēt pilsētas svētkus, piedāvājot iedzīvotājiem atpūsties un piedalīties dažādos pasākumos.

Veselības aprūpe Latvijā tiek finansēta no valsts budžeta. Finansēti tiek ārstniecības iestāžu sniegtie pakalpojumi iedzīvotājiem, kas sastāda lielāko budžeta izdevumu daļu. No valsts budžeta veselības nozarē tiek apmaksāti medikamenti kompensējamo zāļu sistēmā un centralizēti iepirktie medikamenti, tāpat tiek finansēti arī pasākumi veselības veicināšanai, profilaksei, piemēram, vakcinācija, kā arī valsts higiēniskā un epidemioloģiskā uzraudzība un citi ministrijai uzdotie uzdevumi.

Latvijā ir vairākas sociāli maznodrošinātas sabiedrības grupas - pensionāri, invalīdi, trūcīgās ģimenes, - kas ļoti novērtē ikvienu atbalstu. Tieši tāpēc valsts rūpējas par šo sabiedrības daļu, lai arī viņi varētu dzīvot normālos apstākļos, iegūt medicīnisko aprūpi. Tieši tāpat valsts atbalsta mūsu un Latvijas nākotni - bērnus un jauniešus, lai viņi varētu attīstīties, pilnveidoties un kļūt par nobriedušām personībām.

Augstas nodokļu likmes nesekmē ekonomisko attīstību. Palielinot likmes, pieaug arī nodokļu ieņēmumi. Taču ir kāds lūzuma punkts, kad turpinot palielināt nodokļu likmes, nodokļu ieņēmumi samazinās. Iemesls tam ir ražošanās samazinājums un ēnu ekonomikas sektora palielinājums.⁵⁵

Tā kā uzņēmumu ienākuma nodoklis ir viens no galvenajiem nodokļu ieņēmumu avotiem valsts un pašvaldību budžetos, tad straujš uzņēmējdarbības samazinājums izraisa tik pat strauju nodokļu ieņēmumu samazinājumu. Pašreizējā ekonomiskā situācija ir izraisījusi un turpina izraisīt daudz uzņēmumu maksātnespēju, lai samazinātu šo procesu un tā negatīvo ietekmi nākotnē

⁵⁵ Ieva Kodoliņa – Migāle. Nodokļi Latvijā pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. Biznesa augstskola Turība, Rīga 2005 21. – 25. Lpp

galvenais uzdevums ir nodokļu politikas pilnveidošana. Kā arī uzņēmējdarbības vides uzlabošana, godīgas konkurences nodrošināšana un finanšu pieejamība uzņēmumiem.

Nodokļu politiku var uzlabot ar dažādām programmām. Viena no tām ir FISCALIS programma. Programma 2013, kas ir spēkā 2008.–2013. gadā, neievieš būtiskus jauninājumus attiecībā uz jau esošo programmu, bet tā ir drīzāk vērsta uz efektivitātes uzlabošanu saskaņā ar pārskatītajā Lisabonas stratēģijā balstītajām pamatnostādnēm. Programma ir izveidota kā programmas 2007 pagarinājums. Tādējādi tās mērķis ir turpināt un attīstīt dalībvalstu (un to valstu, kas pievienosies turpmāk) nodokļu administrāciju sadarbību sākotnējā programmā izvirzīto mērķu sasniegšanā un iekšējā tirgus nodokļu sistēmas uzlabošanā:

- nodrošināt kopīgu Kopienas nodokļu tiesību aktu piemērošanu;
- nodrošināt valsts un Kopienas finansiālo interešu aizsardzību;
- veicināt iekšējā tirgus darbību, cīnoties pret izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un pret krāpšanu;
- novērst konkurences izkropļojumus;
- samazināt slogu gan nodokļu administrācijām, gan apliekamajām personām.

Programmas FISCALIS 2007 galamērķis ir strukturētas pieejas pieņemšana attiecībā uz komunikācijas un informācijas apmaiņas sistēmām starp dažādām nodokļu iestādēm, kas ļautu Eiropas sistēmai darboties kā vienai iestādei nolūkā pasargāt Kopienas finanšu intereses ar cīņas pret izvairīšanos no nodokļu maksāšanas un konkurences traucējumu izskaušanas starpniecību. Tās mērķi ir šādi:

- veicināt iestāžu ierēdņu augstu Kopienas tiesību pārzināšanas līmeni, sevišķi attiecībā uz netiešo nodokļu uzlikšanu un to piemērošanu dalībvalstīs;
- nodrošināt plašu, efektīvu un reālu sadarbību starp dalībvalstīm un starp dalībvalstīm un Komisiju;
- savstarpējās palīdzības ietvaros sniegt atbalstu informācijas apmaiņas jomā un veicināt Kopienas tiesību pārzināšanu tiešo nodokļu jomā;
- nodrošināt pastāvīgu administratīvo procedūru uzlabošanu, izstrādājot un izplatot administratīvās paraugprakses, lai ņemtu vērā iestāžu un nodokļu maksātāju prasības.

Pēdējos gados Eiropas datorizētie tīkli ir ieguvuši stratēģisku nozīmi Eiropas muitas un nodokļu administrāciju operatīvajā darbā. Informācijas elektroniskās apmaiņas pamatā ir *CCN/CSI* drošais tīkls (kopējais sakaru tīkls / kopējā sistēmas saskarne), ko izmanto muitas un nodokļu administrācijas un finansē abās programmās. Ar *CCN/CSI* valstu un Kopienas ievadītie dati ir ļoti

drošā režīmā pieejami visas Eiropas līmenī. Lielākā daļa Kopienas datu bāzu (*EBTI, TQS, ECICS*) un daļa valstu informācijas ir pieejama apskatei internetā *EUROPA* tīmekļa vietnes portālā, ko dēvē par *DDS* (datu izplatīšanas sistēma). Ja nebūtu datorizētās kontroles pār nodokļu sistēmām, tas radītu nopietnus zaudējumus un krāpšanu. Piemēram, *VIIES* sistēmas nepieejamība vai nepareiza darbība apdraudētu *PVN* kontroli un varētu novest pie plaša mēroga krāpšanas, piemēram, karuseļveida krāpšanas.

Secinājumi un priekšlikumi

Veiktā analīze ļauj izdarīt sekojošus secinājumus:

1. Nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts vai pašvaldību budžetos, kas nav maksājums par noteiktas preces iegādi vai pakalpojuma saņemšanu.
2. Nodokļi ir svarīgs elements valsts ekonomikā, tie veic fiskālo funkciju un stimulējošo funkciju, tādējādi papildinot valsts un pašvaldību budžetus un veicinot valsts attīstību.
3. Viens no galvenajiem nodokļu ienākumu avotiem ir uzņēmējdarbības aplikšana ar nodokli.
4. Jo augstākas ir nodokļu likme, jo lielāki kļūst nodokļu ieņēmumi, tomēr pārāk liels nodokļu likmju pieaugums samazina uzņēmējdarbības apjomu un palielina ēnu ekonomikas sektoru.
5. Tiešie nodokļi – ir tie nodokļu veidi, kur aplikamais objekts (visbiežāk ienākumi vai īpašums) pieder vai ir attiecināms uz pašu nodokļu maksātāju. Tiešie nodokļi ir tie nodokļu veidi, kur aplikamais objekts (visbiežāk ienākumi vai īpašums) pieder vai ir attiecināms uz pašu nodokļu maksātāju. Tiešie nodokļi ir valsts sociālās apdrošināšanas maksājumi, nekustamā īpašuma nodoklis, uzņēmuma ienākuma nodoklis, iedzīvotāju ienākuma nodoklis, dabas resursu nodoklis, azartspēļu un izložu nodeva un nodoklis, vieglo automobiļu un motociklu nodoklis.
6. Šobrīd spēkā esošā nodokļu un nodevu sistēma pamatā balstās uz 1995.gadā veiktās nodokļu reformas rezultātā pieņemtajiem nodokļu likumiem, kas turpmākajā laika periodā ir arī būtiski grozīti, vai pieņemti no jauna.
7. Nodokļu maksātāji ir Latvijas Republikas vai ārvalstu fiziskās vai juridiskās personas un uz līguma vai norunas pamata izveidotas šādu personu grupas vai to pārstāvji, kas veic ar nodokli aplikamas darbības vai kam tiek garantēts ienākums nākotnē. Konkrētā nodokļa objekts un maksātāju loks tiek noteikts katra konkrētā nodokļa likumā
8. Vissliktāk 2009. gadā valsts budžetā ir pildījušies uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) ieņēmumi, kuri par 14,4% atpaliek no iepriekš plānotā apjoma. UIN ieņēmumos budžetā bijuši 179,7 miljoni latu. Salīdzinot ar pagājušo gadu UIN ieņēmumi samazinājušies par 61,6%. Savukārt iedzīvotāju ienākuma nodoklī šogad iekasēti 666,9 miljoni latu, kas par 11% atpaliek no plānotā apjoma. Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi bijuši par 10% mazāki nekā plānots un ieņemti 743,6 miljoni latu. Akcīzes nodokļa ieņēmumi pagājušgad bijuši 467,9 miljoni latu.
9. 2009. gadā konsolidētajā valsts budžetā izveidojies deficīts 558,1 miljona latu apmērā, liecina Valsts kases publicētie oficiālie budžeta izpildes rādītāji. Budžeta ieņēmumi bijuši 4,377 miljardi latu, bet izdevumi - 4,965 miljardi latu. Valsts pamatbudžetā 2009. gadā bijis 374,22

miljonu latu deficīts, bet speciālajā budžetā - 183,8 miljonu latu deficīts. Konsolidētajā pašvaldību budžetā izveidojies deficīts 47 miljonu latu apmērā. 2009. gadā valsts kopbudžeta deficīts bija tuvu 10% no iekšzemes kopprodukta (IKP), rēķinot pēc metodoloģijas, kura saskaņota ar starptautiskajiem aizdevējiem un tiek ņemta vērā saistību izpildē.

10. Nodokļu sistēmai jābūt pēc iespējas viegli un lēti pārvaldāmai, kā arī elastīgai, tai strauji jāreaģē uz ekonomisko apstākļu izmaiņām - lai vienlaikus ar tautsaimniecības attīstības uzlabošanas palielinātos arī nodokļu ieņēmumi.
11. Attiecībā uz pēdējo mērķi jāatzīmē, ka neskatoties uz Eiropas Savienības stingrajām prasībām nodokļu harmonizēšanā, Latvija ir panākusi pastāvīgas atkāpes atsevišķu direktīvu normu piemērošanā, kā arī samērā ilgu pārejas periodu noteiktu prasību ieviešanai.
12. Praktiski visos ES, pat OECD valstīs vairāk nekā 80% nodokļu ieņēmumu sastāda tikai trīs nodokļi: iedzīvotāju ienākuma nodoklis, sociālās apdrošināšanas iemaksas un patēriņu nodoklis. Kaut gan jāatzīmē, ka šīs sistēmas iekšienē – dažādās valstīs - nodokļu veidu īpatsvars budžetos ir atšķirīgs.
13. Latvijā nodokļu likmes ir izdevīgākas lielākiem uzņēmumiem.
14. Lai arī Latvijā ir mazs nodokļu slogs, tas tomēr gulstas uz darbaspēku, kas atņem lielu daļu faktiskā ienākuma, jo Latvijā ir salīdzinoši augstas likmes, salīdzinājumā ar atsevišķām valstīm.
15. Valdībai ir dažādi rīcības plāni nodokļu politikas uzlabošanā, tomēr nav konkrētas nodokļu likmes, katra partija piedāvā atšķirīgas nodokļu likmes un iedzīvotājiem tas rada sarežģījumus, plānojot izdevumus.
16. Jauni grozījumi nodokļu likumos stājas spēkā ātri un uzņēmumiem trūkst līdzekļu, lai pielāgotos izmaiņām.
17. Jaunu nodokļu uzlikšana darbaspēkam tikai pamazinās iedzīvotāju labklājību, veicinās nodokļu apiešanu, izvairīšanos un krāpšanu.
18. Katru gadu gan valsts ekonomiskās attīstības rezultātā, gan VID darba aktivitāšu rezultātā iekasēto nodokļu apjoms ievērojami palielinās. Vislielākais nodoklis ir sociālās apdrošināšanas nodoklis, kam seko iedzīvotāju ienākuma nodoklis.
19. 01.01.2010. gadā stājas spēkā daudzi jauni grozījumi nodokļu sistēma - jaunu nodokļu ieviešana un vairāku nodokļu likmju palielināšana – ir kompromisa variants, kurš kļūva iedzīvotājiem par nepanesamu slogu.

Apkopojot visus secinājumus no tiem izriet sekojoši priekšlikumi:

1. Nodokļu sistēmai jābūt pēc iespējas viegli un lēti pārvaldāmai, kā arī elastīgai, tai strauji jāreaģē uz ekonomisko apstākļu izmaiņām - lai vienlaikus ar tautsaimniecības attīstības uzlabošanas palielinātos arī nodokļu ieņēmumi.
2. Nodokļu politiku uzdevums ir veidot tādu nodokļu sistēmu, kura atstādu iespējami mazāku negatīvo ietekmi un uzņēmējdarbību un Latvijas tautsaimniecību kopumā.
3. Nodokļu aprēķināšanas un iekasēšanas procesam jābūt saprotamam un atbilstošam ekonomiskajai situācijai valstī.
4. Jāatceļ nodokļi, kas tiek aplikti līdzekļiem, kas tiek paredzēti izglītībai, zinātnei, investīcijām. Tagad izglītības izdevumi netiek aplikti tikai fiziskām personām līdz zināmai summai.
5. Nodokļus nedrīkst palielināt, jo palielināsies alga aploksnēs un cilvēki vel vairāk meklēs ceļu, ka izvairīties no nodokļa maksājumiem. Vajag meklēt citas iespējas budžeta palielināšanai.

Izmantotās literatūras saraksts

1. Лукашина О. Налоги – это большая политика // Бизнес & Балтия.-2001.- № 209.-с.6. от 25.10.
2. Alberts Zvejnieks. Nodokļi un nodevas: mācību grāmata, Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte, Rīga 1998, 58. – 120. lpp
3. Zvejnieks A. Īpašums un nodokļi: Rīga, 2006.-75 lpp.
4. Jurušs M. Nodokļu sistēmas teorētiskie pilnveidošanas aspekti .-R.:RTU,1999, 26.lpp.
5. Dunska M. Eiropas savienības ekonomikas pamati - Rīga: Rasa ABC, 2001
6. Ieva Kodoliņa – Migāle. Nodokļi Latvijā . Biznesa augstskola Turība, Rīga 2007 9.-12, 21 - 25.lpp..
7. Kavale L. Nodokļu politika - Rīga, Valsts Administrācijas Skola, 1998. 24-49 lpp.
8. Sproģis A. un citi. Nodokļu sistēma Latvijas Republikā un Eiropas Savienības valstīs // L.R. ekonomiskie, kultūras un sociālie aspekti integrācijai Eiropas Savienībā.-1997.-95.lpp
9. Витола И., Спрогис А. Международные конвенции и налогообложение нерезидентов // Латвияс Экономистс – 2001 – 7-8 стр. 37
10. Olga Lukašina. Nodokļi Latvijā :analīze un praktiski ieteikumi, Rīga, Merkūrijs, 2002, 62-63. lpp
11. Lukašina O. Nodokļu sistēma un tās nianses. Rīga, Merkūrijs, 1999, 37 -39, 276. lpp.
12. Lukašina O. Nodokļi Latvijā: analīze un praktiski ieteikumi, Rīga, Merkūrijs, 2002, 263. Lpp
13. Veidenfelds V. Eiropa no A līdz Z - R.: Alberts XII, 2000.-411 lpp.
14. Finanšu Ministrija - <http://www.fm.gov.lv/page.php?id=30> Resurss apskatīts 2010.g. 3. maijā
15. Finanšu Ministrija, nodokļi - <http://www.fm.gov.lv/?lat/nodokli> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā
16. Ministru Kabinets, nodokļu izmaiņas 2010. gadā - http://www.mk.gov.lv/index.php/file/files/aktuali/info_presei/2009/nodoklu_izmainas_no010110_101209.doc.
17. Nodokļu izmaiņas 2010. gadā - http://www.mk.gov.lv/index.php/file/files/aktuali/info_presei/2009/nodoklu_izmainas_no010110_101209.doc.
18. Uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinājušies par 61% - <http://zinass.nra.lv/ekonomika/12236-uznemumu-ienakuma-nodokla-ienemumi-samazinajusies-par-61.htm>

19. Uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi samazinājušies par 61% -
<http://zinas.nra.lv/ekonomika/12236-uznemumu-ienakuma-nodokla-ienemumi-samazinajusies-par-61.htm> Resurss apskatīts 2010.g. 3. maijā
20. Vides Ministrija, dabas resursu nodoklis -
http://www.vidm.gov.lv/lat/darbibas_veidi/dabas_resursi/ Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā
21. VID gada pārskati - <http://www.vid.gov.lv> Resurss apskatīts 2010.g. 13. maijā

Nodokļu izmaiņas 2010. gadā

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	
1.	Paaugstināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa vispārējo likmi no 23% uz 26%
2.	Paplašināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa bāzi, iekļaujot visus kapitāla ienākumus, piemērojot nodokļa likmi 10% dividendēm un procentu ienākumam, bet kapitāla pieaugumam 15% (visi kapitāla ienākumi, t.sk. dividendes tiek apliktas ar 2010.gadu)
3.	Ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikt gūto labumu no darba devējam (uzņēmumam) piederoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas personīgajām vajadzībām
4.	Samazināt darba devēja ar IIN neapliekamo dāvanu apmēru no minimālās mēnešalgas apmēra (Ls 180) līdz Ls 0
5.	Paaugstināt nodokļa likmi pašnodarbinātajiem (saimnieciskās darbības veicējiem), piemērot vispārējo iedzīvotāju ienākuma nodokli
6.	Aplikāt ar nodokli dāvinājumus, kas pārsniedz 1000 latus gadā, ja tie saņemti no personām, ar kurām dāvinājuma saņēmēju nesaista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei (Civillikuma izpratnē). Ja dāvinātāju ar maksātāju saista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei (Civillikuma izpratnē) un visi radniecībā lejupejošie, tad dāvinājums nav aplikams ar nodokli
7.	Aplikāt ar nodokli ienākumu no augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, 10% likmi piemērot tikai meža īpašniekiem (starpniekiem piemērot saimnieciskās darbības normas)
8.	Samazināt neapliekamo summu no 4000 latiem līdz 2000 latiem gadā par ienākumiem no lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas
9.	Mainīt nodokļa stimulus uzkrājumiem (privātajos pensiju fondos, apdrošināšanas sabiedrībās un investīciju fondos)
10.	Iekļaut aplikamā ienākuma aprēķinā summas, kas izmaksātas kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai ES atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai
11.	Iedzīvotāju ienākuma nodokļa attaisnotos izdevumus par izglītības pakalpojumiem un ārstnieciskajiem pakalpojumiem pārskatītšana attiecībā uz 2010.gadā saņemtajiem pakalpojumiem, samazinot izdevumu normu no 300 latiem gadā līdz 150 latiem (ietekme 2011.gadā)
12.	Iedzīvotāju ienākuma nodokļa (algas nodokļa) piemērošana ienākumam no iznomāta personāla
13.	Paredzēta kārtība, ka noteiktās jomās varēs maksāt patentmaksu
Nekustamā īpašuma nodoklis	
14.	Palielināt nodokļa likmi zemei un saimnieciskajā darbībā izmantojamām ēkām līdz 1,5%
15.	Noteikt minimālo nodokļa maksājumu 5 lati par katru nodokļa objektu (zemi, ēku)
16.	Aplikāt ar paaugstinātu likmi 3% apmērā neapstrādātas lauksaimniecības zemes
17.	Nekustamā īpašuma nodokļa bāzes paplašināšana, dzīvojamām ēkām par kadastrālo vērtību līdz 40 tūkst.latu, piemērojot likmi 0,1%, par kadastrālo vērtību 40001-75000 latu - 0,2%, par kadastrālo vērtību virs 75 tūkst.latu - 0,3%
18.	Aplikāt ar NĪN inženiertehniskās būves
Akcīzes nodoklis	
19.	Ar 2010.gada 1.janvāri noteikt minimālo akcīzes nodokļa līmeni cigaretēm 48 lati par 1000 cigaretēm, kā arī atcelt nosacījumu par nodokļa atmaksu par degvielleļļu (mazutu), kas izmantota siltuma ražošanai telpu apkurei un karstā ūdens sagatavošanai (turpmāk tiek piemērota samazināta

	akcīzes nodokļa likme 11 lati par 1000 kilogramiem)
20.	Ar 2010.gada 1.februāri paaugstināt akcīzes nodokli vīnam un raudzētajiem dzērieniem no 40 latiem (par 100 litriem) uz 45 latiem jeb par 12.5% un starpproduktiem ar absolūtā spirta saturu līdz 15 tilpumprocentiem (ieskaitot) no 42 latiem (par 100 litriem) uz 45 latiem (par 100 litriem) jeb par 7,1%
21.	Ar 2010.gada 1.aprīli ieviest datorizētu Akcīzes preču pārvietošanas un kontroles sistēmu, attiecīgi precizējot likumā lietotos terminus, nodokļa maksātāju loku, normas par akcīzes preču pārvietošanu, piemērojot atlikto akcīzes nodokļa maksāšanu datorizētās sistēmas ietvaros, un citus nosacījumus.
22.	Ar 2010.gada 1.maiju aplikt ar nodokli dabas gāzi, ko izmanto kā kurināmo, piemērojot likmi 15.60 lati par 1000 m ³ , un dabas gāzi, ko izmanto kā degvielu, piemērojot likmi 70 lati par 1000m ³
23.	Ar 2010.gada 1.jūliju piemērot degvielai, kuru izmanto par kurināmo, samazinātu akcīzes nodokļa likmi – 15 lati par 1000 litriem, ja tā satur rapšu sēklu eļļu vai no rapšu sēklu eļļas iegūtu biodīzeļdegvielu, savukārt fosilajai degvielai, kuru izmanto par kurināmo, nodokļa likmi 40 lati par 1000 litriem.
Vieglo automobiļu un motociklu nodoklis	
24.	Iepriekš neregistrētiem vai pēc 2009.gada 1.janvāra ārvalstīs reģistrētiem vieglajiem automobiļiem aprēķināt atkarībā no automobiļa radīto oglekļa dioksīda (CO ₂) izmešu daudzuma, savukārt motocikliem - atkarībā no dzinēja tilpuma (m ³).
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	
25.	Samazināt reprezentācijas izdevumu normu, ko drīkst atskaitīt no apliekamā ienākuma, no 60% līdz 40%
26.	Uzņēmumu ienākuma nodokļa aprēķināšanas vajadzībām 1,5 reizes palielināt izdevumos neiekļaujamo izmaksu daļu, kas nav saistīta ar saimniecisko darbību un zaudējumiem, kurus radījusi sociālās infrastruktūras objektu uzturēšana
27.	Paplašina iespējas nodokļu maksātājam pašiem noteikt samazinātus avansa maksājumus, ja ir samazinājies peļņas apmērs. Paredzēts arī, ja starpība starp rezumējoša kārtībā aprēķināto nodokli un paša nodokļa maksātāja noteiktiem samazinātajiem avansa maksājumiem nepārsniegs 20 % no taksācijas gadā rezumējoša kārtībā aprēķinātā nodokļa, tad piemaksājamo nodokļa summu neuzskatīs par nokavēto nodokļa maksājumu un tai nepiemēros nokavējuma procentus.
Pievienotās vērtības nodoklis	
28.	Precizētas normas par PVN taksācijas periodu
29.	Noteikts, ka PVN deklarācijas par taksācijas gadu iesniedz tikai atsevišķos likumā noteiktos gadījumos
30.	Noteikta īpaša PVN maksāšanas kārtība un priekšnodokļa atskaitīšanas kārtība („kases princips”) atsevišķām apliekamo personu grupām
31.	Pagarināts nodokļa nomaksas termiņš valsts budžetā – uz 20 dienām pēc taksācijas perioda beigām
32.	Palielināts PVN kompensācijas apmērs lauksaimniekiem no 12 % uz 14 %
33.	Tiek ieviesta jauna, pilnveidota pārmaksātā PVN atmaksas sistēma, kas attieksies uz pārmaksātā PVN summu, kas izveidojusies sākot ar 2010. gada 1. jūliju
34.	Par nodokļa rēķinu var izmantot dokumentu, kas izsniegts par darījumu, kura vērtība bez nodokļa ir mazāka par 20 latiem, bet kas nav apliecināts ar parakstu un spiedogu (čekus nav nepieciešams vairs apliecināt ar parakstu un spiedogu)
35.	Precizēta preču importa darījumā ar PVN apliekamā importēto preču muitas vērtība un noteikta PVN iekasēšanas kārtība gadījumam, ja preču importēšanas brīdī nav zināma preču importa darījuma faktiskā vērtība

36.	Saistībā ar pavadzīmju ar VID piešķirti numuriem atcelšanu noteikts, ka PVN rēķina viens no rekvizītiem ir vienas vai vairāku sēriju kārtas numurs, kas unikāli identificē rēķinu, un ievieš jaunu pārskatu par iekšzemē piegādātajām precēm un sniegtajiem pakalpojumiem
37.	Precizēta pakalpojumu sniegšanas vieta saskaņā ar Padomes 2008.gada 12.februāra direktīvu 2008/8/EK, ar ko groza Direktīvu 2006/112/EEK attiecībā uz pakalpojumu sniegšanas vietu
	Transportlīdzekļu ikgadējā nodeva
38.	Paaugstināt nodevas likmes, nosakot tās šādā apmērā: motocikliem 24 lati (pašlaik 3 lati); vieglajiem automobiļiem līdz 1500 kg 24 lati (pašlaik 12 lati); 1501-1800 kg 48 lati (pašlaik 24 lati); 1801-2100 kg 75 lati (pašlaik 45 lati); 2101-2600 kg 95 lati (pašlaik 54 lati); 2601-3500 kg 115 lati (pašlaik 72 lati); 3501 kg un vairāk 150 lati (pašlaik 78 lati).

Bakalaura darbs „Kredītriska novērtēšana un pārvaldīšana Latvijas komercbankās” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: /*Anna Solosteja*/ _____

(paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: /*Dr.ekon., docente Aina Joppe*/ _____

(paraksts, datums)

Recenzents: /*M.ekon., lektore Līga Leitāne*/ _____

(paraksts, datums)

Darbs iesniegts Finanšu katedrā _____

Studiju metodiķe: Ilze Mozule _____

Bakalaura darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījumu komisijas sēdē

_____ Prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretāre: *Dr.ekon., docente Irina Solovjova* _____